

Дори и днес, в новия високотехнологичен и бурен 21-ви век, хората без да вярват сякаш в някакви свръхестествени и магически сили на лечебните растения имат дълбоко убеждение, че организъмът на човека по-добре понася лечебните натурални вещества съдържащи се в дрогите. В своя дълъг ход на инволюционно и еволюционно развитие, физически изявеното човешко тяло се развива паралелно с растителните форми. Много и разнообразни са причините за използване на лечебните растения в българската народна традиция, обичаи и практика. Тези причини ние трябва да търсим в дълбоко вкоренените традиции на българската народна медицина, в предаваната от поколение на поколение вяра на народа, в целебната сила на растенията. Това всичкото познание е намерило голямо място в народния фолклор, съхранено е в редица писмени източници или се предава устно от поколение на поколение, от човек на човек.

Той, човекът, е обменял и обменя постоянно веществата, които са продукт от жизнената дейност на растителните живи клетки – било то под формата на храна, или под формата на лековити билки. Тази обмяна на вещества с течение на времето се превръща в традиция и дълбоко навлиза и в днешното съвремие.

В. Канисков

Лечебни растения

ТОМ I

Уводни думи от автора защо и как е написал "Систематичен указател на лечебните растителни видове от флората на Народна Република България", том I:

рез 1923 г., 1924 г. и 1925 г. в Държавна печатница - София, излизат от печат в три тома "Флората на България" от Н. Стоянов и Б. Стефанов - тогавашни асистенти в Университета (Софийски Университет "Св. Климент Охридски"). Това е един дългогодишен научен труд в обем от над 2 500 (две хиляди и петстотин) страници с над 2 400 (две хиляди и четиристотин) рисунки на растения. С публикуването на "Флората на България" авторите ѝ смятат, че са поставили една необходима основа, която ще даде възможност да се пристъпи към подробно изучаване на растителността в нашата страна. "Но изпреварвайки и допълвайки в значителна степен досега съществуващата "Flora Bulgarica" на J. Velenovsky", те ни най-малко не предполагат, "че са постигнали своята задача в окончателен и безгрешен вид." (Н. Стоянов и Б. Стефанов) В предговора към своя труд авторите споделят една трудност в изучаването на българската флора: разпръснатото състояние на материалите в ботаническото описание на растителните видове по онова време. Същевременно обаче Н. Стоянов и Б. Стефанов изразяват своите благодарности за подкрепата на техните усилия от уредника на ботаническия институт към Университета (Софийски Университет) професор Ст. Петков, както и към директора на Естествено-историческия музей на Н.В. Царя г-н Иван Буреш.

Отпечатването на епохалния труд в няколко тома "Флората на България" от професор Н. Стоянов и професор Б. Стефанов в началото на XX век несъмнено е знаменателно събитие в научната общност на България. Самите автори си поставят и решават в този труд следните цели:

1) Да (се) запълни съществена празнина в българската ботаническа литература, която не даваше възможност да се познава нашата растителност освен от едно твърде ограничено малцинство учени хора и лишаване от научните придобивки голямото мнозинство специалисти, работещи с растителните форми в областта на народното стопанство.

2) Да (се) направи обобщение на всички досегашни флористически изследвания в България и най-сетне:

3) Да се направи опит за критическо изследване на събрания и публикуван материал, чието натрупване е продължило през един близо стогодишен период.

Трудът на двамата автори е огромен. С неговото излизане на бял свят

сякаш се поставят в ред и порядък наименованията на растенията, уточняват се белезите им в таблици за определяне на видовете, подреждат се растенията по семейства, родове, видове и вариететни форми на видовете - по всички правила на науката ботаника. Всичкото това днес някой груг едва ли би сторил, но верни на своя академичен и възрожденски стил, двамата учени, увлечени в работа на много места сякаш "забравят" да поставят и българските наименования на растенията. А там, където са посочени, те са силно научно звучащи и далеч от ежедневните наименования на лечебните треви. Практически удобните имена, дадени от народа в дългия многовековен ход на лечебна практика в българската народна медицина за билките, сякаш са забравени. Може този пропуск да е случаен, но може и да не е. Въпреки привидната неправда към списването на наименованията на растителните видове ние сме свидетели на навлизането на реалната ботаническа научна материя в лоното на ботаническата наука в България. Това издание на "Флората на България" и последвалите още две, както и изданието на немски език, са основните камъни, върху които се гради бъдещата "Флора на Народна Република България".

Освен този пропуск има и още един съществен: на нито един растителен вид не са показани лечебните свойства въпреки богатите източници от народното творчество (по това време) - писмени и устни.

На 2 декември 1932 година професор Н. А. Стоянов докладва пред Природо-математическия клон на БАН (Българска академия на науките) научен труд, озаглавен "Материали за Български ботанически речник". Тези материали са събирани през дълъг период от време от Б. Давидов и А. Явашев - в този момент, за съжаление, вече покойници.

Двамата учени, независимо един от друг, имайки предвид грамадното значение на един ботанически речник за хората и науката в България, започват усърдно да събират народните имена на лечебните растения и данните за тяхната употреба от неизчерпаемата съкровищница на българската народна медицина. Отворено е само едно чекмедже на съкровищницата, т.нар. фитофолклор от Давидов и Явашев, но и от намереното в него ние заедно с тях ставаме съсобственици на неизмеримо национално богатство.

Когато събира зрънце по зрънце неизчерпаемото богатство на фитофолклора в началото на миналия век, упоритият учен А. Явашев е поставен в неблагоприятните условия на провинциален гимназиален учител в гр. Разград. След известно време тези условия го принуждават да изпрати и предостави събраните материали на Б. Давидов в София - той да поеме нататък щафетата. По това време Б. Давидов е уредник на Ботаническият отдел при Царския естествено-исторически музей и това му дава възможност заедно със своите сътрудници гимназиалните учители П. Балабанова и М. Шосев, зачислени на работа в същия музей, да довършат започнатото дело от учения А. Явашев. Под ръководството на Б. Давидов двамата сътрудници трябва да прегледат повече от 80 съчинения на наши и чужди учени (повечето от "чуждите" учени са всъщност от сродните нам славянски страни, изпратени в новоосвободена България да подкрепят новосъздаващата се Българска наука, б.а.), в която се намират известни данни по интересуващите ги въпроси. За съжаление преждевременното заминаване на Б. Давидов попречва да се довърши започнатата работа. Не само това, но той е лишен и от възможността да подреди и систематизира събрания огромен фактически материал. Следващият, който

то поема щафетата, е Б. Ахтаров - той подлага на основна преработка целия материал. На него се пада честта да довърши делото, започнато от учените А. Явашев, Б. Давидов, П. Балабанова и М. Шосев, в кръга на съществуващите възможности, определени от субективните и обективни по онова време условия.

Ученият Б. Ахтаров започва да преработва оставените материали, като по своя преценка премахва ненужните и маловажни наименования на растения, които нямат никаква стойност за научния труд. За изясняване на някои заемки той поставя и наименования на растенията на повечето славянски езици, в това число и старославянски, както и старобългарски (източник Н. Анненков, "Ботаническiй словарь"), руски, сръбски, чешки, хърватски, полски и пр. Не само това, но и на повечето от растенията са поставени и съответните наименования на широко употребяваните европейски езици - немски, френски и английски. Благодарение на историческата съдба на българския народ да съществува немалко години заедно с т.нар. напоследък "турско присъствие", голяма част от растенията имат и турски наименования. На съответните места в научния материал на повечето от растенията са дадени и лечебни характеристики и се посочва против какви болести се употребяват.

Неуморимият учен Б. Ахтаров подрежда растенията по азбучен ред със съответните наименования на латински език, така, както е прието в световната научна ботаническа практика. Тази подредба е улеснена твърде много от съвсем скоро излезлите съчинения в няколко тома с богати илюстрации "Флората на България" с автори Н. Стоянов и професор Б. Стефанов, преподаватели и в Университета (Софийски университет "Св. Климент Охридски", б.а.). След това към латинските наименования се прилагат народните и официални наименования на растенията на български, с морфологичните нюанси от различните краища на България.

Съдържанието на научния труд "Материали за Български ботанически речник" е подредено в три части:

Първата част е наименувана "Фитолингвистика" и изцяло, почти без промени е съставена от Б. Давидов. Тя обхваща сериозна материя, в която са отразени качеството, количеството, създаването и историята на имената на растенията в българската флора. За съжаление това ново и важно за научното знание направление фитолингвистика и до днес не е обект на внимание от съответните компетентни институции (например БАН или Университета).

Втора част на труда представлява почти пълен речник с латино-българските имена на растенията, със стихове от народни песни, сведения от фитофолклора и употреба на лечебните растения в народната и научна медицина. За съжаление от 1939 г. (годината на издаване на "Материали за Български ботанически речник") до 1989 г. - половин век по-късно, малка част от описаните лечебни растения са обект на сериозни научни изследвания (нека по мои данни да приемем, че те са около 40% - 50%). Съвсем "срамежливо" лечебните растения са подложени на научна обработка, класификация, експерименти и пр., както би трябвало да бъде. Повечето от учените специалисти по онова време в тези области предпочитат сякаш нарочно да омаловажават лечебните свойства на лечебните растения и техните активни съставки. Казано по-точно: стремят се да изучат и извлекат само активно действащите биологични съставки от лечебните растения, да ги синтезират и подадат на фармацията.

След демократичните промени от 1989 г. картината не се промени, дори напротив - в научните институти на БАН, университетите и в научната медицина (колкото и парадоксално да звучи, това са държавни институции на Република България) настъпи такъв рег, сякаш в България никога не е съществувала българска народна медицина и по българските земи не виреят от край време лечебни растения.

Третата част от многогодишния труд на Б. Ахтаров, Б. Давидов, А. Явашев, М. Шосев и П. Балабанова "Материали за Български ботанически речник" представлява достатъчно пълен речник с около 11 250 (единадесет хиляди двеста и петдесет) народни и литературни (книжовни) имена на растенията. Този речник не е нито обогатяван, нито допълван от компетентните в тази област лица и институции (разбирай учени от БАН и/или Университета) повече от 70 години, от 1932 година до 2012 г. Препологам хроничната липса на средства или липсата на академично време са причина за този застои и игнориране на проблема... Както и да е! Нека продължим:

В превоенните години (става въпрос за периода 1925-1927 г. до 1944-1945 г.) в българската държава са в подем селското стопанство, промишленост, търговия и т.н. Паралелно с тях се развива науката и нейните приложни части.

През 1940 година излиза от печат "Отглеждане и събиране на медицински и етерични растения у нас" с автор агроном Константин Георгиев, издателство на Министерство на земеделието и държавните имоти, Държавно опитно поле - Казанлък.

В труда на агроном Константин Георгиев са систематизирани по правилата на ботаническата наука 100 вида лечебни растения, растящи в дивото състояние по нашите земи, които опитно са доказали своята пригодност за отглеждане от земеделските производители.

Всеки един растителен вид е представен в заглавие със семейството, към което принадлежи, както и рода и самия вид на латински и български език. Следват данни за разпространението на вида, местообитавания в естествена среда, ботаническо описание, размножаване, отглеждане и събиране - в опитни условия и на полето, използвани части от растението, употреба и начин на употреба в официалната медицина. Към всеки описан вид от семейство накрая са дадени сведения за употребата в научната, земеделската и медицинската практика и на други видове от родовете, съставляващи семейството.

Прави впечатление, че при разглеждането на всяко растение поотделно, се изтъкват неговите лечебни свойства дотолкова, доколкото официалната медицина на запад и у нас ги признава за такива. Подчертава се навсякъде в материала, че много от грозите (на растителните видове) съдържат невинни активни вещества, които не биха причинили вреда при самолечение, други обаче съдържат значително по количество и сила отровни вещества и лекуването с тях трябва да става само под контрол на лекар.

Целта на автора на труда е да разгледа растения, представляващи интерес за селските стопани. За всяко едно растение поотделно са дадени почвените, климатични и ботанически особености, начините на размножаване и начините на съхраняване и използване, което (опитът, б.а.) е резултат на вътрешни научни проучвания при местни климатични и почвени условия. В крайна сметка, което е важно и за днешните пазарни от-

ношения, че всеки един от изброените 100 растителни вида, поставен при нормални условия за размножаване и отглеждане, може да донесе очакван добър икономически резултат, когато даден субект се заеме с тази дейност.

За нашите конкретни нужди при работа с растителните видове, (конкретно медицински растения) едни от мерките за тяхното опазване е не само забраната за събиране, но и указване на ефективните начини за поддържане на тяхната популация чрез отглеждането им от човека. Тази тема за всеки разгледан лечебен растителен вид е отразена в рубриката "Поддържане на популацията".

След дългогодишни усилия (според мен от 2-3 десетилетия, б.а.) през 1941 г. в София излиза от печат пълен справочник по "Лечебни растения" от Николов П., д-р Бойчинов А. и д-р Икономов П. Кои са авторите на справочника? П. Николов е доцент (тогава) по фармакология в Университета, П. Икономов е аптекар в гр. Вършец, а А. Бойчинов е фармаколог и началник на лабораториите в Българското аптечно кооперативно дружество.

В предговора към справочника съставителите между другото казват и следното: "Интересът към лечебните растения и лекуването с тях (фитотерапия, б.а.) както у нас, така и в чужбина, от две-три десетилетия насам се необикновено много засили. Това се дължи на установеното в по-ново време обстоятелство, че цялостният извлек (запарка, отвара, тинктура, б.а.) от грозата (корен, листа, цвят, плод, кора, б.а.) е в много случаи по-ценен в терапевтично отношение, отколкото отделните чисти, химични съставки, получени от същата дрога. Например хининовите кори в някои случаи са по-ценни от хинина, опиумът - от морфина, беладоната - от атропина и пр. Установи се, че почти винаги, освен една или няколко главни действащи съставки в грозата се намират и други различни по действие съпроводни съставки, ензими, баластки и др., които обуславят по-силно, по-слабо или по-особено действие на грозата в сравнение с действието на изолираната дейна (активна, б.а.) съставка."

Един от възможните подтипи към написване на справочника е, че в началото на миналия век в Европа има бурен подем в приложението на природни методи за лечение (фитотерапия, хомеопатия, природните методи на Луи Куне, антропософската медицина на д-р Рудолф Щайнер и пр.). На този фон като ярка звезда изгрява и природният (по-скоро приложният от фитотерапията) метод за лечение в Европа на нашия сънародник Иван Раев. През 1936 г. П. Николов и Хр. Петров доценти (по-късно професори) от Медицински факултет на СУ се запознават с метода за лечение на сънната болест - паркинсонизъм, на народния лечител Иван Раев.

Забележка: Народният лечител Иван Раев (1876-1938) през 1922 г. и въз основа опыта на баща си Райо Атанасов започва лечение на сънната болест (паркинсоновия синдром) с винен екстракт от корени на лудо биле. След успешното лечение на италиански офицер, завършило с излекуване, по инициатива на италианската кралица Елена Савойска римските професори медици Панегроси и Феранини посещават Раев, за да се запознаят с неговия метод. През 1934 г. самият той е поканен в болница, създадена от кралицата. В нея неговият метод е приложен с успех при лечението на 1346 болни. На международния медицински конгрес в Берлин през 1935 г. споменатите италиански професори докладват за положителните резултати от приложението на метода, който получава названието "Лечение

по Иван Раев" или "Кура булгара". Раев е удостоен с титлата "Доктор", със званието "Кавалер на кралската корона", със златен орден, с голяма парична награда, с портрет на кралицата и автограф от нея, с официално разрешение да лекува и търгува с билки в Италия. Името му е нанесено в списъка на чужденците със заслуги към тази страна. Негов бюст е поставен пред болницата, която получава името му. Иван Раев не остава в Италия. През 1936 г. се завръща в родината си. През същата година с неговия метод се запознават Хр. Петров и П. Николов от Софийския медицински факултет, които стават първите медици защитници на метода му у нас.

Справочникът "Лечебни растения" е в обем от 685 страници с 125 цветни и 342 черно-бели рисунки и снимки. Описаните лечебни (медицински) растения са 794, като към всеки описан вид има и илюстрация. За нашите разглеждания интерес представлява начинът на подреждането на научната информация за лечебните растения.

Описанието на всяко растение започва с латинското му наименование, следва названието на български език, в много от случаите повече от едно - научно, книжовно и(ли) народно. Следват названията на разпространените европейски езици: немски, френски, италиански, английски, руски. На много места в справочника за видовете, които не растат в нашата страна, авторите не са направили никакъв превод т.е. имената са дадени само на латински. Основното изложение е в рубриките:

1. Описание (ботаническо описание на вида);
2. Употребяема част;
3. Съдържание на биологичноактивни вещества;
4. Действие.
5. Приложение.

След изложения обширен материал са поместени няколко важни справочни списъка:

1. Азбучен указател на растенията на латински.
2. Азбучник на народните имена на лечебните растения в България и техните латински наименования.
3. Азбучник на химическите съставки на растенията.
4. Азбучник на латинските наименования на срещащите се в ръководството дроги.
5. Азбучник на терапевтичното действие и приложение на лечебните растения.

Във втория списък "Азбучник на народните имена на лечебните растения в България и техните латински наименования" са дадени достатъчен брой народни и книжовни названия на растенията, подредени по азбучен ред.

Така че в около 85 печатни страници е събрана значима информация, която спокойно е можела да послужи (заедно с основната информация) за съставянето на ботанически речник с българските имена на лечебните растения.

Следват години на ново гържавно преустройство, структуриране и реструктуриране на БАН и Университета на новите т.нар. социалистически релси. Оказва се, че: "Културните и диворастящи (спонтанни) растения, съчетани в различни трайни и нетрайни насаждения като посеви, изку-

ствени ливади, овощни и зеленчукови градини и пр., или в спонтанни фитоценози (растителни съобщества) като гори, естествени ливади, пасища и др., са играли и играят важна роля в социалистическото преустройство на нашата страна."(Академик Даки Йорданов, в предговор към том 2 на "Флората на България", С.1963 г.) С преустройството под ръководството на БКП (Българска комунистическа партия) с бързи темпове и предсрочно се изпълняват народностопанските планове в нашата страна и с това тя все повече и повече се превръща в здраво звено на световната социалистическа система, което пък означава, че тя неотклонно се движи по пътя на окончателното изграждане на социалистическо и приближаването и към комунистическо общество."

Във връзка с тези отговорни и широкомащабни задачи през паметната за ботаническата наука 1963 г. излиза първи том на многотомното издание "Флора на Народна Република България".

(Забележка: По предврителните разчети трябва да излязат 10 тома, като последният десети том е отпечатан през 1995 г. След 1989 г. изданията носят названието "Флора на Република България". По тази причина използвам изписването "Флора на (Н) Р България"-посочва се точното заглавие, с което е била издавана книгата, колкото и да не ти харесва.)

Върху каква основа стъпва новата флора на България? Както посочихме по-горе, през 1925 г. се издава от нашите ботаници (Н. Стоянов и Б. Стефанов) "Флора на България" (колко са били предвидливи в наименованието на флората, б.а.) и по-късно - 2-о издание (1933 г.) и 3-о издание (1948 г.) на същата книга, макар че през 1931-1932 г. е отпечатана в чужбина "Topographische Flora von Bulgarien" (Б. Стефанов и Д. Йорданов), и макар през 1960 г. да е съставена и една колективна "Екскурзионна флора на България" (с автори Ст. Вълчев, Ив. Ганчев и В. Велчев под общата редакция на Д. Йорданов), не е никак лесно да се комплектова колектив от ботаници, който да изпълни поставената задача за списването, съставянето и конструирането на новата флора на България - това е 1 изречение! Такъв колектив се намира и аз се чувствам глъжен, по едно или друго мое съображение, да изпиша тези имена: Н. Стоянов, Д. Йорданов, Т. Георгиев, Б. Кутанов, Ст. Вълчев, Ив. Ганчев, Ив. Пенев, Цв. Хинкова, В. Вълчев, Ас. Янев, Д. Делипавлов, Хр. Кочев, Ив. Асенов, Б. Кузманов, Ст. Кожухаров, Ив. Ковачев, М. Маркова и Й. Раденкова. С течение на годините по един естествен начин някои членове от колектива "отиват" да изучават ботаническите науки в райската градина на Дядо Господ и други застават на тяхно място, докато се стигне до колектива, написал X том от поредицата, представен от: Н. Ангреев (покойник), М. Анчев, И. Асенов, Б. Стефанова-Гатева, Д. Делипавлов, М. Маркова, Д. Пеев, А. Петрова, М. Попова. Редактори на X том са ст.н.с. 2-а ст. С.И. Кожухаров, г.б.н. и ст.н.с. 2-а ст. Б.А.Кузманов (покойник). Естествено е и това, че акад. Даки Йорданов си запазва мястото на ръководител и главен редактор на многотомното издание дори след смъртта.

Как е конструиран "Систематичен указател на лечебните растителни видове от флората на Народна Република България"?

В нашият указател, ние пряко сме заинтересовани от начина на подредба на растителните видове. Поради това, че се работи с една по-тясна приложна област в ботаническата наука - лечебни или т.нар. медицински растения, съвсем не е без значение от къде, по какъв начин и как ще представим подредбата на описаните от нас растителните видове. Преглеждайки основно ботаническата литература от наши и чужди автори от Европа, Русия, САЩ, опирайки се на собствен опит, се спираме върху начина на подредба, осъществен в многотомното издание на "Флора на Народна Република България". Този мой избор е продиктуван както от национални, така и от лични съображения. Естествено, в нашата реализация на идеята е възможно, и ще има промени. Тези промени ще бъдат дискутирани и представени в следващите глави, но тук ще направим кратък преглед на основните положения, върху които е изграден ботаническият материал във "Флора на Народна Република България".

Дълго време преди да започне пряката работа по разпределението и преработката на материалите от първите томовете на "Флора на Народна Република България" в много заседания, срещи и разговори се дискутира въпросът за класификационната система, по която да бъде разработена тя, за методите на работата, за обема и границите на вида и другите таксономични единици и други подробности.

Макар и не с пълно единогласие се решава класификационната система, по която ще се разработва "Флора на Народна Република България" да бъде Енглеровата. По въпроса за методите, с които си служи систематиката на растенията, авторите решават, че най-подходящ и резултатен е класическият - сравнително-морфологичен метод. Посредством него се построяват и дихотомичните таблици за разграничаване и определяне на различните таксономични единици. Частично се използва там, където е необходим и анатомичният метод.

Още през средата на миналия век учените ботаници мечтаят и за по-детайлна картина при разграничаване (или уеднаквяване) на един растителен вид от друг растителен вид (особено когато са близки). На помощ те викат цитологичния метод, особено хромозомния му апарат, който би дал много ценни резултати. В днешни дни възможността за използването на този метод е реална и достижима. Според моите скромни познания в областта на ботаниката и физиката масовото прилагане на микроскопските методи в ботаническата класификационна система при определяне на видовете би довела до един нищо незначещ по своята същност анархичен рег.

Основна систематична единица при построяването на "Флора на Народна Република България" е и си остава видът. Към това мнение се придържа и ние в нашите разглеждания за лечебните (медицински) растителни видове. За близки родствени форми ще си служим с по-малки от вида таксономични единици - подвидове или вариетети. При видове, отличаващи се с по-голяма вериабилност - и с едните, и с другите, а по-рядко и с форми. В ботаническата наука е прието видът да притежава цяла регу-

ца от признаци (черти), напр.: численост, екологична и географска определеност, историчност, тип на организация, възпроизводителна способност и т.н., докато стигнем до неговата реално съществуваща диалектика.

В нашия материал всеки един вид, подвид, вариетет или форма, които притежават лечебни свойства и качества, независимо от тяхната научна или практическа доказуемост, ще бъде подложен на горния тип видова характеристика. Всички останали видове, подвидове, вариетети или форми, ако не притежават лечебни качества и свойства, ще бъдат изписвани само с научното (латинско) и съответното българско книжовно, народно или транскрипционно наименование.

Оперирането с по-големите от вида във възходяща линия ни довежда до таксона Род (Genus). По-нагоре използваме таксона Семейство (Familia). Само при по-големите и хетерогенни семейства ще въведем и разделянето на Подсемејства (Subfamilia, както ще се наложи при разглеждането на семейство Rosaceae, Розови).

Как основно е конструиран материалът във "Флора на Народна Република България"? На първо място (изпускаме умишлено отгел и разрег) е поставено семейството, изписано по следната схема: сем., римска цифра, българско название на семейството, тире (-), научното латинско наименование.

Следва общото ботаническо описание за съответното семейство, след което таблицата за определяне на родовете в семейството.

След определителната таблица на родовете следва съответният род, записан по следната схема: Род арабска цифра - пореден номер подред във "Флора на Народна Република България", следва цифра в скоба, която показва поредния номер на рода в семейството. Името на растителния род е изписано първо на български, след което следва научното име на латински и автор.

Когато видовете от рода са два и повече, се въвежда и таблица за определяне на видовете. След тази таблица се въвежда видът от съответния род на семейството, изписан по следната схема: арабска цифра, която показва поредния номер на вида във "Флора на Народна Република България", следва арабска цифра в скоба, която е посочва поредността на вида в рода. Изписва се латинското (научно) име на вида, като родовото име се съкращава. Следва тире и българското име на вида.

Според моето скромно мнение в нашата разработка, третираща темата "Систематичен указател на лечебните растителни видове от "Флора на Народна Република България", том а е необходимо и задължително да се спазва въведената номерация и начин на изписване на растителните видове (подвидове, вариетети, форми) в рода и семейството, както това е направено в многотомното издание на "Флора на Народна Република България", защото всичко друго довежда до некоректност и обърканост (т.е. ненаучност).

В по-нататъшната схема е въведено описателно:

1. Биологичният тип (с унифицирани съответни знаци за: едногодишно, гвугодишно, многогодишно, храст, гърво или преход между тях).

2. Ботаническо описание.

3. Разпространение.

4. Общо разпространение.

Следва рубриката "Изменчивост". В нея са подредени (може и в таблична форма) съответните подвидове, вариетети или форми с техните находища и географско разпространение.

На последно място е поставена рубриката "Стопанско значение". За нашите конкретни задачи тя представлява интерес и по тази причина ние ще я разгледаме малко по-подробно.

В тази рубрика се дават сведения за практическото приложение на конкретния растителен вид в живота на човека. Обикновено на първо място стои употребата на растението или части от него в народната медицина при даден вид болестни състояния. В зависимост от неговата употреба там, където това е видно, се дава и връзката между названието на вида, идващо от неговата приложимост в бита, и практиката. Следва информация против какви заболявания и как се употребява лечебното растение. На дадени места е отразен и химичният състав на лечебните видове. А там, където имаме токсични или отровни за човешкия организъм химични съединения, които се съдържат в растението, това също е обозначено. Когато имаме употреба на вида за декоративни цели - това се отразява. Отражено е приложението и употребата на вида в селското стопанство, за хранителни нужди, в занаятчийството, в промишлеността и т.н. Не е пропуснато да се отбележи и приложимостта на растителния вид като суровина или за директна консумация в животновъдството. Някои растителни видове са паразитни растения, те също са описани в тази рубрика с опасността, която носят на селското стопанство (понижаване на добивите).

Така построената схема за стопанското значение на растителните видове е твърде удачна и за нашите разглеждания. Ние ще я приемем, но с няколко промени и допълнения, които обаче в никакъв случай няма да доведат до нарушаване целостта и принципите на ботаническата наука - те само ще я направят по-актуална в лоното на другите елементи от научното познание.

Не е недостатък, нито пък е задължително, но във "Флора на Народна Република България", в рубриката "Стопанско значение" не са въведени така, както е прието, латинските наименования на дрогите от растителния вид или използваемите части от него. Поради тези обстоятелства ние въвеждаме в нашите разглеждания рубриката "Дрога". В нея показваме използваемите части от лечебното растение (или цялото растение), записани със съответните научни названия на латински език. С въведените от нас рубрики "Действие и употреба" и "Рискове при употреба" ние се опитваме да детайлизираме значението и приложението на лечебното растение или части от него в хуманната или ветеринарна лечебна практика.

Лично според мен именно в този момент - прехвърляне на знание и опит от ботаническата към медицинската наука (или по-точно в нейната приложно-практична част - фитотерапията) се късат връзките за обратна информация, а оттам и за ефикасно сътрудничество в двете научни области. Нека вземем за пример отразения неслучайно от мен по-голям труд "Съвременна фитотерапия" под редакцията на проф. В.Петков, издателство на "Медицина и физкултура", София 1982 г. Ако разгледаме, уважаеми читатели, занятията и специалностите на авторите на труда, не може да не ни направи впечатление, че участието на представител от ботаническата наука е сведено до санитарния минимум: ст.н.с. Богдан Куз-

манов - завеждащ секция по интродукция и полезни растения при Института по ботаника на БАН. (Заб.: Звания и длъжност до 1982 г.). Конкретен пример за прекъсване на връзките между двете науки ботаника и медицина мога да дам с рубриката "Експериментални и клинични данни". Съдържането на материалите в нея не кореспондират с приложните области на ботаническата наука, нито пък е допуснато да се обмени информация в двете посоки. Не е намерена удачна форма на сътрудничество между приложните части от ботаническата наука с приложните част от фармацевтичното знание и опит в медицинската наука. В недалечно минало този въпрос не е бил толкова актуален, но днес, според мен, проблемът е в пикова форма.

На практика, колкото и грубо да звучи, медицината взема растителния вид от ботаниката с неговите качества и достоинства и не казва даже "Благодаря". Това се забелязва също и по отношението ѝ към третия труд на българския народен лечител Петър Димков, озаглавен "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен живот", том а, том аа и том ааа, издаден от издателство на БАН в края на седемдесетте години на миналия век. Отговорен редактор е проф. д-р Стефан Тодоров. (чийто труд също разглеждаме по-долу във връзка с материята, с която работим). Трите тома отразяват богат практически-научен опит в употребата на растителните лечебни видове за медицински цели в живота на българина. Като в по-горния пример, така и в този случай, обратните връзки между труда на Петър Димков "Традиционна фитотерапия" и "Съвременна фитотерапия" под редакцията на проф. В. Петков са равни на нула.

Кога ползва това незачитане на богатството от знание в две големи области от човешкия живот Ботаника и Народна медицина с нейната Фитотерапия? - Медицинската наука! - Едва ли.

Имайки предвид изказаните от мен горни две мнения в рубриката "Действие и употреба" и "Рискове при употреба", ще се дават сведенията за действие, употреба и рисковете от двете гледни точки и позиции на официалната научна медицина и т.нар. "неофициална" и "нетрадиционна" народна медицина. Предполагам, че в недалечното бъдеще, тогава, когато връзките между ботаниката и медицината, от една страна, и между народната медицина, ботаника и официална медицина, от друга страна, преминат на други, по-коректни научни основи, рубриката ще се уеднакви и няма да имаме различия в изказа. Засега обаче това различие ще остане, докато не се прояви единението в тези три клона от научно познание.

Последователно през 1972 и 1973 г. излизат от печат двете части на "Нашите лекарствени растения", част а и част аа. Издателството е "Наука и изкуство", София, а тиражът е 30 000 бр. Автор е д-р фармацевт (по-късно професор) Нено Стоянов. Рецензенти на двете части са проф. Стою Вълев и доц. Христо Ахтарджиев, редактор К. Юларова. Трудът респектира с библиографска справка от 543 български и чуждестранни източници.

В книгите са отразени многобройните научни изследвания и открития в световен мащаб, като са разгледани най-важните проблеми при използването на по-голяма част от нашите лекарствени растения - източници за нови лекарствени средства. В нея подробно са описани общо 381 лечебни растения, представени с 274 черно-бели и 107 цветни рисунки. Текстовата част е конструирана по следната схема: азбучна подредба по латин-

ското наименование на вида и латинско наименование на семейството, най-употребяваните български народни наименования, наименования в други страни като Русия, Англия, Германия и Франция, подробни морфологични данни (ботаническо описание), описание на световния ареал на растението, разпространение и находища в страната, отглеждане и начин на отглеждане (за перспективите със стопанско значение), употребяема част и начин на бране, правилно сушене, рандеман, описание на готовата дрога, качествени изисквания и начин на правилно съхранение на готовата дрога.

Един от важните раздели на книгата са данните за химичен състав и фармакологичното действие на всяка дрога, както и употребата и дозиrowката в народната (хуманна и ветеринарна) и научната медицина. За всяко лечебно растение са изнасят данни за приложението на получената от него дрога в химико-фармацевтичната промишленост за производство на нови лекарствени средства, както и при приложението ѝ в други наши (бивши социалистически) производства от хранително-вкусовата промишленост, месодобивна, парфюмерийна, козметична, ликьорена и др.

Книгата (според автора Н.С.Стоянов) е предназначена за кадрите от системата на националното билкосъбиране, научни работници в областта на лекарствените растения - фармацевти, лекари, стоматолози, химици, фармаколози, клиницисти, биолози, биохимици, химиотерапевти и др. при ориентирването им в научното търсене на нови лекарствени средства от растителен произход; агрономите - за ръководене култивирането, брането, сушенето, опаковането и съхраняването на дрогите, които ще се култивират в създадените вече у нас аграрно-промишлени комплекси (приватизирани след 1989 г., б.а.); лесовъдите - за организирането и ръководенето на използването на лекарствените растения в горите; учителите биолози - за ръководене организираното чрез училищата билкосъбиране, за популяризиране на събирането и използването на нашите лекарствени растения.

Двумтомното издание е с общо 891 страници текст и цветни и черно-бели рисунки на растителните видове. В края на всеки том следват азбучни указатели на описаните растителните видове с:

1. Българските наименования.
2. Латинските наименования.
3. Руските наименования.
4. Английски наименования.
5. Немски наименования.
6. Френски наименования.

Според моето скромно мнение двумтомното издание на проф. Н. С. Стоянов въпреки неговата условна отдалеченост от ботаническата наука се доближава много близо до нашите усилия за представяне на: "Систематичен указател на лечебните растителни видове от флората на Народна Република България", том а.

Забележка: През 2010 г. в град Пиргон се честваха 35 години от смъртта на фитотерапевта проф. Нено Славчев Стоянов (18.09.1906-21.09.1975 г.), по правило непознат за широката научна ботаническа общност.

Последователно през 1970, 1972, 1977 г. излиза от печат "Билките в България и използването им", на Държавно издателство "Земиздат", София. Третото допълнено издание е в тираж от 80 000 бр. Автори на книгата

са проф. Иван Исаев, маг. фармацевт Илия Ланджев и г-р к.м.н. Гео Нешев. Рецензията и основното преработване на ботаническото описание се извършва от Славчо Петров.

Материалът в книгата е разделен на три части:

1. Обща част, в която се прави преглед на използването на лечебните видове в исторически план; химически състав, правила за бране, сушене, съхраняване и използване на лекарствените растения; предаване, опаковане и запазване на лекарствените растения и две таблици за бране, сушене и опаковка на билките, описани в книгата, както и загубата на теглото на пресните билки след изсушаването им. 2. Специална част, в която по азбучен ред с българските наименования са описани лечебните билки по видове, а латинските имена са използвани, за да стане ясно към кое семейство принадлежат; разпространение; ботаническо описание; използвана част; химичен състав; лечебно действие и приложение в официалната и народна медицина; начин на употреба. По този начин са описани 198 лечебни растения. Общо в книгата обаче, със своите лечебни свойства са направени портрети на 343 билки. Освен с изследвания химически състав и доказано научно-лечебно действие на тези 198 растения, имаме и немалка група от 145 растения, за които се приемат лечебните свойства и начините на приложение по емпирични данни от народната традиция (разбирай от българската народна медицина, б.а.). В края на втората част са показани в две таблици, в които се дават главните лечебни действия на билките и обясненията за някои болести, които се срещат в книгата.

3. В третата част от книгата - "Лечебна", се изнасят кратки данни за действието на лекарствените вещества, съдържащи се в drogите, върху човешкия организъм. Разглеждат се подробно и различни комбинации от лечебни билки, както и билкови рецепти при заболявания на: дихателната система, сърцето и кръвоносната система, бъбреците и пикочните пътища, храносмилателната система и перитонеума, черния дроб и жлъчните пътища, кръвотворната система, жлезите с вътрешна секреция, а също така и на обмяната на веществата, дигестивната система и ставите, половите органи, ушите носа и гърлото, кожата, както и болести, причинени от физически фактори (рани, изгаряния и др.). В тази част е дадено и външното приложение на билките и билковите продукти при билкови бани, билкови маски, лосиони и др. в т.нар. билкова козметика. Не са пропуснати, а са дадени в таблична форма отровни билки, признаците на отравяне и схемите на действие до оказване на първа помощ. Не са за пренебрегване и дадените рецепти за болестта рак (за първи път официално освен в тритомното издание "Българска народна медицина" на народния лечител Петър Димков). Тези рецепти са общо 7 и се използват при рак на: черния дроб, гърлото, стомаха и червата, гърдата, простата, белия дроб и общо заболяване от рак.

Целта на авторите на книгата е да запознае българския народ с родните билки и техните лечебни свойства, а с това да подпомогне здравеопазването в нашата страна. Мисията явно е изпълнена, защото първото издание от 1970 г. се изчерпва бързо, второто издание от 1972 г. - също, и се налага още едно, трето издание (допълнено и преработено) от 1977 г. Дано не греша, но общият тираж от трите издания надхвърля 200 000 броя - едно значимо събитие в ботаническата наука, по-точно в нейната практически-приложна част.

За нашите разглеждания освен удачната подредба и конструиране на текста за всеки един лечебен вид интерес представлява и въвеждането на българските имена на вида. В заглавната част на всяко едно лечебно растение на първо място се намира най-употребяваното, придобило и научно звучене българско название. Следват други познати и употребявани книжовни и народни имена. Може би паралелно с работата на колектива тогава (края на седемдесетте години на миналия век) е трябвало да се работи и по създаването на единната българска ботаническа номенклатура, а оттам и до създаването на енциклопедичен ботанически речник - това, което извършваме много по-късно днес, след повече от 30 години. Като изходен материал за рубриката, въведена от нас "Рискове при употреба", може да послужат дадените в таблична форма отровни билки, признаците на отравяне и схемите за оказване на първа помощ.

Отново към края на седемдесетте години на миналия век последователно през 1977, 1978 и 1979 г. излизат от печат трите тома на "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен живот", том а - Обща част. Издателство БАН, София, 1977 г.; "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен живот", том аа - Детски болести и вътрешни болести у възрастните", издателство БАН, София, 1978 г.; "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен живот", том ааа - Болести у възрастните". Издателство БАН, София, 1979 г. Автор Петър Димков - народен лечител, а отговорен редактор е проф. г-р Стефан Тодоров. Трите тома са издани в тираж от 30 000 броя и преиздани за втори път от БАН в същия тираж. След 1989 година томове са преиздани за трети път от издателство "Астрала" (в неизвестен за мен тираж, б.а.)

В трите тома на книгата "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен начин на живот" се отразяват практическите и научни постижения на известния в България, Европа и Русия народен лечител Петър Димков, неговите представи и схващания по различни въпроси от народната медицина и приложението на медицинските растения при лечение на различни по вид болестни състояния. С издаването на тази тритомна поредица се цели да се съхрани и продължи вековният опит на лечителите (по-точно билколечители или т.нар. фитотерапевти) в нашата страна. Предлагащата книга в първоначалните си варианти е добре позната на българските читатели още от 1926 г. До 1937 г. тя претърпява четири издания. След четиридесетте години на миналия век книгата става библиографска рядкост и е много търсена, както от специалистите в тази област заради научното познание, което дава, така и за практическите нужди на обикновените хора. Настоящото издание на БАН от 1977, 1978 и 1979 години е петото поред! То е основно преработено и допълнено от автора Петър Димков с много нови материали от народната медицина. Самото издание се осъществява от издателството на БАН като "фолклорно съчинение". Според отговорния редактор на изданието: "Това е израз на грижите, които Партията (става въпрос за БКП до 1990 г., б.а.) и народната власт проявяват за запазването и по-нататъшното творчество въобще и народната медицина в частност като клон от народното творчество."

Тритомното издание на БАН с пълно основание можеше да носи основното заглавие "Съкровищница на Българската народна медицина", а не само "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен начин

на живот", защото:

1) В него се излага огромен фактически материал от народната медицина. И до днес не е познат в научните среди друг труд с такъв огромен фактически и практически приложим материал за употребата на медицинските растения (лечебни растения) в народната лечебна практика.

2) Защото в него за пръв път у нас лечебните средства на народната медицина са систематизирани и подредени според тяхното действие в организма, т.е. тяхното участие при лечението на отделните болестни единици или при решаването на отделните предпазни (профилактични) задачи. Естествено, въпреки богатия фактически материал изложението и в двете посоки не е изчерпано. Но то не може и да бъде такова! Народната медицина е наука и като такава не може да бъде обхваната цялостно само от единна личност, от един учен (както е в случая от народния лечител Петър Димков), но това не е и нужно. Освен това като наука народната медицина постоянно се развива, не стои закована на едно място. Развиват се нейните приложни части на билколечение, водолечение, диетика, и пр. похвати на природолечението и природосъобразния начин на живот и поведение.

Том а от поредицата "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен начин на живот" съдържа няколко основни раздела: физиолечение, билколечение (фитотерапия), диетолечение, психолечение, бърза помощ, народна козметика, домашна аптека, лечебен план (програма) и природосъобразен живот. По достатъчно убедителен начин авторът народният лечител Петър Димков е представил много групи (почти всички) от лечебни методи, използвани в лечебното изкуство на българската народна медицина.

В следващите два тома авторът е отделил основно внимание върху заболяванията и начините за тяхното лечение с лечебните методи на българската народна медицина. Разгледани са по органи и системи заболявания и състояния при: бременност и раждане - с 16 съвета към бременната жена и съответните грижи преди раждане, по време на раждане и след раждане; отглеждане и възпитаване на кърмачето - дадени са 30 препоръки и начини на действие при определени ситуации, за възпитание на кърмачета е отделено внимание в 6 основни точки; отглеждане и възпитание на децата от 1 до 14-годишна възраст (включително и пубертета, половото съзряване), за отглеждане и правилно хранене са дадени 11 препоръки, за възпитание на децата от 1 до 7 г. са дадени 10 препоръки, за възпитание на децата през училищната възраст са дадени 6 указания, а в периодите на половото съзряване са описани 9 основни кризисни моменти и тяхното преодоляване с природни средства и методи.

Пак във втория том е разгледана една основна група от болести у кърмачетата и децата до 14 години. Поотделно са разгледани: болести на пъпа у новороденото с 10 вида болестни състояния; общи заболявания с 4 състояния; болести на главата - 2 вида; болести на дихателните органи - 15 болестни състояния; туберкулоза - 8 вида туберкулозни заболявания при децата; болести на сърцето и някои кръвни болести - 5 вида; болести на храносмилателните органи, болести на устата и глътката - 12 вида, болести на езика - 3 вида, болести на зъбите - 9 вида, болести на стомаха - 14 вида, болести на червата - 15 вида, болести от паразити - 2 вида; болести на черния дроб и жлъчните пътища - 4 вида; болести на галака (слезката) - 1 вид; болести на лимфната система - 3 вида заболява-

ния; болести на пикочно-половата система - 14 вида; болести на нервната система - 22 - вида; болести на органите за движение - 8 вида; болести на костите - 8 вида; ушни болести - 12 вида; болести на носа - 5 болестни състояния; очни болести - 16 вида; кожни болести - 32 вида; Венерически болести - 2 вида; доброкачествени и злокачествени тумори у децата - 8 вида; други разни болестни състояния и недостатъци на децата - 11 вида; болести, които засягат целия организъм на децата - 17 вида. Общо болестните състояния, недостатъци и болести на бременната жена, родилката, детето кърмаче и децата до 14-годишна възраст, описани със съответния произход, признаци и диагностики и с дадени препоръки и схеми за лечение от народния лечител Петър Димков, са 299 вида.

Във във аа и ааа том от третомника "Българска народна медицина - Природолечение и природосъобразен начин на живот" са дадени болестите при възрастните. Материалът е конструиран в следния вид: болести на дихателната система с 35 вида заболявания; болести на сърцето, на кръвоносните и лимфните съдове - 40 вида; болести на храносмилателните органи: болести на устата - 14, болести на слюнчените жлези - 4, болести на езика - 6, болести на зъбите - 14, болести на хранопровода - 5, болести на диафрагмата - 3, болести на корема и органите в него - 2, болести на стомаха - 21, болести на червата - 22, болести на коремницата - 2; болести, причинени от чревни паразити - 6; болести на задстомашната жлеза - 2 вида; болести на черния дроб и жлъчните пътища - 15 вида; болести на галакта - 5 вида; болести на бъбреците и пикочните пътища - 27 вида; болести на кръвта - 11 вида; болести на носа и ушите - 17 вида; болести на ушите - 23 вида.

Том ааа от поредицата продължава с болести на: обмяната на веществата и на жлезите с вътрешна секреция, както и някои авитаминози - 25 болестни състояния; туберкулоза - 18 вида туберкулоза; болести на нервната система - 65 вида; болести на органите на движение - 47; заболявания на женските полови органи - 37 вида; бременност и заболявания на бременната - 21 болести, състояния и патологии; раждане и следродилен период - 28 препоръки и лечебно въздействие при тези състояния; болезнени пороци и недостатъци на жената - 2 вида; болести на мъжките полови органи - 28 вида; заразни болести - 36 вида; кожни болести - 63 вида; Венерически болести - 10 вида; очни болести - 46 вида; тумори доброкачествени - 31 вида, злокачествени тумори - също 31 вида.

Общо заболяванията на възрастните и тяхното лечение, описани от лечителя Петър Димков във във аа и ааа том са 731 (седемстотин тридесет и един) вида. Заедно с описаните състояния и заболявания при децата общо стават 1030 (хиляда и тридесет). Лечебните растения, използвани от лечителя Петър Димков, са 580 вида, а лечебните комбинации от тях са над 2 500 броя! Отделно се ползват натурални растителни и минерални продукти при налагане, компреси, лапи и гр. - от тях има описани около 30 вида, както и прости естествени химични продукти - употребявани около 27 вида.

В края на том ааа лечителят Петър Димков е представил списък "на някои билки и латинските им наименования". В този списък са подредени с българските имена лечебните растения по азбучен ред. Голямата част видовете са с няколко названията: книжовно, народно или най-употребявано. На много места в списъка след дадено наименование на български език има препратка в скоби, към друго българско наименование на вида. В цялата

подредба ясно прозират липсите на българската ботаническа номенклатура и ботанически речник на медицинските растения. За нашите практически нужди можем да почерпим богата информация и от трите тома на лечителя Димков и да допълним и обогатим нашата рубриката "Действие и употреба" на всеки конкретен лечебен вид.

Като венец на натрупаните знания и научен опит във фитотерапията, както и в приложните части на ботаническата наука, можем да посочим излязлата от печат през 1982 г. "Съвременна фитотерапия" под редакцията на проф. В. Петков, издателство "Медицина и физкултура", София.

Структурирането на цялата книга, разпределението на лечебните растения, тяхното използване за група заболявания, както и съставянето на рецептура за групи заболявания, е извършено от чл.кор. проф. г-р Веселин Петков.

Автор на общите сведения за включените в книгата групи вътрешни заболявания е академик г-р Атанас Малеев - народен деятел на културата, зет на гр. Тодор Живков, председател на Медицинска академия (МА), ръководител на Клиниката по гастроентерология при Научния институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София (един от най-упоритите противници на Българската народна медицина, б.а.).

Автори на текстовете за отделните растения, включващи основното им действие, експериментални, клинични и емпирични данни за действие-то им и начините им на приложение, са, както следва:

1. Чл.кор. проф. г-р Веселин Петков - член-кореспондент на БАН, заслужил деятел на науката, директор на Института по физиология на БАН.

2. Доц. г-р Иван Крушков - катедра по фармакология и фитотерапия при Научния институт по вътрешни болести и фармакология на МА (Медицинска академия), София.

3. Доц. г-р Георги Фурнаджиев - ръководител на Катедрата по фармакология и фитотерапия при научния Институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София.

4. Ст.н.с. г-р Витан Влахов - Катедра по фармакология и фитотерапия при научния Институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София.

5. Проф. г-р Делчо Желязков - ръководител Катедра по фармакология при Висшия медицински институт, МА, Варна.

6. Д-р Методи Метев - кандидат на медицинските науки.

7. Ст.н.с. г-р Петър Манолов - Катедра по фармакология и фитотерапия при Научния институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София.

8. Доц. г-р Владимир Мицов - Катедра по фармакология и фитотерапия при Научния институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София.

9. Магистър фармацевт Емилия Петкова - редактор в Център за научна информация по медицина и здравеопазване в Централна медицинска библиотека, МА, София.

Ботаническото описание на всички видове растения е дадено от:

10. Ст.н.с. Богдан Кузманов - завеждащ секция по интродукция и полезни растения при Института по ботаника на БАН.

Авторите на описанието на използваните дроги и на съдържанието на активните вещества на описаните в книгата растения са (освен чл.кор. проф. г-р Веселин Петков и маг. фармацевт Емилия Петкова):

11. Проф. Христо Ахтарджиев - ръководител на Катедра по фармакогнозия и ботаника при фармацевтичен факултет, МА, София.

12. Проф. Илия Огнянов - директор на Център по фитохимия и химия на природните вещества - Институт по органична химия, БАН.

13. Магистър фармацевт Павлина Нинова - Катедра по фармакология и фитотерапия при Научния институт по вътрешни болести и фармакология, МА, София.

14. Доц. Евгени Минков - Катедра по аптечна и промишлена фармацевтична технология при фармацевтичния факултет, МА, София.

Автор на разделите за фитотерапия на раните, стоматологичните заболявания, заболяванията на кожата, както и за приложението на лечебните растения в медицинската козметика е:

15. Д-р Петър Чурулинов - завеждащ кабинет в Клиника по професионални болести при Института по хигиена и професионални заболявания, МА, София.

Забележка: *Научните звания, длъжности и месторабота на авторите са за периода до 1982 г.*

Съставители на указателите на български и латински, както и на книгописа, са: ст.н.с. Богдан Кузманов и маг. фармацевт Емилия Петкова.

Разглежданият научен труд по фитотерапия се състои от две части: обща и специална част. Първата част съдържа общи ботанически сведения за лечебните растения; химическите основи на приложението на лечебните растения; данни за събирането, сушенето и съхранението на лекарствените растения и дроги; начините за използване на лечебните растения.

Специалната част включва групите заболявания, при които намира приложение фитотерапията. Всяка група съдържа сведения за етиологията, патогенезата, клиничната картина, диагностиката и терапията на най-важните заболявания от тези групи и пълни сведения за отделните растения, използвани при тяхното лечение с описание на начина на прилагането им, рецептура и пр.

Поместени са данни за приложението на лечебните растения при сърдечните и стомашно-чревните заболявания, болестите на дихателните пътища, черния дроб и жлъчните пътища, обменните и ендокринните заболявания, ревматичните и простудни болести, глистните инвазии, гинекологичните болести, ото-, рино-, ларингологичните и стоматологични заболявания, при лечение на рани, при кожни заболявания, козметика и др.

Общо заболяванията и начините за тяхното лечение, описани от авторския колектив, са 323 (триста двадесет и три) вида. Лечебните растения, използвани в официалната фитотерапия, са 490 вида, а лечебните комбинации от тях са малко над 250 броя.

Илюстрирането на материята в труда включва 200 броя цветни рисунки на растенията и части от тях.

Според авторите трудът е предназначен за лекари, фармацевти, ботаници и др.

Рецензенти на труда са ст.н.с. Кирил Русинов и доц. Матей Матев, редактор д-р Лили Спасова. Материалът е даден за набор есента на 1980 година и излиза от печат в края на 1982 година в 35 000 тираж. Трудът

не е преиздаван освен части от него.

В богатата библиография се включват използваните от авторския колектив над 1000 публикации. Част от тези материали са взети и от трите тома на Петър Димков "Българска народна медицина" като издание на БАН от 1977, 1978 и 1979 години.

Стремежът на авторския колектив е да създаде едно действително съвременно, т.е. изцяло изградено на научни основи, ръководство по фитотерапия. Приложението в тази област на човешкото знание обаче е такова, че "За все още много утвърдени в народната медицина лечебни растения не разполагаме с експериментални и клинични данни, потвърждаващи или отхвърлящи реалната им лечебна стойност", подчертава редакторът на книгата г-р Лили Спасова. Това е причината на много от растенията да се привеждат емпирични данни, заимствани направо от народно-медицинските практики, или от литературни източници, съставени на основата на емпирични данни без претенции за научна осигуреност. Наред с това авторите на труда са се стремили да не допускат в съдържанието му нелепи и явно абсурдни постановки, които здравият разум и общите медицински знания не могат да приемат.

За нас интерес представлява подредбата на ботаническата информация за лечебните видове и начините за изписване и подреждане на наименованията им. След всяко заболяване следват групи от медицински растения, подредени по азбучен ред на латинските им наименования. Отделено с тире следва научното название на български език. Под тях са показани в скоби по-известните наименования от книжовния или народен език, а след тях са имената на семейството, към което принадлежи растението, на латински и български. Следващите данни са конкретно ботанически: описание (ботаническо), разпространение, дрога и съдържание.

Следва специфичната фито-терапевтична информация за: основно действие, експериментални и клинични данни, емпирични данни (обикновено е посочен опитът от българската народна медицина), нежелани ефекти и начин на приложение.

В края на книгата, в която е поместен трудът, са дадени няколко важни за нас указатели:

1. Указател на българските имена на растенията.
2. Указател на латинските имена на растенията.
3. Азбучен указател на латинските имена на дрогите.
4. Азбучен указател на действията на растенията.
5. Азбучен указател на заболяванията, при които намират приложение лечебните растения.

В указателя за българските имена на растенията обаче не са намерили място българските названия на растенията, дадени в главното съдържание, записани в скоби под научното латинско и българско официално название на съответния растителен вид.

Пак поради липса на единна българска ботаническа номенклатура и речник на лечебните растителни видове на не-малко места (както и в друга подобна литература) в материала имаме директна транскрипция от латински на български. Като например: на стр. 305 *Cystoseira barbata* (Good. et Wood.) - Цистозеира.

Следващата литературна единица, върху която спираме нашето внимание, е "Разпознаване и събиране на билки" на издателство "Земиздат", Со-

фия, 1987 г. от проф. Борис Китанов.

В своя увод към изданието сам проф. Китанов казва: "Отдавна се чувстваше необходимостта от определител (подчертано от мен, б.а.) на билките в България, като се има предвид големият брой диворастящи растения, които се употребяват в народната и официална медицина - 750 вида от около 3 300 вида, растящи в нашата страна."

Тук ще маркираме една особеност в погрешбата на растителните видове. Ученията Китанов не се съобразява със систематичния ред както е даден във "Флората на България" от Н. Стоянов, Б. Стефанов и Б. Китанов (самият автор на разглеждания тук ботанически труд "Разпознаване и събиране на билки", т.à-à, 1966-1967 г.) и във "Флората на Народна Република България" (под редакцията на акад. Даки Йоранов, съставена от колектив, до днес т.Х от 1995 г.). При разделянето на растителните групи е възприет един много практичен, ясно различим белег - баграта (краската или цвета) на цветовете.

Тази погрешба по цветови гамии, както и малко променената погрешбата в ботаническите таблици, съвсем не съвпада с общоприетите схващания на другата (голяма) част от ботаниците. Тя се явява като "определен вид ерес" и до днес в научната ботаника. Моето мнение е, че въпреки това тя е съвсем научна и правилна. В подкрепа казаното от мен и основавайки се на твърдението на Китанов, давам пример с немските издания на: "Der Kosmos Heilpflanzen-fuhrer" von Siegfried Fischer, Marcus Scharstein; Franck-Kosmos Verlags-GmbH & KG, Stuttgart, 2010 и "Blumen am Vegesrand" von Aichele Schwegler. "Kosmos", Stuttgart, 1985, 2002. Както се забелязва, изданията са от 1985, 2002 и 2010 г. В тях погрешбата на растителните видове е именно по баграта на цветовете.

Забележка: Може би тук не му е мястото, но съществува народна ботаническа номенклатура на растителните видове, с която не са запознати учените ботаници, в която именно един от елементите на погрешбата е подчинен точно на цветовата гама на цвета.

В обем от 193 страници са описани 340 вида растения и са дадени цветните им образи (рисуници от художника Михаил Макариев), характеризирани се със своите лечебни свойства. Списъкът на растенията, показани в определителя, употребявани в народната медицина, е съставен главно от доц. к.ф.н. Иван Асенов, завеждащ катедра по фармакогнозия и ботаника при Фармацевтичния факултет на Медицинска академия в София. (Днес съществува реално само фармацевтичният факултет без своите естествени катедри или научни направления фармакогнозия и ботаника).

Без да ангажираме ничие мнение, в нашата рубриката "Биологичен тип", ние ще даваме на някои места и сведения за баграта (цвета) на цветовете във вида.

Прогължавайки традицията, през 1989 г. излиза от печат "Атлас по Ботаника" на издателство "Народна Просвета", София, отпечатан в гържава печатница "Димитър Благоев" София. Негови автори са: ст.н.с. Славчо Петров Попилиев и ст.н.с. Емануил Христов Паламарев. Рецензенти на книгата са: проф. Борис Китанов и доц. Стефан Драганов. Изданието е едно, а тиражът му е 64 000. Дадена за печат есента на 1987 година.

От многоликия свят на растенията в България авторите са подбрали 172 вида гъби, водорасли, лишей, мъхове, хвощове, плаунови, папрати, голосеменни и покритосеменни - най-широко разпространени у нас. С най-го-

лям брой представители са показани покритосеменните (цветните) растения - 112 вида от 17 семейства.

Описанията в атласа видове, както и характеристиката на отделните семейства, към които принадлежат, са построени по общ план. Той включва българското и латинското наименование на растението, условията, при които се среща, географското му разпространение и характеристика на отличителните белези. След описанията са добавени и сведения за общото видово богатство на разглежданите в атласа родове и за най-важните белези, по които се различават близките видове. Посочени са също и данните за ролята на описаните растения в природата и стопанското им значение.

Книгата, според авторите, е предназначена за широк кръг читатели - главно за ученици, студенти по биология, лесоустройство, агрономство, зоотехника, ветеринарна медицина, както и за природо-любители и специалисти в тези области, учители по биология в средните училища, а така също за усъвършестване на преподавателите във висшите училища.

Още една традиция е продължена, като през 1999 г. вижда бял свят "Как да разпознаваме растенията в нашата природа? - Екскурзионен определител", издателство "Просвета", първо издание на академичното издателство "Проф. Марин Дринов", София. Негови автори са: ст.н.с. г-р Ана Василева Петрова, ст.н. с. Минчо Евтимов Анчев и ст.н.с. а ст. г.б.н. Емануил Христов Паламарев. Рецензент на труда е ст.н.с. г-р Димитър Пеев, а редактор Калина Връблянска. Всички те са утвърдени специалисти ботаници с дългогодишна научно-изследователска дейност и опит в областите на българската флора, систематика на растенията и съставянето на определители.

Книгата съдържа ботаническа информация за най-разпространените представители на мъховете, плауновете, папратовете, голосеменните и покритосеменните (цветните) растения. Общият брой на разглежданите видове е 1938, които принадлежат към 130 семейства и 605 рода. Всички видове и родове, показани в справочника, са въведени в определителни таблици, чрез които читателите се запознават още по-добре с флористичното разнообразие в България. За повишаване интереса към нашата флора в книгата са включени 8 приложения, които предлагат сведения за широко разпространените ливадни, горски, лечебни, багрливи, рано цъфтящи, рудерални и отровни растения. За всеки род от определено растително семейство е дадена морфологична характеристика, представена в достъпна форма, а за видовете в рода са посочени най-важните данни за разпространение и екологичните им изисквания. Над 500 от видовете са представени с подходящи черно-бели рисунки.

За съжаление в този значим по обем справочен материал е даден едни списък само от 85 броя медицински растения, отразени в приложение "ааа. Широко разпространени лечебни растения." За нашите практически нужди справочникът остава обаче като ценно помагало по начина на подредба на растителните видове, по семейства, родове и видове, както и определителните таблици. Съвсем удачно е използването на схемата на подреждането на растителните видове по: семейство, род и вид, която схема на подредба спокойно може да заема заслужено място при общото структуриране на материала в нашата т. "3. Резултати", или по-точно в частта "Коригирана номенклатура и таксономична основа съобразно съвременните изисквания" и "Пълен азбучник на българските названия на ме-

гицинските растения".

Въпреки че в справочника не са напълно отразени всички лечебни видове (този пропуск е лесно отстраним), ние можем също (а е и удачно) в нашата общата част при описване на ботаническите характеристики на семейството, рода и вида (таксономични погредени данни) да отразяваме лечебния вид с характеристика "Лечебно" и именно на този вид, който е лечебен, да въведем по-обширна справочна част в таблична форма.

Смятам за удачно тук да разгледаме и "Списък на лечебните растения, които попадат под разпоредбите на закона". Става въпрос за списъка на медицинските растения на приложение към гл.1 ал. 2 на "Закона за лечебните растения". Този списък, според моето скромно мнение, е и трябва да послужи като солидна основа при разглеждането на медицинските растителни видове в нашата тема "Систематичен указател на лечебните растителни видове от флората на Народна Република България", том а, а и в следващите от този вид. Защо? На първо място растителните видове (медицински растения) с техните научни (латински) названия са взети директно от знанието и опита на ботаническата наука. На второ място - самото изписване на видовете е подчинено в голяма степен на утвърдените норми в българската ботаническа наука:

1. Българското наименование на вида.
2. Латинското (научно) название.
3. Семейството, към което принадлежи видът.

По този начин са описани 640 вида лечебни (медицински) растителни вида - солидна банка от данни за медицинските растения. Като особеност при изписване имената на растенията в списъка ще посоча, че на първо място е съществителното име, следвано от прилагателното име, напр. Динка лечебна (*Sanguisorba officinalis* L.), Динка гребна (*Sanguisorba minor* Scop.) и пр. И тук в този списък си проличава липсата на единна българска ботаническа номенклатура, и тук също си проличава липсата на утвърдена практика в даването на най-правилни книжовни, научни или народни названия на видовете. Като пример ще посоча: Дифазиаструм алпийски (*Diphysastrum alpium* (L.) Holub.; или (Пукливче) наречено Еуклиум (Euclidium *syriacum* (L.) R.Br.) и пр.

Според мен е задължително при съставяне на "Систематичен указател на лечебните растителни видове от "Флората на Народна Република България" да присъства и информация за вида (че е лечебен и е включен в списъка) от този списък, даден в приложението към чл.1 ал.2 на "Закона за лечебните растения".

В нашия материал това включване ще е отразявано с "Медицинско растение (Вкл. в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2)".

От опита ми в съставянето на бази от енциклопедични данни за всички възможни, малко или много лечебни видове от флората на България, се натъквах на интересни положения: един лечебен вид за Ботаническата наука в нейната приложна част често не се отразява в т.нар. "Списък на лечебните растения" от Закона за лечебните растения. Обратното също е в сила: имаме немалко видове, отразени в "Списък на лечебните растения" от Закона за лечебните растения, които не са отразени като такива в приложната част на ботаниката. С въвеждането на двете теми "Лечебно" и "Видът е включен като лечебен в списъка на лечебните растения" за един същи вид, предполагам че най-накрая ще се стигне до двупо-

сочно обменяне на информация към и от двете науки медицина и ботаника. И моментът, и начинът на уеднаквяването и обmena на информация е именно сега и тук - в нашия материал. Надявам се усилията ми в това направление да донесат полза на всички...

Благодарности:

Авторът изказва своята благодарност на ръководствата на "Централна Кооперативна Банка" и Застрахователно дружество "ЗАД Армеец" за тяхната безкористна финансова помощ в отпечатването на материала "Систематичен указател на лечебните растителни видове от флората на Народна Република България", том а.

Колкото и невероятно да изглежда, във времето на световна финансова криза в България се намират институции, които подпомагат усилията за съществуването и възраждането на една по-специфична научна литература.

СИСТЕМАТИЧЕН УКАЗАТЕЛ НА ВИДОВЕТЕ ОТ ФЛОРАТА НА (НАРОДНА) РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Флора на (Н) Р България, том I, БАН - Ботанически институт 1963 г.

Висши растения

(CORMOPHYTA, EMBRYOPHYTA)

Една от най-съществените особености на висшите растения е наличието на органи стъбло и лист, а с изключение на мъховете, на някои изкопаеми и съвременни папратовидни растения и на някои сапрофитни и паразитни представители на цветните растения и на органа корен. В тясна връзка с това стои по-слабото или по-силното развитие на проводящата система. **Във всички съществува полово и безполово размножаване.** Оформянето и усложняването на висшите растения се намира в тясна зависимост от напущането на водната среда и приспособяването им към сухоземен живот както по отношение на вегетативните, така и по отношение на размножителните органи. Половите им органи стават многоклетъчни, особено женските. От друга страна, преминаването и приспособяването на растенията от водна към сухоземна среда е станало причина размножителните органи да бъдат извън водната среда. **У всички има две поколения - полово (гаметофит) и безполово (спорофит).** У по-низшите Сarmophyta - мъховете и папратовите растения, придвижването на сперматозоидите от **антериди** до яйцеклетката в **архегона**, за да се стигне до оплождането, става чрез вода. При по-високо организирани представители на висшите растения, които са се освободили от водата като фактор, играещ роля при оплождането, половото поколение силно се е редуцирало и представлява част от неполово поколение.

Голямата група висши растения се подразделя на 4 отдела:

Отдел Мъхове и Мъхови растения (Bryophyta)

Отдел Папратовидни растения (Pteridophyta)

Отдел Голосеменни растения (Gymnospermae)

Отдел Покритосеменни растения (Angiospermae) (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.

ОТДЕЛ МЪХОВИ РАСТЕНИЯ ИЛИ МЪХОВЕ - BRYOPHYTA

В настоящия труд ("Флора на (Н) Р България" - б.а.) не се предвижда разработването на мъховете. Те ще бъдат издадени отделно в един или два тома.

ОТДЕЛ ПАПРАТОВИ РАСТЕНИЯ - POLYPODIOPHYTA (PTERIDOPHYTA)

Половото поколение (гаметофитът), което носи името протал, се получава от поникването на една спора. То е талусно образувание, съществувашо надземно или подземно, без оформени органи и без проводяща система. Това поколение завършва с оплождане на яйцеклетката в архегоните от сперматозоидите, образуващи се в антеридите и пренасящи се чрез водата. Неполовото поколение започва с образуването на зародиш от оплодената яйцеклетка. От зародиша се оформя възрастното растение, върху което по-късно в зависимост от спорофилите се образуват спорангии и в тях спори. При този отдел растенията неполовото поколение, носещо спорите (спорофитът), притежава трите вегетативни органа - корен, стъбло (у някои папрати липсва) и листа с добре развита проводяща система. Тук и двете поколения са физиологично самостоятелни. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Разред I

Плауновидни - Lycopodiales

Многогодишни тревисти растения или полухрасти и храсти със сложни, нечифтоперести листа с прилистници. Цветовете са двуполови, 5-членни, събрани във върхни главести съцветия. Чашката е правилна, до неясно двуустна, често мехуресто подута. Венчето е неправилно - с флагче, ладийка и крилца, жълто, червено или пурпурно. Плодът е неразпуклив, по-рядко разпуклив боб. У нас се срещат 3 вида.

Сем. I

Плаунови - Lycopodiaceae L. C. Rich.

Общите белези на разреда характеризират и семейството.

ЗАЩИТЕНИ и новоописани видове в Сем. Плаунови (Lycopodiaceae): **Алпийски дифазиаструм** (*Diphasiastrum alpinum*), **Сплескан дифазиаструм** (*Diphasiastrum complanatum*) и **Блатна ликоподиела** (*Lycopodiella inundata* (*Lepidotis inundata*)).

Род. 1. (1)

Плаун, плавун - Lycopodium L.

Народни названия: **Плаун**, **Плавун**.

Характерните особености на рода са еднакви с тези на семейството.

1 (1). **L. selago L. - Излолистен плаун.**

Лечебно, ползва се в народната медицина.

Народни названия: Обикновен плавун, Плавун, Плаун.

Стопанско значение: Народно средство за получаване на жълта боя за вълнени материали. Съдържа алкалоид селажин. В народната медицина като очистително и за повръщане. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

2 (2). **L. inundatum L. - Бламен плаун**

3 (3). **L. clavatum L. (L. aristatum Bong.) - Бухалковиден плаун.**

Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2). Лечебно, ползва се в народната медицина.

L. clavatum L. (L. aristatum Bong.) - Бухалковиден плаун.

Многогодишно тревисто растение. Стъблото 50-100 см дълго, пълзящо или възходящо, силно разклонено. Листата шиловидни, продължени в дълго, бяло, кърпаво влакно, долните назъбени, горните обикновено целокрайни, гъсто разположени, разперени.

Разпространение: Расте по тревисти и каменисти места, из хвойновите храсти и смърчовите гори между 1 650 и 2 200 м н.в. Западна и Средна Стара планина, Витоша, Рила, Западните Родопи.

Общо разпространение: Разпространено в Европа с изключение на степната област и вечнозеления пояс на Средиземноморската област. В по-други

форми се явява в Азия, Америка, планините на тропична Африка, Марианските и Хавайските острови. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Стопанско значение: Спорите на този плаун са известни като дрога *Lycopodium* или *Sporae lycopodii* и се използват като пудра (в примес с талк, цинквейс, нишесте и др.) при подсичане на пеленачета. В (българската) народната медицина вътрешно при пясък и възпаление на бъбреците и като успокоително средство. Във фармацевтичната промишленост за посипване на хапчета. В пиротехниката за ракети. В театрите за безвредни пожари. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

4 (4). **L. alpinum L. - Алпийски плаун**

5 (5). **L. complanatum L. - Сплескан плун**

Изменчивост

Този вид у нас е известен само с var. *anceps* (Wallr.) Ascherson

Стопанско значение: В Русия народно средство за добиване на зелена боя за вълнени прежди. Спорите съдържат тлъсто масло.

Род 1 (1)	ПЛАУН, ПЛАВУН - LYCOPODIUM L.
Вид 3 (3)	L. clavatum L. - Бухалковиден плаун.
Синоними	L. aristatum Bong.
Официални названия	Бухалковиден плаун (L. clavatum L.)
Названия в други страни	Русия - Плаун булабовидный; Англия - Stag's horn moss; Германия - Keulen-Barlapp; Франция - Jalousie, Lycopode en masue. (БР, Киманов, 1994 г.)
Известни български названия по региони	Махалчест плаун, Обикновен плавун, Плавун. ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)
Малко известни названия	Махалчест плаун
Разпространение и находища в страната	Расте по тревисти и каменисти места, из хвойновите храсти и смърчовите гори, между 1650 и 2200 м н.в. Западна и Средна Стара планина, Витоша, Рила, Западните Родопи. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Разпространено в Европа, с изключение на степната област и вечнозеления пояс на Средиземноморската област. В по-различни форми се явява в Азия, Америка, планините на тропична Африка, Марианските и Хавайските острови. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН-БИ, 1963 г.)
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Стъблото 50-100 см дълго, пълзящо или възходящо, силно разклонено. Листата шиловидни, продължени в дълго, бяло, къдраво влакно, долните назъбени, горните обикновено целокрайни, гъсто разположени, разперени. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен.
Дрога	Lycopodium или Sporaе lycopodii ("Флора на (Н)РБ", том а, БАН - БИ, 1963 г.). В официалната медицина се ползват спорите като грога Semen Lycopodii ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)
Действие и употреба	Дерматикум, уроантисептично, диуретично, антипиретично. Има емпирични данни за употреба на грозата за лечение на заболявания на храносмилателната система и черния гроб (непотвърдено, б.а.), ("Съвременна фитотерапия", Петков, 82 г.)

Спорите на този плаун са известни като грога Lycopodium или Sporaе lycopodii и се използват като пугра (в примес с талк, цинквайс, нишесте и гр.) при подсичане на пеленачета. В българската народна медицина вътрешно - при пясък и възпаление на бъбреците и като успокоително средство. Във фармацевтичната промишленост за посипване на хапчета. В пиротехниката за ракети. В театрите за безвредни пожари. ("Флора на (Н)РБ", том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Отварата от плавуна се употребява като никочогонно средство при

мъчно пикане (уриниране, б.а.), против възпаление на пикочния мехур и пикочния канал. ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)

В комбинация с *Helleborus ododrus* W.K. - Кукуряк, за лечение на ЗНО и ДНО на пикочно-половата система. (Канисков)

Рискове при употреба **Внимание: ОТРОВНО!**

Грешки при събиране При събиране да се съблюдава строго ботаническото описание, дадено в раздела "Биологичен тип".

Подгържане на популацията Чрез спори.

Забележка Има непотвърдени данни за същите лечебни свойства и на вида 1 (1). *L. selago* L. - Иглолистен плаун.

Разрег II

Бронецовидни - *selaginellales*

Сем. II

Бронецови - *selaginellaceae metten*

Рог. 2. (1)

Бронец - *selaginella* p. Beauv.

6 (1). *S. selaginoides* (L.) Link. (*Lycopodium selaginoides* L. = *S. spinulosa* A.Br.) - Плауновиден бронец

7 (2). *S. helvetica* Link (*Lycopodium helveticum* L.) - Швейцарски бронец

Забележка 1: Има непотвърдени данни за употреба на вида в народно-медицинските практики.

Забележка 2: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническа наука и в официалната медицина на нашата страна.

Разрег III

Изоетови, шилолистни - *isoetales*

Сем. III

Изоетови, шилолистни- *isoetaceae trevis.*

(шилолистни - правилното название, Канисков)

ЗАЩИТЕН вид от сем. Шилолистни (*Isoetaceae*): Езерен шилолист (*Isoetes lacustris*)

Рог. 3. (1)

Изоетови, шилолистни - *isoetes* l.

8 (1). *I. lacustris* L. - Езерен изоетес, Езерен шилолист (Езерен шилолист - правилното название, Канисков).

Забележка 1: Няма данни за употреба на вида в народно-медицинските практики.

Забележка 2: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническа наука и в официалната медицина в нашата страна.

Разред IV

Хвощовидни - *equisetales*

Многогодишни тревисти растения с дълго, пълзящо коренище. Стъблото членесто, моноподиално, прешленесто, разклонено, по-рядко неразклонено. Листата слабо развити, зъбчести до шиловидни, сраснали с ръкавчести влагалища, които са разположени по възлите на стъблото. Спорангиите се намират под щитовидно видоизменените листа (спорофили) по върха на стъблото в сбито класче. Сперматозоидите имат много реснички. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Сем. IV

Хвощови - *equisetaceae* L. c. rich.

Общите белези на разреда характеризират го голяма степен и семейството. Част от характеристиката е дадена и при рода.

Род. 4. (1)

Хвощ - *ecuesetum* L.

Народни названия: Горчица, Дива хурка, Змийска хурка, Конско биле, Конска борина, Кукувича плонка, Коле(я)нце, Наставче, Прешлица, Пръшлика, Преслица, Самодивска хурка, Хвощ.

Характерните особености на рода са почти еднакви с тези на семейството.

9 (1). *E. silvaticum* L. - Горски хвощ. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Многогодишно тревисто растение. Стъблото високо 25-60 см. Пролетните листа отначало прости и завършват със спороносно класче. Те имат доста големи фуниевидни, в горната си част разширени влагалища, с едри, ланцетни, кафяви зъбчета, а в долната част белезникави. Централната кухина на стъблото доста голяма. След споросношението върху същото стъбло последователно отгоре надолу се развиват многобройни зелени, повторно разклонени, извънредно тънки, нишковидни, обикновено надолу извити, с по 4-5 ребра клонки, и то се превръща в лятно. Стъблените влагалища в долната част белезникави, в горната ръждивокафяви, с по 2-5 едри, ръждивокафяви, яйцевидно ланцетни, възтърпи, почти равни на влагалището зъбчета. Зъбчетата на клонките шиловидно-ланцетни, разперени, дълго и силно заострени. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост forma capillare (Hoffm.) Milde; *E. capillare* Hoffm. Стъблото високо до 80 см., право, от долната 1/3 или от средата нагоре силно се разклонява, с извънредно тънки, нишковидни, хоризонтално разперени клонки. Изглежда, че тази форма е най-разпространена у нас. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: По влажни, сенчести и мочурливи места и торфища

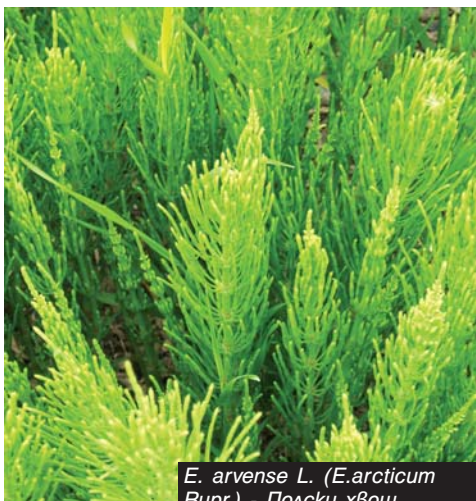
в Западна Стара планина - Берковската планина; Средна Стара планина - Златишко-Тетевенската планина; Троянско-Калоферската планина; Витоша; Северозападна Рила, Сапаревско; Западни Родопи около Баташкото блато и Чехлъвското горско стопанство. Общо взето, този вид е рядък за нашата страна.

Общо разпространение: Арктическа Европа, Нова земя, Гренландия, Скандинавия, Средна и Атлантическа Европа, Пиринеи, Балканския полуостров, Мала Азия, Западн, Северен и Източен Сибир, Монголия, Китай, Япония, Северна Америка.

Стопанско значение: В Русия се ползва като народно средство за багрене на вълнени материали. Служи за храна на конете (оттам и наименованието на рода, б.а.). В (българската) народната медицина - като диуретично и кръвоспиращо средство. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

10 (2). *E. maximum* Lam. (*E.majus* Gars.=*E.telmateja* Ehrh.) - Голям хвощ. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

11 (3). *E. arvense* L. (*E.arcticum* Rupr.) - Полски хвощ. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

E. arvense L. (*E.arcticum* Rupr.) - Полски хвощ.

Многогодишно тревисто растение. Коренището разположено дълбоко в почвата, кафяво-черно, възловато. По възлите кафяви, ланцетно-шиловидни листенца, сраснали в ръкавчести влагалища и нишковидни коренчета, между които се намират възчерни грудки. Образуват два вида стъбла. Пролетното стъбло плодно, неразклонено, 3-5 мм дебело, високо 10-30 см, светло-до възчерно-кафяво, с около 5 отдалечени, дълги до 2 см звънчевидно и фуниевидно издугати влагалища, с по 8-12 кафяви шиловидно-ланцетни листчета, дълги почти като влагалищата

и често сраснали помежду си 2-3. Спороносното класче дълго до 3,5 см, на върха тъпо, разположено върху плътна върхна част. Лятното стъбло безплодно, зелено, разклонено, до 40-50 см, с по 6-19 добре развити ребра. И то е членесто и с разположени по възлите влагалища, дълги по 5-12 мм, в горната си част малко отдалечени от стъблото и снабдени с триъгълно-ланцетни листчета, дълги почти колкото влагалищата. Стъблото има централна кухина, около която има по-тесни, пълни с въздух каналчета. Стъблото обикновено пръстеновидно разклонено, при което клонките, обикновено се разклоняват повторно. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. *agrestis* Klinge. Стъблото право, в долната половина неразклонено, с 9-13 ребра. Клонките неразклонени, обикновено с по 4 ре-

бра, къси, по-рядко до 30 см дълги. Северна България - Варна, гара Невша, Габрово, Севлиево, Златна Панега; Западна България - Витоша; Южна България - Пловдив.

var. **ramulosum** Klinge. Клонките повторно разклонени.

forma **erectum** Klinge. Стъблото право. Северна България - Момино плато (Авренската планина); Западна България - Витоша, Люлин.

forma **ascendens** Klinge. Стъблото възходящо, в долната си част полегнало, в горната право. Северна България - Ловеч; Западна България - Люлин, Витоша; Източни Родопи - Ивайловград.

var. **nemorosum** A. Br. In Doll. Стъблото достига до 70 см и повече, с 12-16 ребра. Клонките с по 3-4 ребра, обикновено хоризонтално разперени и неразклонени, рядко разклонени. Сенчеста форма. Северна България - р. Панега; Западна България - Люлин, Голо бърго; Западни Родопи.

var. **pseudosilvaticum** Milde. Клонките често с по 5 ребра, дълги до 22 см, хоризонтално разперени и повторно разклонени, с 2-4 клончета в пръстен. Сенчеста форма. Северна България - Габровско, Западна България - Самоковско.

Разпространение: Много разпространено из цялата страна. Расте край реките, на влажни алувиални глинесто-песъчливи площи, край железопътни насипи, като лош плевел по глинесто-песъчливи почви, необработени места, ливади, по-рядко в сенчести гори. В планините докъм 1 600 м н.в. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Общо разпространение: Европа, Азия до Хималаите и Северен Китай, Северна Африка, Канарските острови, Капланд, Америка, на юг до 360 ю.ш.

Стопанско значение: В Русия като народно средство (в комбинация със стипца) за боядисване на вълнени прежди в сиво-жълт цвят. В медицината (дрога *Herba equiseti*) като диуретично и кръвоспиращо средство, но в литературата съществуват данни за използването му и при много други заболявания. Подземните гругки съдържат скорбяла, поради което още в древни времена са използвани за храна. Пепелта от хвоща се използва за излъскване на метални и дървени предмети. За отровността данните са противоречиви, но според нас е правилно да се счита, че той е фуражно растение. Полският хвощ е лош плевел в зърнените култури и ливади по много влажните почви, защото неговите коренища се намират доста надълбоко в земята и мъчно се очистват. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

12 (4). *E. palustre* L. (*E. fluviatile* L.) - Блатен хвощ. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

13 (5). *E. limosum* (*E. heleocharis* Ehrh.) - Мочурен хвощ. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

14 (6). *E. romosissimum* Desf. - Разклонен хвощ

15 (7). *E. hiemale* L. - Презимуващ хвощ

Забележка: Има данни за употреба в народната медицина.

Стопанско значение: В Русия за полиране на метални и други предмети. В руската народна медицина като диуретично средство и против ревматизъм. В Китай - против възпаление на очите. В някои места на Сибир за зимен фураж на конете.

Род 4 (1)	ХВОЩ - <i>ECUESETUM</i> L.
Вид 11 (3)	<i>E. arvense</i> L.- Полски хвощ
Синоними	<i>E. arcticum</i> Rupr.
Официални названия	Полски хвощ (<i>E. arvense</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Хвощ полевой; Англия - Common horsetail; Германия - Zinnkraut, Acker Schachteihaim; Франция - Prele des champs. Името на растението произхожда от латински - <i>equisetum</i> - конска опашка.
Известни български названия по региони	Гологлавец, Горчица (Коприщица), Кръклян (Пазарджишко), Гьволче (Пловдивско), Дериджен, Дзука, Дива хурка, Змийска хурка (Разградско), Зъминска хурка, Зъмска хурка (Старозагорско), Коило, Конска борица (Банско), Конско биле, Кукайчина плунка (Прилеп), Кукувича плонка, Кукувичина плонка, Мече вретено, Наставче (Пазарджишко), Обикновена прешлица, Обикновен хвощ, Полска прешленица, Полски хвощ (Ловешко), Прешлица (Софийско), Прешлица, Пършлийка, Самодивска хурка, Свирчо биле, Ставниче (Берковишко), Ставяк, Съставийче (Ботевградско), Хвощ (Ловешко), Хурка, Чьорен шавор (Асеновградско). ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)
Малко известни названия	Кръклян (Пазарджишко), Гьволче (Пловдивско), Дериджен, Дзука, Дива хурка, Коило, Конска борица (Банско), Кукайчина плунка (Прилеп), Кукувича плонка, Кукувичина плонка, Мече вретено, Наставче (Пазарджишко), Ставяк, Съставийче (Ботевградско), Чьорен шавор (Асеновградско).
Разпространение и находища в страната	Много разпространено из цялата страна. Расте край реките, на влажни алувиални глинесто-песъчливи площи, край железопътни насипи, като лош плевел по глинесто-песъчливи почви, необработени места, ливади, по-рядко в сенчести гори. В планините докъм 1600 м н.в. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Европа, Азия, до Хималаите и Северен Китай, Северна Африка, Канарските острови, Капланд, Америка, на юг до 360 ю.ш.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището разположено дълбоко в почвата, кафяво-черно, възловато. По възлите кафеви, ланцетно-шиловидни листенца, сраснали в ръкавчести влагалища и нишковидни коренчета, между които се намират възчерни грудки. Образуват два вида стъбла. Пролетното стъбло - плодно, неразклонено, 3-5 мм дебело, високо 10-30 см, светло- до възчерно-кафяво, с около 5 отдалечени,

дълги до 2 см звънчевидно и фуниевидно издути влагалища, с по 8-12 кафяви, шиловидно-ланцетни листчета, дълги почти като влагалищата и често сраснали помежду си по 2-3. Спороносното класче дълго до 3,5 см, на върха тъпо, разположено върху плътна върхна част. Лятното стъбло безплодно, зелено, разклонено, до 40-50 см високо, с по 6-19 добре развити ребра. То също е членесто и с разположени по възлите влагалища, дълги по 5-12 мм, в горната си част малко отдалечени от стъблото и снабдени с триъгълно-ланцетни листчета, дълги почти колкото влагалищата. Стъблото има централна кухина, около която има по-тесни, пълни с въздух каналчета. Стъблото обикновено пръстеновидно разклонено, при което клонките обикновено се разклоняват повторно. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен.
Дрога	Беспоровото лятно стъбло заедно с клонките (Herba Equiseti) или (Herba Equiseti minoris).
Действие и употреба	Укрепва стените на кръвоносните съдове, възпрепятства образуването на пясък и камъни в бъбреците, подпомага изхвърлянето на олово от организма, противоастматично.

Вътрешно: Абсцеси, гангрени, емфизем, гнојни възпаления на ноктите, остеомиелит, подагра. Тумори, левкемия, миоми. Атеросклероза, високо кръвно налягане, сърдечна недостатъчност, анемия, разширени вени. Напикаване, пясък и камъни в бъбреците, кръв в урината. Белодробна и костна туберкулоза. Полиартрит, артрози, радикулит, ревматизъм. Смушения в зрението.

Външно: За промивка и лапи при разширени вени, рани и екземи. (Петрова, В. 1999 г.)

Хвощът има изявено пикочогонно и кръвоспиращо действие. Поради това че съдържа силициева киселина и нейните производни, действа и противотуберкулозно. Прилага се при кръвохранене, маточни кръвоизливи, възпаление на пикочните пътища, при камъни в бъбреците и жлъчката и белодробна туберкулоза.

В българската народна медицина хвощът се употребява още при напикаване, кръвопикане, албумин, воднянка, подагра, ревматизъм, стомашни болки, високо кръвно налягане, атеросклероза, кръвоизлив от белите гробове, хемороиди, повръщане на кръв и др. Външно хвощът се ползва за бани и промивки при трудно зарастващи рани, бяло течение, за гаргара при болки в гърлото. (Стоянов, Н., 1972 г.)

Хвощът има много широка употреба в нашата народна медицина. Отварата от всички негови части - подземни и надземни, действа възбудително върху отделителната система и се употребява като пикочогонно средство против възпаление на бъбреците и пикочния мехур, против пясък и камъни в същите, против воднянка (вода в коремната кухина, б.а.), за пречистване черния дроб от пясък и камъни; също за пречистване на кръвта:

против подагра, ишиас, ревматизъм, маясъл (хемороиди, б.а.), против сърдечни и стомашни болки; отварата от хвоща се счита за едно добро средство против атеросклероза и високо кръвно налягане и за спиране на кръвоизливи при повръщане на кръв, силни маточни кръвотечения, кръвохорачене, кръвопикане и др. Против кръвопикането се употребява изсушеният и стрит във вид на прах хвощ, който се поема в малки дози. С отварата от растението се правят промивки на рани в устата, матката и др. Сварената билка служи за компреси на гноини рани, рани от порязване, рани от натъртване (контузии), отоци, ракови тумори, костояг. Отварата служи и за бани на малки деца при силна настинка.

В Русия като народно средство (в комбинация със стипца) за боядисване на вълнени прежди в сиво-жълт цвят. В медицината (грога *Herba equiseti*) като диуретично и кръвоспиращо средство, но в литературата съществуват данни за използването му и при много други заболявания. Подземните грудки съдържат скорбяла, поради което още в древни времена са използвани за храна. Пепелта от хвоща се служи за излъскване на метални и гървени предмети. За отровността данните са противоречиви, но според нас е правилно да се счита, че хвощът е фуражно растение. Полският хвощ е лош плевел в зърнените култури и ливади по много влажните почви, защото неговите коренища се намират доста надълбоко в земята и мъчно се очистват. ("Флора на (Н)РБ", том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Пепелта от изгореното стъбло на хвоща е отлично средство против киселини в стомаха, лошо храносмилане и гр.

Във ветеринарната медицина билката се прилага в изсушено и стрито състояние за посипване на трудно зарастващи рани и язви.

В комбинация с други лечебни растения се употребява при ЗНО и ДНО на дихателната и отделителна (пикочно-полова) система. Външно - за компрес при ЗНО на меките тъкани. (Канисков)

Рискове при употреба Да не се прегозира! Внимание: да не се употребява при нефрит и нефрозо-нефрит!

Грешки при събиране Да не се смесва с останалите видове от рога! При този вид коренището е кафяво-черно, силно разклонено, възлесто, с тънки корени и възчерни грудки. От него всяка година израстват два вида стъбла: спороносни (появяващи се в ранна пролет, неразклонени, кафеви, безхлорофилни), завършващи с цилиндрично спороносно класче, и летни - без спорови, зелени. За медицински цели се ползват летните безспорови стъбла. Те са до 50 см високи, членести, прешленесто разклонени, зелени, набраздени. Клонките са изправени нагоре и обикновено повторно се разклоняват. Те са прешленовидно наредени по стъблото - долу по-дълги, постепенно скъсяващи се нагоре. Стъблото е с 6-19 добре развити ребра. Както стъблото, така и разклоненията му са твърди, грапави и жилави. Листата са недоразвити, люспести.

Подгъждане на популацията Вегетативно, чрез спори.

Забележка Лечебни са видовете:

9 (1). *E. silvaticum* L. - Горски хвош с *forma capillare* (Hoffm.) Milde; *E. capillare* Hoffm.;

10 (2). *E. maximum* Lam. (*E.majus* Gars.=*E.telmateja* Ehrh.) - Голям хвош;

12 (4). *E. palustre* L. (*E. fluviatile* L.) - Бластен хвош;

13 (5). *E. limosum* (*E.heleocharis* Ehrh.) - Мочурен хвош и техните вариететни форми. Употребяват се за същите лечебни цели както и разглежданият вид *E. arvense* L.- Полски хвош.

Разред V

Офиогласови - ophioglossales

Малки многогодишни тревисти растения, със скъсено, почти винаги неразклонено подземно стъбло (коренище), от което излизат многобройни, обикновено неразклонени корени. Надземно се развиват само листа. Всеки лист съставен от две части - едната безплодна, целокрайна или различно пересто нарязана, и друга - спороносна, силно видоизменена, класовидна или пересто до гроздовидно разклонена. Спорангиевата обвивка многостластна. Всички спори еднакви, кълбесто-тетраедични. Порталът коренищоподобен или гругковиден, подземен, с ендотрофна микроза. Сперматозоидите многоресничести. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Сем. V

Змиѝкоезикови растения - ophioglossaceae r.br.

Белезите на семейството се покриват с белезите на разреда.

ЗАЩИТЕН и новоописан вид от сем. Змиѝкоезикови (*Ophioglossaceae*):

Лайкова лунна папрат (*Botrychium matricariifolium*).

Род. 5. (1)

Змиѝски език - ophioglossum l.

Общата характеристика е дадена при разреда.

16 (1). *O. vulgatum* L. - Обикновен змиѝски език. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

16 (1). *O. vulgatum* L. -
Обикновен змиѝски език.

Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, неразклонено, с листни остатъци. То образува в земята дълги неразклонени корени, а под земята листа с размери 5-20 см. Листата обикновено по един, рядко по два, голи. Листната дръжка при близително толкова дълга, колкото безплодния дял на петулата. Последният има бледозелена, мрежовидна, месеста, яйцевидна до продълговата ланцетна с влагалище основа, обхващаща спороносния дял на петулата.

та. Спорангиите разположени в два реда (във всеки ред по 12-40), свързани с паренхимни клетки, тъй че образуват един линеен спороносен клас.

Разпространение: Расте из по-влажни ливади, пасища, а също така и горски поляни. Средна и Източна Стара планина, Габровско, Витоша, Люлин, Софийско поле, Блегие хан, Конявската планина, Кюстендилско, Рила, Западни Родопи, Странджа, а съвсем сигурно и другаде в страната.

Общо разпространение: Европа - в по-голямата си част, Кавказ, Западна, Северна и Източна Азия, Северна Америка. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложената част на ботаническата наука на нашата страна.

ПОРТРЕТ №3

Род 5 (1)	ЗМИЙСКИ ЕЗИК - OPHIOGLASSUM L.
Вид 16 (1)	O. vulgatum L. - Обикновен змийски език
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Обикновен змийски език (O. vulgatum L.)
Названия в групи страни	Русия: Ужовник обыкновенный; Англия: Adder's tongue; Германия: Gemeine Natterzunge; Франция: Langue de serpent, Herbe sans couture. .
Известни български названия по региони	Зъмски език, Змийски език, Обикновен змийски език (Канисков).
Малко известни названия	Зъмски език
Разпространение и находища в страната,	Расте из по-влажни ливади, пасища, а също така и горски поляни. Средна и Източна Стара планина, Габровско, Витоша, Люлин, Софийско поле, Блегие хан, Конявската планина, Кюстендилско, Рила, Западни Родопи, Странджа, а съвсем сигурно и другаде в страната.
Общо разпространение	Европа - в по-голямата си част, Кавказ, Западна, Северна и Източна Азия, Северна Америка. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, неразклонено, с листни остатъци. То образува в земята дълги, неразклонени корени, а под земята - листа с размери 5-20 см.
Листата обикновено по един, рядко по два, голи. Листната гръжка приблизително толкова дълга, колкото безплодния дял на петурата. Последният има бледозелена, мрежовидна, месеста, яйцевидна до продълговата ланцетна с влагалище основа, обхващаща спороносния дял на петурата. Спорангиите - разположени в два реда (във всеки ред по 12-40), свързани с паренхимни клетки, тъй че образуват един линеен спороносен клас. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)	
Консервационен статус	Видът не е защитен.
Дрога	Няма данни.
Действие и употреба	В народната медицина: пресните зелени листа служат за налагане на рани.
Няма данни за употреба в официалната медицина. Няма данни за употре-	

ба в съвременната фитотерапия на България, Германия, Франция и САЩ.

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Не се съобщават.

Подържане на популацията Чрез спори, вегетативно.

Забележка Видът е с непроучен химичен състав и съдържание на БАВ (биологично активни вещества).

Рог. 6. (2)

Лунна папрат - *botrychium sw.*

17 (1). *B. lunaria* (L.) Sw. - Лунна папрат

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Разрег VI

Папратови - *filigales*

Много богат на семейства, рогове и особено на видове (около 9 000) разрег, главно в тропическите области. Голямо е разнообразието по устройството на надземната част на растенията и на размерите - от няколко милиметра до над 10 м високи, дървовидни. Недървовидните папрати нямат надземни стъбла. Общо взето, листата са едри, най-често със силно наделена петура, по-рядко целокрайна или дълбоко нарязана. Проводящата система обикновено политемна. Имат само един вид спори, образувачи се в различно устроени спорангии, най-често събрани в групи (со-ри) с или без покривало. У други спорангиите са по ръбовете на листните дялове, при трети цели листа или отделни техни части са превърнати в спорофили (**те не фотосинтезират**). Порталите надземни, фотосинтезиращи. Сперматозоидите многоклетъчни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Сем. VI

Осмунгови - *osmundaceae r.br.*

(царскопапратови - правилното название, Канисков)

Многогодишни растения с по-дебели или по-тънки, до 1 м високи надземни стъбла или пък със съвсем къси подземни стъбла. Листата просто или двойно перести, до 2 м дълги, с почти кожести или нежни листни дялове. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ЗАЩИТЕН вид от **сем. Царскопапратови** (*Osmundaceae*)

Царска папрат (*Osmunda regalis*).

Рог. 6. (1)

Осмунга - *osmunda l.*

Многогодишно растение. Стъблото късо, но масивно, подземно (коренище). Листата просто перести или двойно перести. Листните дялове на

бесплодната част силно развити, а на спороносната превърнати в множество кълбести спорангии, така че образуват цяла връзка метловидна спороносна част (половина).

18 (1). *O. regalis* L. (*Struthiopteris regalis* Bernh.) - Величествена, голяма осмунда. Царска папрат. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, силно развито. Листата 60-160 см дълги, на дълги дръжки, двойно перести, голи. Листната петура продълговата, яйцевидна или силно удължена. Листенцата на бесплодната листна част дълги до 6 см, почти срещуположни, продълговато-ланцетни, възлъчни, в основата късо отсечени, почти с ушенце, вълнисто назъбени или целокрайни, почти кожести. Спороносната част представлява върхно метлицовидно образуване.

Разпространение: По мочурливите места между с. Елешница и р. Струмица, Петричко, в подножието на Беласица, Югозападна България.

Общо разпространение: Европа, без северната част на Скандинавския полуостров, и без европейската част на Русия, Закавказ, Мала Азия, Сирия, Южна и Източна Азия, Северна и Южна Африка, Ангола, Етиопия, източноефриканските острови, Америка - от Канада до Уругвай, и Бразилия. На Балканския полуостров расте още и в Македония - околностите на селата Габрово, Баня, Калотина, Струмишко, а също така и в турска Странджа (и остров Крит).

Стопанско значение: В Русия се ползва в народната медицина за лекуване на рахит. В Япония за добивана на груби тъкани. Полуизгнилите корени се използват при отглеждане в оранжерии за епифитни растения. Може да се отглежда и за декоративни цели. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Забележки: Няма данни за употреба на вида в съвременната фитотерапия на България. Загубени са данните за употреба на растението в народно-медицинските практики на България. Няма данни за конкретна употреба на БАВ (биологично активни вещества) или техни производни или синтетики в официалната фармация.

Сем. VII

Многоножкови папрати - *polypodiaceae* r. br.

ЗАЩИТЕН и новоописан вид от сем. Многоножкови (*Polypodiaceae*) **Камбрийска слагка папрат** (*Polypodium cambricum* (P. australe).

Всички видове от това семейство са тревисти многогодишни растения с различно устроени коренища, от които направо излизат листата. Спорангиите на почти всички видове притежават неразтворено пръстенче и обикновено чрез дълги дръжчици са закрепени и групирани, с малки изключения, в различни по форма и дължина сори (с или без покривало - индузиум) винаги по долната страна на листата. Проталът надземен, фотосинтезиращ, обикновено люсповиден, най-често сърцевиден. Семейството е извънредно богато на видове. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Рог. 8. (1)

Крехка папрат - *cystopteris bernh.*

19 (1). *C. fragilis* (L.) Bernh. - Обикновена крехка папрат, Магданоз-

ена папрат.

Народни названия: Крехка папрат, Магданозена папрат (Софийско), Наџъл, Страхливче (Ихтиманско).

Забележка: Има непотвърдени данни за употреба на вида в народно-медицинските практики.

20 (2). *C. regia* (L.) Presl (*C. fragaris* Ssp. *alpine* Milde = *Polypodium regia* L.) - Алпийска крехка папрат.

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог. 9. (2)

Нефрогуум - *nephrodium rich.*

Обикновено едри папрати с просто перести или сложно перести листа. Индузиумът (покривалото на сорите) бъбрековиден или липсва.

21 (1). *N. thelypteris* (L.) Desf. - Бламен нефрогуум

22 (2). *N. filix mas* (L.) Rich. (*Dryopteris filix mas* (L.) Schott. = *Polypodium filix mas* L. = *Aspidium filix mas* Sw. in Schrad.) -

Мъжка, противоглистна папрат. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Многогодишно тревисто растение. Коренището косо, голямо, дълго 25 см. Листната гръжка дълга 6-30 см, дебела до 5 мм, жълтеникава, слабо жлебовидна, с 6-8 проводящи сночета, покрити, както и оста на петурата, с многобройни кафяви люспи, многократно по-къса от петурата. Листната петура продълговата, към върха постепенно и силно стеснена, към основата по-слабо стеснена, двоино переста разделена, отгоре тъмнозелена, гола, отдолу по-бледа и с редки космички.

Дяловете от първи порядък последователни, с много къси гръжки, към върха постепенно заострени, в долната си част пересто разделени, в горната - пересто насечени, често малко извити напред. Дяловете от втори порядък с тъпи зъбчета. Спорите разположени в горната част на листната петура, в долната повърхност на листните делчета, от двете страни на средната им жилка, в два реда. Индузиите голи, бъбрековидни, ципести, неопадливи. Спорите бъбрековидни, овални, с брадавички или браздички. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. **crenatum** (Milde) Hay.; *Aspidium filix mas* var. *crenatum* Doll.; A. f. m. var. *typica* Leurssen. Индузиите плосконосе нацепват, не се извиват надолу. Листата обикновено дълги до 40-60 см с около 13 дяла от първи ред на всяка страна, от които долните триъгълно яйцевидни, тъпи, средните - продълговато триъгълни, горните ланцетни. Делчета-

та от втори ред околовърст силно назъбени донापилени, понякога от-пред малко по-егро назъбени. Шуменското плато; с. Караш (Луковитско); Средна Стара планина; Западна България: Витоша, Кървави камък, Трънско; Централна Средна гора; Западни и Югоизточни Родопи.

var. **affinis** (Fisch. et Mey.) *Aspidum affine* Fisch. et Mey. in Hohenak.; *A. filix mas* var. *incisum* Doll. Обикновено по-егри растения. Листата обикнове-но 60-120 см дълги. Листните дялове от първи порядък дълбоко пересто разделени, а към върха пересто насечени. Индузиите плоски. Делчетата от втори порядък продълговати до ланцетни, тъпи или заострени, доста дълбоко пересто нарязани, при най-долните липсва уховиден назъбен из-растък, нито са по-големи от онези, които се намират пред тях. На влажни, сенчести и по-плодородни почви. Своге, Ловчанска планина, Троянска планина, Шипченска планина, Витоша, Люлин, Рила, Пирин, Цен-трална Средна гора, Североизточни Родопи. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Полусенчести и сенчести места на горската ху-мусна почва, понякога и в каменисти места с такава почва и гъбови, бу-кови, смесени и изголистни гори, докъм 1 800 м н.в., а в Странджа на 50 м. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Общо разпространение: Почти цяла Европа и Азия, някои части на Африка - Алжир, остров Магаскар, Северна Америка, Венецуела, Перу.

Стопанско значение: От коренището, известно като грога, *Rhizoma filicis* се получава екстрактът *Extractum Filicis maris*, даващ се в повечето европейски фармакопеи. Счита се като специфично средство против те-ниите на човека. Използва се доста успешно при дегенеративни процеси - струма, цироза и др. Действието му се дължи на съдържащите се в него тлъсти и етерични масла, смола, танин, филицилова киселина. (Фло-ра на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

23 (3). *N. rigidum* Desv. (*Aspidum rigidum* Sw. = *Dryopteris rigida* (Hoffm.) Und. = *Polypodium rigidum* Hoffm.) - Твърга щитовишна па-нрам.

24 (4). *N. spinulosum* (Mull.) Stempel (*Dryopteris spinulosa* L. (Mill.) O. Ktze = *Polypodium spinulosum* Mill.) - Богдџа щитовишна панрам.

25 (5). *N. phegopteris* Prantl (*Polypodium phegopteris* L. = *Polystichum phegopteris* Roth. = *Dryopteris phegopteris* (L.) C. Christens.) - Букова па-нрам.

26 (6). *N. dryopteris* Michaux (*Polypodium dryopteris* L. = *Polystichum dryopteris* Roth = *Phegopteris dryopteris* Free = *Dryopteris Linnaeana* C. Christens.) - Линеева, гъбова панрам.

Народни названия: Вирулка, Смърчова панрам.

Забележка: Има непотвърдени данни за употреба в народно-медицин-ските практики.

27 (7). *N. robertianum* Prantl. (*Polypodium Robertianum* Hoffm. = *Aspi- dum Robertianum* Luerksen in Ascher. = *Dryopteris Robertianum* (Hoffm.) C. Cristens) - Робертова, варова панрам.

ПОРТРЕТ №4

Рог 9 (2) НЕФРОДИУМ - NEPHRODIIUM RICH.

Вуг 22 (2) *N. filix mas* (L.) Rich. - Мъжка, противоглистна панрам.

Синоними *Dryopteris filix mas* (L.) Schott. = *Polypodium filix mas*

	L. = <i>Aspidium filix mas</i> Sw. in Schrad.	
Официални названия	Мъжка, противоглистна папрат (N. filix mas (L.) Rich.)	
Названия в други страни	Русия: Папоротник мужской, Щитовник мужской; Англия: Shield fern, Male fern; Германия: Wurmfarne, Farnkraut; Франция: Apidie, Fougere male. (БР, Китанов, 1994 г.; НЛР, Стоянов, 1973 г.)	
Известни български названия по региони	Горска майка, Горска папар, Горска папрат, Дива папрат (Панагюрище), Меча папрат, Мъжка папрат, Мъжка противоглистна папрат, Навалник, Обикновена папрат, Папрат, Противоглистна папрат, Широка папрат, Кара янък (тур.). ("Основи на ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)	
Малко известни названия	Горска майка, Горска папар, Широка папрат, Кара янък (тур.).	
Разпространение и находища в страната	Полусенчести и сенчести места на горската хумусна почва, понякога и в каменисти места с такава почва и гъбови, букови, смесени и изголистни гори, докъм 1800 м н.в., а в Странджа на 50 м. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН-БИ, 1963 г.)	
Общо разпространение	Почти цяла Европа и Азия, някои части на Африка - Алжир, остров Мадагаскар; Северна Америка, Венецуела, Перу.	
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището косо, голямо, дълго 25 см. Листната гръжка дълга 6-30 см, дебела до 5 мм, жълтеникава, слабо жлебовидна, с 6-8 проводящи сночета, покрита, както и оста на петурата, с многобройни кафяви люспи, многократно по-къса от петурата. Листната петура продълговата, към върха постепенно и силно стеснена, към основата по-слабо стеснена, двойно переста, разделена, отгоре тъмнозелена, гола, отдолу по-бледа и с редки космички. Дяловете от първи порядък последователни, с много къси гръжки, към върха постепенно заострени, в долната си част пересто разделени, в горната - пересто насечени, често малко извити напред. Дяловете от втори порядък с тъпи зъбчета. Спорите разположени в горната част на листната петура, в долната повърхност на листните делчета, от двете страни на средната им жилка, в два реда. Индузиите голи, бъбрековидни, ципести, неопадливи. Спорите бъбрековидни, овални, с брадавички или браздички. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)	
Консервационен статус	Видът не е защитен.	
Дрога	Коренищата	(Rhizoma Filicis-maris).
Действие и употреба	Парализира мускулатурата на плоските глисти.	

Вътрешно: При възпаление на стомаха и дванадесетопръстника, ставен ревматизъм, екзема, подагра, глисти, тении, чернодробен метил, туберкулоза.

Външно: Разширени вени, херпес зостер, пародонтоза.

Българската народна медицина препоръчва коренищата на Мъжката напрат при подагра и ревматизъм, а външно - за бани при кожни обриви и разширени вени. (В. Петрова, 1999г.)

Отварата от корена и коренището още от времето на Теофраст (371-286 пр.н.е) са се смятали за едно превъзходно средство против тения; същата служи за бани при кожни обриви и струпи при малките деца.

Употребява се и във ветеринарната медицина - влиза в състава на разни препарати против метили в рогатия добитък и против глисти при конете. ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)

От коренището, известно като грога *Rhizoma filicis*, се получава екстрактът *Extractum Filicis maris*, даващ се в повечето европейски фармакопеи. Счита се за специфично средство против тенията на човека. Използва се госта успешно при дегенеративни процеси - струма, цироза и др. Действието му се дължи на съдържащите се в него тлъсти и етерични масла, смола, танин, филицилова киселина. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Като една от съставките за фитотерапия при ЗНО и ДНО на жлези от храносмилателната система, както и при такива по кожата и нейните придатъци. (Канисков)

Рискове при употреба **Внимание: ТОКСИЧНО!** Да не се употребява при бременност, хронични болести на черния дроб, бъбреците, стомаха и червата. Да не се гълта отварата след гаргара! Да се приема само под контрол!

Грешки при събиране Да не се смесва с останалите видове! Спецификата на този вид: листните дялове светложелени, без ушички и осилести зъбчета.

Погдържане на популацията Чрез спори, вегетативно.

Забележка Като лечебни авторът на труда използва и изменчивите форми:

var. **crenatum** (Milde) Hay.; *Aspidum filix mas* var. *crenatum* Doll.; A. f. m. var. *typica* Leurssen.

var. **affinis** (Fisch. et Mey.) *Aspidum affine* Fisch. et Mey. in Hohenak.; A. *filix mas*

var. *incisum* Doll.

Рог. 10. (3)

Многорегнук - *polystichum roth.*

28 (1). *P. lonchitis* (L.) Roth in Mag. (*Polypodium lonchitis* L. = *Aspidum lonchitis* Sw.) - Кониевуген многорегнук.

29 (2). *P. setiferum* (Forsk.) Woynar (*Polypodium setiferum* Fursk. = *Polypodium aculeatum* L.) - Четинест многорегнук.

30 (3). *P. lobatum* (Sw.) Presl Tent. (*Aspidum lobatum* Sw. in Schrad. = *P. aculeatum* Roth Tent) - Нагелен многорегнук.

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната

част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог. 11. (4)

Женска папрат, безщитник - *athyrium roth*

Листата двойно или тройно перести. Листните дръжки имат по две проводящи снопчета, които в горната част се сливат в едно жлебовидно извито снопче, имащо при напречен разрез вид на подкова. Сорите едностранни, продълговати, кукесто или подковидно извити, рядко възкръгли. Индузиите със същата форма. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

31 (1). **A. filix femina** (L.) Roth Tent. (*Polypodium* f.f. L. = *Asplenium* f.f. Bernh. In Schrad.) - **Обикновена женска папрат**. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Забележка 1: Има потвърдени данни за употреба на вида в народно-медицинските практики.

Забележка 2: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука на нашата страна.

Забележка 3: Няма данни в съвременната фитотерапия за лечебните свойства и БАВ (биологично активни вещества) на вида.

Многогодишно тревисто растение. Коренището дебело, косо, с кафяви люспи. Листата дълги 30-100 см, немногобройни, нежни, обикновено жълтеникаво-зелени, 2-3 пъти пересто разделени, продълговати, в очертание елипсовидно-продълговати, постепенно заострени към основата и към върха постепенно стеснени. Дяловете им последователно продълговато-линейни и продълговато-ланцетни. Делчетата продълговати, едро напънени. Сорите едри, съставени от многобройни спорангии с неопадещ индузиум. Спорите светложълто-кафяви, по повърхността си с гребни бразвички или гладки.

Изменчивост var. **fissidens** (Doll) Milde. Листата много големи, дълги до 100 см, двойно наделени. Делчетата само в горния край с по 1-3 остри зъбчета по ръба. Източна Стара планина, Средна Стара планина, Средна гора, Витоша, Рила, северните части на Пирин, Беласица, Западни Родопи, Странджа.

Разпространение: По влажни, сенчести места в по-високите планини, където стига до 2 100 м н.в., но в по-ниските планини и в предпланините стига до 50 м н.в.

Общо разпространение: Цяла Европа, Северна и Западна Азия, Северна Африка, Северна и Южна Америка (изолирано в Перу), остров Ява.

Стопанско значение: Отварата от корените се използва като глестогонно средство. В декоративното градинарство за украса. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

32 (2). **A. alpestre** (Hoppe) Rylands in Moore (*Aspidium alpester* Hoppe Taschenb) - **Алпийска женска папрат**.

Рог. 12. (5)

Волска езук - *phyllitis ludwig*

Сравнително неголеми папрати с цяла или слабо наделена листна пета. Сорите доста големи - линейни, разположени в две редици от две-

ме страни и косо на средната жилка на петурата, успоредни една на друга. Индузиумът от две надлъжни части, ръбовете на които в младо състояние се допират, а когато спорите узреят, се раздалечават и образуват широка надлъжна цепнатина.

33 (1). **Ph. scolopendrium** (L.) Newm. (*Asplenium scolopendrium* L. = *Scolopendrium vulgare* Sm. Mem.) - **Волски език**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (АР), съгласно Закона за АР, чл.1 ал.2).

Ph. scolopendrium (L.) Newm. (*Asplenium scolopendrium* L. = *Scolopendrium vulgare* Sm. Mem.) - Волски език.

Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, в горната част покрито с люспи. Листата голи, кожести, госта едри, дълги 15-30 см, рядко по-големи, широколинейни, на върха тъпи или слабо заострени, цели (неразделени) и целокрайни или със слабо вълнест ръб, с къси гръжки, в основата сърцевидни. Сорите линейни, дълги, наредени в две редици, косо спрямо средната жилка на листата и успоредни помежду си. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост форма **platyphyllum** **Borb.** Листата много дълги - до 30-40 см и около 7 см широки.

ки. Коларовградско плато (?), Търновска и Габровска планина, Североизточни Родопи.

Разпространение: По сенчести и влажни скалисти места, сенчести планински гори, най-често в гъбовия пояс.

Общо разпространение: Почти цяла Европа, Средиземноморската област, Предна Азия, Япония, Северна Африка, Северна Америка.

Стопанско значение: В миналото видът е използван от официалната медицина при лекуване на чернодробни, стомашни и други заболявания. Сега се използва в народната медицина. Може успешно да се използва като декоративно растение. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №5

Рог 12 (5)	ВОЛСКИ ЕЗИК - PHYLLITIS LUDWIG
Вуг 33 (1)	<i>Ph. scolopendrium</i> (L.) Newm.- Волски език
Синоними	(<i>Asplenium scolopendrium</i> L. = <i>Scolopendrium vulgare</i> Sm. Mem. = <i>S. officinarum</i> Sw.)
Официални названия	Волски език (<i>Ph. scolopendrium</i> (L.) Newm.)
Названия в други страни	Русия: Листовик сколопендровый, Еленья языка; Англия: Hart's tongue fern; Германия: Hurschzungenfarn, Hurschzunge; Франция: Langue de cerf, Herbe a la rate. (БР, Китанов, 1994 г.)
Известни български названия по региони	Биволски език, Волски език (Сливенско), Елени език, Еленов език, Еленски език (Ловешко,

	Търновско, Горнооряховско), Женски Волски език, Женски елени език, Мъжки елени език ("Основи на ББР", Ахторов и кол. 39 г.)
Малко известни названия	Елени език, Женски Волски език, Женски елени език, Мъжки елени език.
Разпространение и находища в страната	По сенчести и влажни скалисти места, сенчести планински гори, най-често в гъбовия пояс.
Общо разпространение	Почти цяла Европа, Средиземноморската област, Предна Азия, Япония, Северна Африка, Северна Америка.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, в горната част покрито с люспи. Листата голи, кожести, доста едри, дълги 15-30 см, рядко по-големи, широколинейни, на върха тъпи или сла-заострени, цели (неразделени) и целокрайни или със слабо вълнест ръб, с къси гръжки, в основата сърцевидни. Сорите линейни, дълги, наредени в две редици, косо спрямо средната жилка на листата и успоредни помежду си. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен, но със заповед на Министъра на ОСВ е забранено събирането му като билка за производствени и търговски нужди.
Дрога	Листата без гръжките (<i>Folia Scolopendri</i>).
Действие и употреба	Отварата от листата на Волския език действа омекчително на слизестия епител в дихателната и храносмилателната система и се употребява против кашлица, стомашни болки, диария; същата действа пикочогонно и се употребява против болестите на галака, черния гроб и против воден плеврит. По-рано е употребявано в медицината като дрога <i>Herba Scolopendri lingae cervinae</i> . ("Основи на ББР", Ахторов и кол., 1939 г.)

В миналото видът е използван от официалната медицина при лекуване на чернодробни, стомашни и други заболявания. Сега се използва в народната медицина. Може успешно да се отглежда като декоративно растение. ("Флора на (Н)РБ", том а, БАН - БИ, 1963 г.)

При възпалителни процеси в бронхите, трахеята и пикочните пътища, при жлъчно-каменна болест, чревни спазми, стенокардия. (Митрев, Н. 1999 г.)

Действа отхрачващо, кръвоспиращо, подпомага заздравяването на раните. Прилага се при всички видове кашлица, кръвоизливи, чернодробни болести, гръдна жаба (успокоява болките).

В народната медицина намира приложение като омекчаващо средство при кашлица, болести на галака, воден плеврит, албумин в урината, възпаление на бъбреците, а също и като чернодробно и пикочогонно.

В комбинация с *Chelidonium majus* L - Змийско мляко, и някои видове от род *Orobanch* L. - Синя китка, Воловец, се използва за лечение при ЗНО и ДНО на черен гроб. (Канисков)

Рискове при употреба Да не се предозира!

Грешки при събиране Не се съобщават.

Поддържане на
популацията

Чрез спори, вегетативно.

Забележка

Няма.

Рог. 13. (6)

Изправниче, страшниче - *asplenium* L.

Спорите единични, продълговати до линейни, по-рядко извити, разположени в два реда на петурката при вторичните жилки. Индузиите имат формата на сорите, прикрепени към външната им страна, а от външната им страна ръбът им е свободен. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

34 (1). **A. septentrionale** (L.) Hoffm. (*Acrostichum septentrionale* L.) - **Червено изправниче**. Лечебно.

Народни названия: Влакнеста папрат, Изправниче (Бургаско), Клинаво биле, Косатник, Рядък косатник, Червен вятър, Самодивска черна папрат, Замодивска черна трева, Църн вятър. (Материали за ББР, Ахторов и кол., 39 г.)

Употреба в народната медицина: Отварата от тази билка се използва против настинка, от което произлиза името ѝ Червен вятър; същата служи против болки и подуване в коремната област - клини, от което произлиза името Клинаво биле. (Материали за ББР, Ахторов и кол., 39 г.)

Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

35 (2). **A. germanicum** Weis. (*A. septentrionale* X *A. trichomanes* Murb. In Lunds = *Scolopendrium alternifolium* Roth) - **Германско изправниче**.

36 (3). **A. viride** Huds. (*A. Trichomanes* L.) - **Зелено изправниче**.

37 (4). **A. trichomanes** L. - **Обикновено изправниче**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Многогодишно тревисто растение. Коренището дебело, тупесто, покрито с ланцетни, четиновидно заострени, ресничести, обикновено с по една лъжлива жилка кафяви люспи. Листата просто перести, дълги 5-20 см, голи, презимуващи. Листните гръжки къси, както и листната ос, кафяво- до червеникаво-черни, жилави, извити, отпосле голи, с по 15-40 делчета на всяка страна, с къси гръжчици, разположени почти в една пло-

скост, единични или сближени по двойки, в предната половина по-големи, тъпо назъбени, но най-долните обикновено по-гребни и по-кръгли, светлодо тъмнозелени, кожести, отгоре голи, отдолу рядко късо окосмени. Сорите продълговати, разположени от средната жилка до ръба на листата,

отпосле сближени. Спорите светлокафяви, по повърхността с нежни мрежовидни, без брадавички гънки. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост *forma tricomanes*; var. *genuinum* Godr. Листните делчета средно големи, в основата клиновидно стеснени, предната част по-широка от задната, гребно назъбени, отпред закръглени и отсечени. Източна Стара планина, Ловчанска планина, при пещерите на с. Румянцево, Луковитско.

forma rotundum Milde. Делчетата в основата на предната им половина продължени в малко ушенце. Източна Стара планина, Габровска планина, при изворите на р. Златна панега, до с. Малка Брестовица (Тетевенско), с. Краш, Врачанско, Берковска планина, Конявска планина, Северозападна Рила, Пирин, Източна Средна гора, Североизточни Родопи, Странджа (Малко Търново).

forma harovii (Godr.) Milde. Листните делчета от двете страни в основата с по едно ушенце или копиевидно разширени, обикновено дълбоко назъбени. Средна Стара планина - около Карлово, Южна Рила - Благоевград, Югоизточни Родопи, Странджа - с. Коста.

forma incisum More et Lindl. Листните делчета дълбоко назъбени до 1/3 и повече. Североизточни Родопи - между Асеновград и Бачково.

forma microphyllum Milde. Листните делчета много гребни и достигат 8 мм дължина и 3 мм ширина. По-ксерофилна форма. В някои пунктове на Северна България, а също в Стара планина, Витоша, Търновско, северозападните части на Рила, Западни и Североизточни Родопи, Странджа.

Трябва да се изтъкне обаче, че формите от този вид не са стабилни. Даже в едни и същ екземпляр могат да се намерят листа, които носят белези на две форми. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Твърде разпространено по скални, по-влажни и макар в локална сянка пукнатини и каменисти места по морското крайбрежие докъм 1 700 м н.в. както върху силикатен, така и върху варовит терен.

Общо разпространение: Своеобразен космополит, разпространен в умерения и арктическия пояс на двете полукълба. В тропическия пояс се среща само във високите планини. Липсва в Австралия.

Стопанско значение: Използва се в народната медицина като успокоително средство против страх, оттам и народното му название Страхниче. Също като средство против окапване на косата; като диуретично и затягащо средство и др. Притежава особен аромат. При условие че може да се гарантира събирането на големи количества от него, би могло да послужи и за храна свинете. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

38 (5). *A. ruta muraria* L. (*Scolopendrium ruta muraria* Roth) - **Стенно изправниче**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Народни названия: Зиген косатник, Ромболистна папрат, Самогивска китка, Стенно изправниче, Страхниче. (Материали за ББР, Ахторов и кол., 39 г.)

Стопанско значение: Използва се само в народната медицина като диуретично и затягащо средство. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН-БИ, 1963 г.)

39 (6). *A. lepidum* Presl Verh. (*A. brachyphyllum* Gasprini Rendic.) - **Люцне-сто изправниче**.

40 (7). **A. fissum** Kit. in Willd. (*Aspidium cuneatum* Schkuhr.) - **Нацепено из-
травниче.**

41 (8) **A. adiantum nigrum** L. - **Черно изтравниче. Лечебно**, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

ПОРТРЕТ №6

Рог 13 (6)	ИЗТРАВНИЧЕ, СТРАШНИЧЕ - ASPLENIUM L.
Виг 37 (4)	<i>A. trichomanes</i> L. - Обикновено изтравниче
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Обикновено изтравниче (<i>A. trichomanes</i> L.)
Названия в други страни	Русия: Костенец волосовидный; Англия: Maidenhair spleenwort; Германия: Brauner Farn, Haarfarn, Steinfeder; Франция: Polytrich officinal, Capillaire.
Известни български названия по региони	Дива папрат, Изтравниче (Ловешко, Търновско), Косатник, Малка папрат, Малко изтравниче, Самогивска черна трева, Синджир папрат (Шуменско), Страшник, Страшниче (Софийско, Тетевенско), Черна папрат, Чернокос (Новопазарско). ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)
Малко известни названия	Самогивска черна трева, Чернокос (Новопазарско). ("Материали за ББР", Ахтаров и кол. 1939 г.)
Разпространение и находища в страната	Твърде разпространено по скални, по-влажни и макар в локална сянка, пукнатини и каменисти места по морското крайбрежие докъм 1700 м н.в. както върху силикатен, така и върху варовит терен. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Своеобразен космополит, разпространен в умерения и арктическия пояс на двете полукълба. В тропическия пояс се среща само във високите планини. Липсва в Австралия. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището дебело, тупесто, покрито с ланцетни, четиновидно заострени, ресничести, обикновено с по една лъжлива жилка кафяви люспи. Листата просто перести, дълги 5-20 см, голи, презимуващи. Листните гръжки къси, както и листната ос, кафяво- до червеникаво-черни, жилави, извити, отпосле голи, с по 15-40 делчета на всяка страна, с къси гръжжици, разположени почти в една плоскост, единични или сближени по двойки, в предната половина по-големи, тъпо назъбени, но най-долните обикновено по-гребни и по-кръгли, светло- до тъмнозелени, кожести, отгоре голи, отдолу рядко късо окосмени. Сорите продълговати, разположени от средната жилка до ръба на листата, отпосле сближени. Спорите светлокафяви, по повърхността с нежни,

мрежовидни, без брадавички гънки. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Няма данни, видът не е достатъчно добре проучен
Действие и употреба	Използва се в народната медицина като успокоително средство против страх, оттам и народното му название Страшниче. Също като средство против окапване на косата, като диуретично и затягащо средство и др. Притежава особен аромат. При условие че може да се гарантира събирането на големи количества от него, би могло да послужи и за храна на свинете. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

В народната медицина отварата от билката се дава против уплах. Същата се употребява от бездетните жени като средство за засилване на матката и за зачеване. ("Материали за ББР", Ахторов и кол., 1939 г.) Болните от изтравници (изтровоено дете, родилка), горска майка, безсъние, уплах се накадяват с билката, запойват или поливат. Посочените обредни действия са част от баялния лечебен обред. Отвара от Изтравниче заедно със Сладкърн (Самобайка), по 10 зърна черен пипер, черни стафиди и черен боб (бакла) се пие при скарлатина, а със сварената смес се налага при черна пъпка. Отвара от Северно изтравниче - Влакнеста напрат, във вино се пие от клинави жени при настинка и клини. ("Енциклопедия БНМ", Георгиев М. и кол.)

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Да се придържа берачът към описанието, дадено в "Биологичен тип".

Поддържане на популацията Чрез спори, вегетативно.

Забележка: 1. От този род са лечебни и видовете:

34 (1). **A. septentrionale** (L.) Hoffm. (*Acrostichum septentrionale* L.) - **Северно изтравниче**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

38 (5). **A. ruta muraria** L. (*Scolopendrium ruta muraria* Roth) - **Стенно изтравниче**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

41 (8). **A. adiantum nigrum** L. - **Черно изтравниче**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

2. Разглежданият вид приема следните познати вариететни форми:

forma **tricomanes**; var. *genuinum* Godr.

forma **rotundum** Milde.

forma **harovii** (Godr.) Milde.

forma **incisum** More et Lindl.

forma **microphyllum** Milde.

Силно нестабилни форми ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Златуcта nanрам - ceterach willd.

Сорите линейни, странично, косо разположени, без ингузиум. Листната петура от долната страна покрита с гъсто разположени ръждивокафяви до златисти триъгълно-ланцетни, прилепнали и прекриващи сорите люспи.

42 (1). **C. officinarum** Willd. (*Asplenium ceterach* L.) - **Златуcта nanрам**. **Лечебно**, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

C. officinarum Willd. (*Asplenium ceterach* L.) - Златуcта nanрам.

Многогодишно тревисто растение. Коренището покрито с черни, ресничести, нишковидно заострени люспи. Листата презимуващи, дълги 6-20 см. Листните гръжки по-къси от петурите, към основата обикновено черно-кафяви. Листните петури линейно-ланцетни, тъпи, кожести, от горната страна обикновено голи, сиво-зелени, дълбоко пересто разделени по на 9-20 последователно разположени, продълговати до полукръгли це-

локрайни или слабо вълнести дялове. Сорите продълговати до линейни. Ингузиите закрънели или напълно липсват. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост forma **stenolobum** Geisenh. in Aschers. От всяка страна на петурата по 9-12 последователно разположени продълговати, дълги 8-10 мм делчета. В нашите екземпляри броят им достига по 20 от всяка страна. Източна Стара планина, Габрово, Берковица, Конявска планина.

forma **platyloba** Geisenh. Листните делчета кръгло яйцевидни, с дължина едва по-голяма от ширината. Северна България - Търново, Ловеч; Средна Стара планина - Троянска планина, с. Гложене, Черепишки манастир; Западна България - Лозенска планина над р. Ерма при Трън; Средна гора - над Стара Загора; Югозападна България - Благоевград, Дупница; Западни Родопи - с. Кричим и Сестримо; Североизточни Родопи - с. Бачково, с. Хвойна, Асеновград; Странджа - Малко Търново; Черноморско крайбрежие - нос Калиакра, с. Белослав.

var. **crenatum** More. Листните делчета назъбени или тъпо нарязани. Провадийско плато, Искърски пролом, Витоша, Конявска планина. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: По пукнатините на сухи, както варовити, така и силикатни скали. Доста разпространена из цялата страна, преобладава обаче в по-южните и по-топлите области. Вертикалното ѝ разпространение е в границите от морското равнище до около 1 500 м н.в. През летните засушки много често някои от листата съвсем изсъхват или загиват, а групите се завиват и в това състояние прекарват неблагоприятния период.

Общо разпространение: Почти из цяла Европа, Кавказ, Средна Азия до Западни Хималаи.

Стопанско значение: В народната медицина и сега се използва като средство срещу кашлица, а също и като диуретично и затягащо. Може би има известно действие за увеличаване млечността на животните. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №7

Рог 14 (7)	ЗЛАТИСТА ПАПРАТ - CETERACH WILLD.
Вид 42 (1)	C. officinarum Willd. - Златиста папрат
Синоними	Asplenium ceterach L.
Официални названия Названия в други страни	Златиста папрат (C. officinarum Willd.) Русия: Скребница; Англия: Rusty-back fern; Германия: Schuppenfarn, Milzfarn, Kratzfarn; Франция: Herbe-a-dorer, Ceterach. (БР, Китанов, 1994 г.)
Известни български названия по региони	Луспеста папрат, Малка слагка папрат, Навал (Западни покрайнини), Папер (Казанлъшко) ("Материали за ББР", Ахтаров и кол., 1939 г.)
Малко известни названия	Папер (Казанлъшко)
Разпространение и находища в страната	По пукнатините на сухи, както варовити, така и силикатни скали. Доста разпространена из цялата страна, преобладава обаче в по-южните и по-топлите области. Вертикалното ѝ разпространение е в границите от морското равнище до около 1500 м н.в. През летните засушавания много често някои от листата съвсем изсъхват или загиват, а другите се загиват и в това състояние прекарват неблагоприятния период. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение Биологичен тип	Почти из цяла Европа, Кавказ, Средна Азия до Западни Хималаи. Многогодишно тревисто растение. Коренището покрито с черни, ресничести, нишковидно заострени люспи. Листата презимуващи, дълги 6-20 см. Листните дръжки по-къси от петурите, към основата обикновено черно-кафяви. Листните петури линейно-ланцетни, тъпи, кожести, от горната страна обикновено голи, сиво-зелени, дълбоко пересто разделени по на 9-20 последователно разположени, продълговати до полукръгли целокрайни или слабо вълнести дялове. Сорите продълговати до линейни. Индузиите закрънели или напълно липсват. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Няма данни.
Действие и употреба	В народната медицина и сега се използва като средство срещу кашлица, а също и като

диуретично и затягащо средство. Може би има известно действие за увеличаване млечността на животните. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Употребява се в народната медицина против кашлица. Във ветеринарната народна медицина се употребява за увеличаване млякото на животните. (Материали за ББР, Ахторов и кол.39 г.)

Рискове при употреба Не са известни.

Грешки при събиране Да се придържа събирачът към описанието, дадено в "Биологичен тип".

Поддържане на популацията Чрез спори, вегетативно.

Забележка: Видът има вариететни форми, които също се ползват като лечебни:

forma **stenolobum** Geisenh. in Aschers.

forma **platyloba** Geisenh.

var. **crenatum** More.

Рог 15 (8):

Блехнум - *blechnum* L.

43 (1). **B. spicant** (L.) With. (*Osmunda spicant* L.) - **Класовиден блехум**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 16 (9):

Лъжепокривница - *notholaena* r. br.

44 (1). **N. marantae** (L.) R. BR. (*Acrostichum marantae* L. = *Gymnogramme marantae* Mett.) - **Марантова лъжепокривница**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 17 (10):

Країспорник - *cheilanthes* sw.

45 (1). **Ch. Persica** (Bory) Mett. En Kuhn (Ch. Szovisii Fisch. Et Mey = *Notholaena persica* Bory in Belang.) - **Персийски країспорник**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 18 (11):

Криптограма, скриптолинейник - *cryptogramma* r. br.

46 (1). **C. crispa** (L.) R. Br. in Franklin (*Allosorus crispus* Bernh. in Schrad. = *Osmunda crispa* L.) - **Къдрава криптограма**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

47 (1). *A. capillus veneris* L. - Венерин косъм.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Коренището дълго, хоризонтално, пълзящо, покрито с членести трихоми. Листата 2-3 пъти пересто наделени. Сорите дълги, линейни, почти слети помежду си, разположени точно под извития назад ресничест ръб на листчетата и обвити с две тесни, ресничести, ципести индузии.

(Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

48 (1). *P. aquilinum* (L.) Kuhn in Van (Pteris aquiline L.; Eupteris aquiline Neum.) - Орлова панрам. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (АР), съгласно Закона за АР, чл.1 ал.2).

P. aquilinum (L.) Kuhn in Van (Pteris aquiline L.; Eupteris aquiline Neum.) - Орлова панрам.

Многогодишно тревиесто растение. Листата кожести, дълги 50-200 (300) см, разперени, през зимата умират. Листните гръжки дълги колкото петурите или малко по-дълги, дебели до 1 см, жълтеникави, отвътре с жлеб. Листните дялове от първи порядък срещуположни или сближени - срещуположни ланцетни, долните на къси гръжки, горните приседнали. Листните делчета от последен порядък продълговато-ланцетни, тъпи,

възтъпи до заострени, с широка основа, седящи, по-долните от тях често в основата пересто врязани до пересто наделени, горните целокрайни и в основата сливащи се помежду си. Спорите кафяви, брадавичести. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост *forma vulgaris* (Bordas) Aschers. et Graebn.; Pteris aquiline L. f. vulgaris Borb. Листните дялове от втори и трети порядък продълговато-ланцетни до триъгълно-ланцетни, тъпи, възтъпи или заострени, много от тях в долната си част кръгло назъбени до наделени.

forma glabrum (Hook.) Luer. Листните делчета от долната страна голи или само тук-там рядко космати. Северна България - с. Златарица, Еленско, с. Караш, Врачанско; Западна България - Самоков; Западни Родопи - Бачково, Асеновградско; Странджа.

forma lanuginosum (Bory) Luer. Листните делчета отдолу гъсто мъхнати. Северна България - Коларовград (?), Разград; Източна Стара планина - Котленска планина, Момино (Авренското плато); Берковската планина; Западна България - Люлин, Витоша, Осоговска планина; Западни Родопи - с. Бачково, Асеновградско.

forma **gintlil** (Rohl.) Kumm.; *Pteris aquiline* var. *gintlil* Rochlena. Средна Стара планина - над Габрово. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Извънредно много разпространена от морското равнище докъм 1 800 м н.в. в пояса на дъбовите, буковите и иглолистните проредени гори и по периферията на същите. Предпочита пясъчливи почви и силикатно скална подложка. В пояса на буковите гори в някои части на страната образува гъсти обширни асоциации.

Общо разпространение: Извънредно много разпространена от морското равнище докъм 1 800 м н.в. в пояса на дъбовите, буковите и иглолистните проредени гори и по периферията на същите. Предпочита пясъчливи почви и силикатно скална подложка. В пояса на буковите гори в някои части на страната образува гъсти обширни асоциации.

Стопанско значение: Коренището съдържа голям процент скорбяла и затова може да се използва за храна на свинете, за приготвяне на лепило, дори на бира. В (българската) народната медицина се използва като слабо действащо глистогонно средство и за налагане на рани. Листата притежават противоглистни свойства и особена (неприятна) миризма, която отпъжда различните насекоми, затова се използват за съхраняване на плодове и зеленчуци. В Япония и други страни младите листа се употребяват за храна на хората. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №8

Рог 20 (13)	ОРЛОВА ПАПРАТ - PTERIDIUM GLED.
Вег 48 (1)	<i>P. aquilinum</i> (L.) Kuhn in Van - Орлова папрат
Синоними	<i>Pteris aquiline</i> L.; <i>Eupteris aquiline</i> Neum.
Официални названия	Орлова папрат (<i>P. aquilinum</i> (L.) Kuhn in Van)
Названия в други страни	Русия: Орляк; Англия: Bracken; Германия: Adlerfarn; Франция: Fougere imperiale, Aigle. (БР, Китанов, 1994 г.)
Известни български названия по региони	Орлова папрат, Високъ папрат (Дряновско), Егра папрат, Дива папрат, Конска папрат (Пазарджикско), Кюмюрджийска папрат (Великотърновско), Папрат, Папрек (Софийско), Папра, Папрет, Папургак (Коприщица) (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 1939 г.)
Малко известни названия	Високъ папрат, Папрек (Софийско), Папра, Папрет, Папургак.
Разпространение и находища в страната	Извънредно много разпространена от морското равнище докъм 1800 м н.в. в пояса на дъбовите, буковите и иглолистните проредени гори и по периферията на същите. Предпочита пясъчливи почви и силикатно-скална подложка. В пояса на буковите гори в някои части на страната образува гъсти обширни асоциации. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Европа, Азия, вкл. Япония.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Листата кожести, дълги 50-200 (300) см, разперени, през зимата умират. Листните гръбжи дълги колкото

	петуриите или малко по-дълги, дебели до 1 см, жълтеникави, отвътре с жлеб. Листните дялове от първи порядък срещуположни или сближени - срещуположни ланцетни, долните на къси дръжки, горните приседнали. Листните гелчета от последен порядък продълговато ланцетни, тъпи, възтъпи до заострени, с широка основа, седящи, по-долните от тях често в основата пересто връзани до пересто наделени, горните целокрайни и в основата сливащи се помежду си. Спорите кафяви, брадавичести. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Няма данни.
Действие и употреба	Коренището съдържа голям процент скорбяла и затова може да се използва за храна на свинете, за приготвяне на лепило, дори на бира. В българската народна медицина се използва като слабо действащо глистогонно средство и за налагане на рани. Листата притежават противоглистни свойства и особена (неприятна) миризма, която отпъжда различните насекоми, затова се използват за съхраняване на плодове и зеленчуци. В Япония и други страни младите листа се употребяват за храна на хората. ("Флора на (Н)РБ", том I, БАН - БИ, 1963 г.) Отварата от Конската папрат (Орлова папрат, б.а.) служи за бани против обриви по кожата (мундарлък). ("Материали за ББР", Ахтаров и кол, 1939 г.)
Рискове при употреба	Не се съобщават.
Грешки при събиране	Събирачът да се придържа към описанието, дадено в "Биологичен тип".
Поддържане на популацията	Чрез спори, вегетативно.
<p>Забележка: За вида са регистрирани следните вариететни форми:</p> <p>forma vulgaris (Bordas) Aschers. et Graebn.; <i>Pteris aquiline</i> L. f. <i>vulgaris</i> Borb.</p> <p>forma glabrum (Hook.) Luerss.</p> <p>forma lanuginosum (Borry) Luerss.</p> <p>forma gintlil (Rohl.) Kumm.; <i>Pteris aquiline</i> var. <i>gintlil</i> Rochlena.</p>	

Рог 21 (14):

Сладка папрат - *polypodium l.*

Коренището пълзящо и листата разположени върху него в две редици или изправено и тогава листата разположени спирално. Дръжките на листата със съчленение. Сорите възкръгли или продълговати, в редица или пръснати по листните дялове. Спорите двустранни, с една надлъжна ивица по повърхността. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

49 (1). **P. vulgare L.** - Обикновена сладка папрат. Лечебно, ползва се в

народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

P. vulgare L. - Обикновена сладка папрат.

Многогодишно тревисто растение. Коренището хоризонтално, пълзящо, често надземно, покрито с кафяви ланцентни, заострени на върха люспи, сладко на вкус. Листата разположени почти вертикално в две редици по горната повърхност на коренището, дълги 10-40 см. Листната гръжка сламеножълта или жълтеникава, обикновено по-къса от листната петура, до 3 мм в диаметър, в надлъжна браздичка на външната и вътрешната

си страна. Листната петура кожеста, удължено триъгълна, изрязана дълбоко, почти до средната жилка, от всяка страна с по 20 дяла. Дяловете линейно-удължени, заострени или тъпи на върха, най-често тъпо назъбени, вторичните жилки вилужно разклонени. Сорите кръгли, с две редици по листните дялове, без индузии. Спорите жълтеникаво-ръживи, с брадавички по повърхността. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. *seratum* Willd. Петурата триъгълна, в основата си до 15 см широка, постепенно заостряща се нагоре. Листните дялове обикновено тясно ланцетни, доста дълбоко напилени. Жилките 3-4 пъти вилужно разклонени. Край р. Струма, северозападно от с. Бобошево, Кюстендилско.

Разпространение: По влажни, сенчести скали, по-рядко направо върху почвата в сенчести гори. Разпространена из цялата страна - по високите и ниските планини, където не се изкачва над 2 000 м н.в.

Общо разпространение: Почти във всички умерени области на северното полукълбо, даже и северно от Полярния кръг. Мексико, Хавайските острови и Южна Африка.

Стопанско значение: Използва се в народната медицина главно при настинка и астма. Коренището може да се използва и като декоративно растение за алпинеуми и др. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №9

Рог 21 (14)	СЛАДКА ПАПРАТ - POLYPODIUM L.
Виг 49 (1)	<i>P. vulgare L.</i> - Обикновена сладка папрат
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Обикновена сладка папрат (<i>P. vulgare L.</i>)
Названия в други страни	Русия - Многоножка обыкновенная; Англия - Polypody; Германия - Turfeifarn, Engelwurz; Франция - Reglisse sauvage. (БР, Китанов, 94 г.)
Известни български названия по региони	Блага билка (Софийско), Блага билка, Блага папрат, Блага папра (Банско), Благ корен, Навалник, Папар, Папра, Папура, Папур, Пърпърт, Райково коренче, Райков корен, Сладка папар, Сладка папрат, Сладка папура (Копревщица), Сладко коренче (Пазарджикско), Сладък корен,

	Сладун, Сладък напрат, Тужин, Ямболо.
Малко известни названия	Папар, Папра, Папура, Папур, Пърпърт, Сладък напрат, Тужин, Ямболо. (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.)
Разпространение и находища в страната	По влажни, сенчести скали, по-рядко направо върху почвата в сенчести гори. Разпространена из цялата страна - по високите и ниските планини, където не се изкачва над 2 000 м н.в.
Общо разпространение	Почти във всички умерени области на северното полукуло, даже и северно от Полярния кръг; Мексико, Хавайските острови и Южна Африка. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището хоризонтално, пълзящо, често надземно покрито с кафяви ланцентни, заострени на върха люспи, сладко на вкус. Листата разположени почти вертикално в две редици по горната повърхност на коренището, дълги 10-40 см. Листната гръжка сламеножълта или жълтеникава, обикновено по-къса от листната петура, до 3 мм в диаметър, в надлъжна браздичка на външната и вътрешната си страна. Листната петура - кожеста, удължено триъгълна, изрязана дълбоко почти до средната жилка, от всяка страна с по 20 дяла. Дяловете линейно удължени, заострени или тъпи на върха, най-често тъпо назъбени, вторичните жилки вилужно разклонени. Сорите кръгли, с две редици по листните дялове, без индузии. Спорите жълтеникаво-ръждиви, с брадавички по повърхността. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за Биологичното разнообразие.
Дрога	Коренището (Rhizoma Polypodii, Rhizoma Filicis dulcis) (Нашите ЛР, Стоянов, 73 г.; Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.)
Действие и употреба	Отварата от коренището на сладката напрат действа омекчителна върху слезестия епител на дихателните тръби, улеснява отделянето на храчките, поради което се употребява против обикновена и магарешка кашлица, също при начална туберкулоза. Употребява се също като леко слабително и пикочогонно средство, против маясъл (хемороиди - б.а.), болести на черния дроб и против глисти. (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.)
Използва се в народната медицина	главно при настинка и астма. Коренището може да се използва и като декоративно растение за алпинеуми и др. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Коренището действа противокашлично, жлъчегонно, противоглистно. Препоръчва се за лечение на черния дроб и жлъчката, кашлица от различен произход, болки в ставите при ревматизъм, против глисти. Коренището се използва и като храна на свинете. (Билките в България и използването им, Исаев. И. и кол., 73 г.)

Рискове при употреба Да не се предозира!

Грешки при събиране Събирачът да се придържа строго към даденото описание в "Биологичен тип".

Поддържане на популацията Чрез спори, вегетативно.

Забележка: В лечебната практика се ползват и вариетета: var. **seratum**

Разрег VII

Вогну nanpamu - hydropteridales

Сем. VIII

Салвиниеви - salviniaaceae dumort.

(ЛЕЙКОВИ - правилното име на семейството, Канисков)

ЗАЩИТЕН вид от сем. Лейкови (Salviniaaceae): **Плаваща лейка** (Salvinia natans).

Рог 22 (1)

Леїка - salvinia micheli.

50 (1). **S. natans** (L.) All. (Marsilea natans L.) - **Плаваща лейка**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Сем. IX

Марсилееви - marsileaaceae r. br.

(РАЗКОВНИЧЕВИ - правилното име на семейството, Кани-
сков)

ЗАЩИТЕН вид от сем. Разковничеви (Marsileaaceae): **Четирилистно раз-
ковниче** (Marsilea quadrifolia).

Рог 23 (1)

Марсilea, разковниче - marsilea l.

51 (1). **Marsilea quadrifolia** L. - **Четирилистна марсilea, Четирилист-
но разковниче**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

ЗАЩИТЕНИ новоописани и новосистематизирани семейства и видове
от отгел **ПАПРАТОВИ РАСТЕНИЯ - POLYPODIOPHYTA (PTERIDOPHYTA):**

1. Сем. **Адиантови** (Adiantaceae) - **Венерин косъм** (Adiantum capillus-

veneris);

2. **Сем. Изтравничеви** (Aspleniaceae) - **Клиновидно изтравниче** (*Asplenium cuneifolium*) и **Люспесто изтравниче** (*Asplenium lepidum*);

3. **Сем. Скрытолинейникови** (Cryptogrammaceae) - **Къдрав скрытолинейник** (*Cryptogramma crispa*);

4. **Сем. Дриоптерисови** (Dryopteridaceae) - **Алпийска крехка папрат** (*Cystopteris alpina*) и **Вилариев гриоптерис** (*Dryopteris villarii*);

5. **Сем. Синоптеридови** (Sinopteridaceae) - **Персийски крайспорник** (*Cheilanthes persica*) и

6. **Сем. Телиптеридови** (Thelypteridaceae) - **Блатен телиптерис** (*Thelypteris palustris*).

Голосеменни растения

pinophyta (gymnospermae)

Дървенисти растения с най-различно морфологично устройство и различни размери. Проводящата система е **еустелна**, с трайно действие на **камбия** и като резултат от него - вторично нарастване в дебелина. Във вторичната дървесина проводящите елементи са **трахеиди** с големи дворчести пори и решетести цеви, но без придружаващи клетки.

Размножават се със семена. Цветовете са еднополови, а видовете едногодни или двудомни. По отношение на устройството на мъжките цветове разнообразието не е много голямо, те биват или единични, съставени от по-малко, или повече на брой тичинки (всяка с по 2 или повече прашникови гнезда) и с различни размери или събрани в мъжки съцветия - шишарки, с различен брой цветове, различно устроени и различни по размери. Мъжките цветове не притежават околоцветник.

По-голямо е разнообразието в устройството на женските цветове и съцветия - шишарките.

Най-често женските цветове са събрани в съцветия - шишарки, които биват различно устроени, с различна форма и големина. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Гинкговидни - ginkgoales

Разклонени дървета с малка сърцевина и кора. Вторичната дървесина съставена от трахеиди. Листата почти кожести, с лентовидно-клиновидна или ветровидна форма (тук се включват и измрелите форми), с или без гръбжа, с дихотомично жилкуване. Разделенополови, с различно устроени мъжки и женски цветове, но без плоски плодолисти у последните. Мъжките оплодителни елементи яйцевидни сперматозоиди, с множество реснички на по-острия край.

Сем.

Гинкгови - ginkgoaceae engler

Семейството обхваща 17 рога с множество видове, от които в днешно време съществува само един род - Гинкго, с един вид *G. biloba* L. За първи път са се появили в долния перм, а най-широко развитие и разпространение получават през юра и долната креда. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Рог

Гинкго - ginkgo l.

Бележите на рога са изложени в гуагностиката на *G. biloba* L.

****G. biloba* L.** (*Salisburia adiantifolia* Sm. Trans.) - **Двуделен гинкго. Лечебно**, ползва се в народната медицина.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

G. biloba L. (*Salisburia adiantifolia* Sm. Trans.) - Двуделен гинкго.

Листопадно гвудомно дърво. Старите екземпляри стигат до над 50 м височина и 4,5 м в диаметър. Кората на младите дървета бежова или кафява, гладка, впоследствие става сиво-черна и се напуква. Пъпките кафяви, конични. Листата последователни и често събирани в снопчета, възкожести, ветриловидни, до 10 см дължина и 10-12 см ширина, светложелени. Мъжките цветове 3-4 см дълги, с раздалечени тичинки. Прашецът без въздушни

мехурчета. Семеяпките разположени по 2 на върха на дълги гръбжи, от тях обаче се развива само едната. Семето елипсовидно, с размери 2-3x1,5 см, с тройна обвивка - най-външната месеста, янтарножълта, втората дървениста и вътрешната ципеста (хартиевидна). Съдържа изобилно скорбяла.

Разпространение: У нас се култивират единични дървета на разни места, включително в София, климата на която понасят добре. Плодоносни обаче са само в най-топлите места на страната - парка "Кричим", парка

"Евксиноград" и гр. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Единични или на група, екземпляри могат да се намерят в почти всички градски паркове в страната. В последните години отново се възстановява интересът към декоративните и лечебни качества на вида. (Канисков)

Общо разпространение: Източен Китай и Япония, съмнително е обаче дали и там сега расте спонтанно. Разположен в култура почти в цяла Европа, а може би и в другите континенти.

Стопанско значение: Дървесината се обработва добре поради това, че е мека и затова може да се ползва в дърводелството. Семената могат да се употребяват за храна, но след изкисване във вода. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №10

Род	ГИНКГО - GINKGO L.
Вид*	G. biloba L. - Двуделен гинкго
Синоними	Salisburia adiantifolia Sm. Trans.
Официални названия	Двуделен гинкго (G. biloba L.)
Названия в други страни	Русия - Гинкго; Англия - Maidenhair-free, Ginkgo; Германия - Ginkobaum, Madchenhaarbaum; Франция - Arbre aux quarante escus, Noyer du Japon. (Б Р, Китанов, 94 г.)
Известни български названия по региони	Гинко, Гинкго, Гинко билоба
Малко известни названия	Гинкго
Разпространение и находища в страната	У нас се култивират единични дървета на разни места, включително в София, климата на която понасят добре. Плодоносни обаче са само в най-топлите места на страната - парка "Кричим", парка "Евксиноград" и гр. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.) Единични или на група екземпляри могат да се намерят в почти всички градски паркове в страната. В последните години отново се възстановява интересът към декоративните и лечебни качества на вида. (Канисков)
Общо ли разпространение	Източен Китай и Япония, съмнително е обаче дали и там сега расте спонтанно. Разположен в култура почти в цяла Европа, а може би и в другите континенти. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.) Гинкото е реликтен вид от Китай, като понастоящем се е запазил само като култивиран. В Китай се култивира от Ха В., а в Япония - от XII в. В Европа е внесен през 1727 г. - първоначално в Холандия, а след това се използва широко в Западна и Южна Европа като красиво декоративно дърво. (Декоративна дендрология, Вакарелов и кол., 2010 г.)
Биологичен тип	Листопадно двудомно дърво. Старите екземпляри

стигат до над 50 м височина и 4,5 м в диаметър. Кората на младите дървета бежова или кафява, гладка, впоследствие става сиво-черна и се напуква. Пъпките кафяви, конични. Листата последователни и често събирани в сночета, възкожести, ветриловидни, до 10 см дължина и 10-12 см ширина, светлозелени. Мъжките цветове 3-4 см дълги, с раздалечени тичинки. Прашецът без въздушни мехурчета. Семенпъпките разположени по 2 на върха на дълги дръжки, от тях обаче са развива само едната. Семето елипсовидно, с размери 2-3x1,5 см, с тройна обвивка - най-външната месеста, янтарножълта, втората дървениста и вътрешната ципеста (хартиевидна). Съдържа изобилно скорбяла. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Декоративен вид
Дрога	Дрога от сухи листа. (Канисков)
Действие и употреба	Дървесината се обработва добре поради това, че е мека и затова може да се ползва в дърводелството. Семената могат да се употребяват за храна, но след изкисване във вода. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
га.	Подобрява паметта, в комбинация с други ЛР нормализира кръвното, разширява кръвоносните съдове на мозъка. Като профилактика на състояние преди инсулт. След прекаран мозъчен инсулт, мозъчни операции и травми, при виене на свят, нервно-успокоително, подобрява паметта. В комбинация с други ЛР при ЗНО и ДНО на мозъка, мозъчен ствол и черепномозъчните нерви. (Канисков)
Рискове при употреба	Не се съобщават.
Грешки при събиране	Не се съобщават.
Поддържане на популацията	Семенно, разсад.
<i>Забележка:</i> Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на	

Разрез II

Иглолистни - coniferae

Еднодомни или двудомни дървета, по-рядко храсти, предимно с моно, по-рядко разклонение. Проводящите сночета колатерални отворени (ендархни). Стъблото с малка сърцевина, силно развита вторична дървесина съставена от трахеиди, с годишни кръгове. Повечето със смолисти канали в дървесината и смолисти празнини в листата и кората. Листата, с малки изключения вечнозелени, иглести и люсповидни, единични - спирално разположени или събрани по 2 до много върху скъсени клонки или в прешлени.

Цветовете еднополови, с просто устройство. Мъжките обикновено ресовидни, с множество тичинки, женските обикновено срани в различно устроени шишарки, всеки с един плодолест, върху който се развиват една или повече семепъпки. Зрелите шишарки вдървенели или месести. Семената с ? или повече семепъпки. Семената с или без крилца, някои включени в месести шишарки или в арилус. Оплодителните елементи клетки (спермии). (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Сем.

Тисови - *taxaceae* lindl.

ЗАЩИТЕН вид от сем. Тисови (Taxaceae): Обикновен тис (*Taxus baccata*).

Рог 24 (1)

Tuc - *taxus* l.

52 (1). **T. baccata L. - Обикновен тис**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Сем.

Главестотисови - *cephalotaxaceae* f. *neger*

Рог

Главест тис - *cephalotaxus sieb. et zucc.*

***C. fortunei Hook. - Фортунов главест тис**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Сем. XI

Борови - *pinaceae* lindl.

ЗАЩИТЕН и новоописан вид от сем. Борови (Pinaceae): **Калабрийски бор** (*Pinus brutia*).

Еднодомни дървета и храсти. Мъжките цветове с многобройни тичинки (микроспорофилу), всяка с по два прашника (микроспорангии). Цветният прашец с две странични въздушни мехурчета. Женските съцветия шишарки, със спирално разположени люспи, които след като узреят, вдървяват. Семената с добре развит ендосперм, богат на протеини и мазнини. Корените с микрориза.

Рог 25 (1)

Елха, ела - *abies hill.*

Вечнозелени дървета със сива кора, съдържаща смола и безсмолиста дървесина. Листата обикновено разположени в една равнина (рядко спирално), линейни, плоски, с къса дръжчица и с две бели восъчни ивици отдолу. Листата на плодните клонки четириръбести, с по една восъчна ивица на всяка стена. Ръбовете на листата слабо завити надолу. Ли-

стата съдържат смолисти каноли. Женските шишарки стърчат нагоре. След узряването лъсните им се оронват, като оста временно остава върху дървото. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

* **A. concolor Lindl. et Gord. - Едноцветна ела, Конколорка**

53 (1). **Abies alba Mill. (A. pectinata Lam) - Бяла ела, Обикновена ела.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Abies alba Mill. (*A. pectinata* Lam)
- Бяла ела, Обикновена ела.

Многогодишно дърво до 65 м високо и до 1,5 м в диаметър на стъблото, с конична до почти цилиндрична корона и хоризонтално разперени клони. Кората гладка, светлокафява, понякога червеникава. Младите клончета сиви, грубо влакнести. Пъпките яйцевидни, светлокафяви, без смола. Листата 17-30x2-2,5 мм, разположени гребеновидно, а върху плодните клонки стърчащи нагоре, отгоре лъскави, тъмнозелени, отдолу с две сребристи ивици. Шишарките тъпо цилиндрични, 10-16x3-5 см, с широко бърбековидни, отвън пухести лъсци. Семето обратно конично, асиметрично, 7-9 (12) мм дълго, с гва пъти по-голямо ръждивочервеникаво крилце. Цъфти през пролетта, а семената узряват през есента. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

сти ивици. Шишарките тъпо цилиндрични, 10-16x3-5 см, с широко бърбековидни, отвън пухести лъсци. Семето обратно конично, асиметрично, 7-9 (12) мм дълго, с гва пъти по-голямо ръждивочервеникаво крилце. Цъфти през пролетта, а семената узряват през есента. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. **acutifolia Turrit**; **A. borisii-regis** Mattfeld. Иглите предимно заострени на върха си. Клончетата често възголи. Образова преходу както към типа, така и към следващия вид - **A. cephalonica** Loud. Среща се в южните части на страната: Рила, Пирин, Славянка, Беласица, Родопи.

Разпространение: Среща се предимно групово (по-рядко единично) или в малки горички. Влиза в състава на смесените иглолистни и на буковите гори в Стара планина (на изток до Еленско), Средна гора, Витоша, Осогово, Рила, Пирин, Славянка, Беласица, Средни и Западни Родопи; на (400) 1 000 - 2 000 м н.в. Пределна възраст 300- 400 (700) години.

Общо разпространение: Северна и Южна Европа.

Стопанско значение: Елата дава ценна, несъдържаща смола резонансна дървесина, осолена пригодна за дървената част на струнните музикални инструменти. От смолата, съдържаща се в кората, се получава т.нар. "страсбургски терпентин". От иглите и от шишарките в някои страни получават етерично масло. Иглите съдържат доста витамин С; излъчванията им имат бактерицидно действие. Дървесината се използва в дърводелството. Елата се използва и като декоративно дърво в парковете. (Флора на (Н) Р Б, том II, БАН - БИ, 1963 г.)

* **A. cephalonica** Loud. (**A. apollinis** Link.) - **Кефалонска ела, Гръцка ела.**

* **A. nordmanniana** (Stev.) Spach - **Нордманова ела, Кавказка ела.**

Род 25 (1)	ЕЛХА, ЕЛА - ABIES HILL.
Vug 53 (1)	Abies alba Mill. - Бяла ела, Обикновена ела
Синоними	A. pectinata Lam
Официални названия	Бяла ела, Обикновена ела (Abies alba Mill.)
Названия в други страни	Русия - Пихта бялая; Англия - Silver fir, European silver fir; Германия - Weisstanne, Edeltane; Франция - Sapin, Sapin pectine, Sapin argantee, Sapin de lorrain-
не	
Известни български названия по региони	Ардъч (тур.), Бяла ела, Ела (Софийско, Самоковско, Ихтиманско, Кюстендилско), Ела бяла (Ихтиманско), Елха бяла, Елха обикновена, Елъ, Елъ (Великотърновско), Метлика, Обикновена елха, Чам бял (Ихтиманско), Черна ела. (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.; Канисков)
Малко известни названия	Ардъч, Елъ, Черна ела
Разпространение и находища в страната	Среща се предимно групово (по-рядко единично) или в малки горички. Влиза в състава на смесените излолистни и на буковите гори в Стара планина (на изток до Еленско), Средна гора, Витоша, Осогово, Рила, Пирин, Славянка, Беласица, Средни и Западни Родопи; на (400) 1 000-2 000 м н.в. Пределна възраст 300-400 (700) години. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо	Северна и Южна Европа.
разпространение	
Биологичен тип	Многогодишно дърво, до 65 м високо и до 1,5 м в диаметър на стъблото, с конична до почти цилиндрична корона и хоризонтално разперени клони. Кората гладка, светлокафява, понякога червеникава. Младите клончета сиви, грубо влакнести. Пъпките яйцевидни, светлокафеви, без смола. Листата 17-30x2-2,5 мм, разположени гребеновидно, а върху плодните клонки стърчащи нагоре, отгоре лъскави, тъмнозелени, отдолу с две сребристи ивици. Шишарките тъпо цилиндрични, 10-16x3-5 см, с широко бъбрековидни, отвън пухести люспи. Семето обратно конично, асиметрично, 7-9 (12) мм дълго, с два пъти по-голямо ръждивочервеникаво крилце. Цъфти през пролетта, а семената узряват през есента. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Игли, кора и млади клонки.
Действие и употреба	Възбужда централната нервна система, усилва дейността на сърцето, антисептично и антибактериално. Препаратите от drogата (камфор) се използват в официалната медицина при шокowi състояния и в случай на рязко

затормозяване функциите на жизненоважния продълговат мозък и отслабване на сърдечната дейност при отравяне с наркотични, сънотворни и обезболяващи (морфин) вещества, въглероден окис и др. В големи дози камфорът се използва за лечение на шизофрения. (Лечебни и ЕР, Обретенков и кол., 2002 г.)

Дрогата в свежо състояние намира приложение в нашата (българска, б.а.) народната медицина при заболяване на дихателните органи и при изтощени организми след боледуване.

Етеричното масло се употребява за освежителни бани и влиза в състава на българския препарат (в миналото, сега не съществува, б.а.) ПИТ, употребяван против ранно окапване на косата. Ценен продукт за парфюмерийната и козметична промишленост. (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)

Елата дава ценна, несъдържаща смола резонансна гървесина, осолена пригодна за гървената част на струнните музикални инструменти. От смолата, съдържаща се в кората, се получава т.нар. "страсбургски терпентин". От иглите и от шишарките в някои страни получават етерично масло. Иглите съдържат доста витамин С; излъчванията им имат бактерицидно действие. Дървесината се използва в дърводелството. Елата се използва и като декоративно гърво в парковете. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Препарат на дрогата от вида в комбинация с *G. biloba L.* (*Salisburia adiantifolia* Sm. Trans.) - Двуделен гинкго, при ЗНО и ДНО на периферната и централна нервна система (мозък). (Канисков)

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Събирачът да се придържа строго към описанието, дадено в "Биологичен вуг".

Поддържане на популацията Семенно, чрез разсад.

Pog

Псевдоцуга - pseudotsuga carr.

***P. douglasii Carr.** (*P. taxifolia* Britt.) - **Двузлака**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна

Pog 26 (2)

Смърч - picea dietr

Високи гървета с гъста конусовидна корона. Кората светлокафява, първоначално гладка. Пъпките обикновено не са смолисти. Листата разположени спирално или неясно гбуредно. Женските шишарки единични, изправени на върха на миналогодишните клонки. Зрелите шишарки увиснали, след разпръсването на семената падат цели на земята. Покривните люспи не се подават навън. Семето крилато, с лесно опадващо крило. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

54 (1). **P. excelsa Link** (*P. abies* Karst.) - **Обикновен смърч. Лечебно**, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Дърво, до 50 м височина и наг 1 м в диаметър. Короната конусовидна, с хоризонтално разположени или увиснали клони. Кората първоначално сиво-зеленикава, впоследствие тъмносива или червеникаво-сива, напукана. Пълките яйцевидно-конични, заострени, сиво-кафяви, без смола. Върхните пълки покрити, със спирално завити игли. Иглите (листата) 10-25x1-1,5 мм, лъскави, ярко- или тъмнозелени. Мъжките шишарки (цветове) първо-

начално възкръгли и червени, последователно се утължават и пожълтяват от цветния прахец. Женските шишарки цилиндрични, червени или зелени. Зрелите шишарки 10-15x3-4 см, отначало зелени или виолетови, впоследствие светлокафяви, лъскави, с изпъкнали, а по ръба с различно врязани люспи. Семето яйцевидно, островърхо, сиво-кафяво, 4-5 мм дълго, със светлокафяво, 12-15 мм дълго крило. Дървесината белезникаво или светложълтеникава, с недиференцирано ядро. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. **balkanica Vel.** С възтъпни, малко извити и гъсто разположени игли. Преобладава във високопланинския пояс, към горната горска граница. образува преходи към типичната форма.

Разпространение: У нас образува пространствени насаждения в Централна и Западна Стара планина, Витоша, Осогово, Рила, Пирин, Славянка, Западни и Средни Родопи; от 1 400 до 2 200 м н.в. Предпочита северни изложения.

Общо разпространение: Северна и Средна Европа, на юг в планините.

Стопанско значение: Ценно строително дърво, употребявано за постройки и в книжната индустрия, за траверси, телеграфни и други стълбове, минни подпори и пр. Кората е важен източник за получаване на дъбилни вещества, катран, терпентин, колофон и гр. Иглите са богати на витамин С, а съдържат и витамин К. Освен това те имат бактерицидно и протистозидно действие. Смърчът може да се използва и като декоративно дърво, най-вече в планинските паркове. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

* **P. pungens Engelm.** - Бодлив смърч

ПОРТРЕТ №12

Рог 26 (2)	СМЪРЧ - PICEA DIETR
Вуг 54 (1)	P. excelsa Link- Обикновен смърч
Синоними	Pabies Karst.; Pinus abies L.; P. vulgaris Link; Abies exelsa DC.
Официални названия	Обикновен смърч (P. excelsa Link)
Названия в други страни	Русия - Ель европейская; Англия - Norway spruce, European spruce; Германия - Europäische Fichte, Gemeine Fichte; Франция - Epicea commun, Sapin rouge, Sapin du nord. (БР, Китанов, 94 г.)
Известни български	Ардъч (Доспатски Родопи), Бя(е)ла ела названия

по региони
ха (Доспатски Родопи), Ела червена (Костенец), Ел-червена (Ловешко), Смърча (Самоковско), Смърч (Рила, Родопите), Смърчя, Черна ела, Черен чам (Самоковско). (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

Малко известни названия	Смърча (Самоковско), Смърчя.
Разпространение и находища в страната	У нас образува пространствени насаждения в Централна и Западна Стара планина, Витоша, Осогово, Рила, Пирин, Славянка, Западни и Средни Родопи; от 1 400 до 2 200 м н.в. Предпочита северни изложения. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Северна и Средна Европа, на юг в планините.
Биологичен тип	Дърво, до 50 м височина и над 1 м в диаметър. Короната конусовидна, с хоризонтално разположени или увиснали клони. Кората първоначално сиво-зеленикава, впоследствие тъмносива или червеникаво-сива, напукана. Пъпките яйцевидно конични, заострени, сиво-кафяви, без смола. Върхните пъпки покрити, със спирално завити игли. Иглите (листата) 10-25x1-1,5 мм, лъскави, ярко- или тъмнозелени. Мъжките шишарки (цветовете) първоначално възкръгли и червени, последователно се удължават и пожълтяват от цветния пращец. Женските шишарки цилиндрични, червени или зелени. Зрелите шишарки 10-15x3-4 см, отначало зелени или виолетови, впоследствие светлокафеви, лъскави, с изпъкнали, а по ръба са различно връзани люспи. Семето яйцевидно, островърхо, сиво-кафяво, 4-5 мм дълго, със светлокафяво, 12-15 мм дългокрило. Дървесината белезникава или светложълтеникава, с негиференцирано ядро. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Дървесина, кора, млади клонки, пъпки и иглички.
Действие и употреба	Ценно строително дърво, употребявано за постройки и в книжната индустрия, за траверси, телеграфни и други стълбове, минни подпори и пр. Кората е важен източник за получаване на гъбични вещества, катран, терпентин, колофон и др. Иглите са богати на витамин С, а съдържат и витамин К. Освен това те имат бактерицидно и протистозидно действие. Смърчът може да се използва и като декоративно дърво, най-вече в планинските паркове. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Народната медицина използва младите клонки на растението, които се

събират заедно с пъпките. Ефикасно средство против кашлица и други възпаления на дихателните органи, също против рахит, скорбут и др. Извлек от иглите на растението в свежо състояние се прибавя към водата за къпане на децата за освежаване и при разни екземи. Етеричното масло, което се получава от различните органи на растението, се употребява широко в медицината, парфюмерийната промишленост и козметика. При сухата дестилация се получава смола, терпентин, колофон и др. (Нашите ЛР, Стоянов, 73 г.)

Влиза в състава на фитотерапевтично средство против ЗНО и ДНО на стомах и корем. (Канисков)

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Събирачът да се предържа към описанието, дадено в "Биологичен тип".

Поддържане на популацията Семенно, чрез разсаг.

Род

Лиственица - *larix mill.*

* **L. deciduas Mill. (L. europaea Lam.) - Европейска лиственица**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Род

Кедър - *cedrus link.*

* **C. atlantica Manetti - Атлантически кедър**

* **C. libani Laws. - Ливански кедър**

* **C. deodora Laws. - Хималайски кедър**

Забележка: Видовете от род Кедър притежават лечебни качества. Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Род 27 (3)

Бор - *pinus l.*

Народни названия: Борика, Бор, Мура.

Еднодомни дървета с вечнозелени листа. Короната в млада възраст пирамидална, впоследствие разперена, плоска или кълбеста. Върху недоразвитите клончета са разположени снопчета с по (1) 2-5 (до 7) листа, които при основата си са обвити с ципесто влагалище. Годишният прираст на дървото обикновено се изразява в едно междувъзлие. Мъжките шишарки (цветове) са разположени гроздовидно в основата на младите клонки. Женските шишарки са разположени по върховете на клонките, но субтерминално. Семето в повечето случаи има крило. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

55 (1). **P. peuce Grsb. (P. vermicularis Jka.) - Бяла мура**

* **P. strobes L. - Веймутов бор, Веймутка**

* **P. coulteri Don in Transact. - Култеров бор**

56 (2). **P. silvestris L. - Бял бор.** Лечебно, ползва се в народната медици-

на. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Дърво до 40 м високо. Кората на възрастните дървета (в горната част) червено-кафява, на клонките жълтеникава. Най-младите клончета голи, зеленикави, по-късно сиво-кафяви. Иглите (листата) сиво-зелени, 4-7 см x 2 мм, с назъбени ръбове, с белезникави устични линии по плоската страна. Листните влагалища първоначално до 8 мм дълги, впоследствие се скъсяват. Шишарките по 1-3, със завити надолу гръбжки, сиби, матови, дъл-

гнесто яйцевидни, 2,5-7x2-5 см. Щитчетата им почти ромбични, с напречен ръб. Пъпчето им повече или по-малко изпъкнало, лъскаво, светлокафяво. Семето дългнесто яйцевидно, възчерно или сиво, с 3 пъти по-дълго от него крило. Цъфти през лятото, а семената узряват на следващата година. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост subf. **hamata** (Sosn.) Hayek; *P. silvestris* L. var. *hamata* Stev.; *P. hamata* Sosn. Щитчетата от осветляваната страна на шишарките силно пирамидално изпъкнали. Пъпчетата на долните люспи във вид на кукичка, завити назад. Срещат се заедно с другите две подформи.

subf. **plana** Heer. Шишарковите щитчета приблизително еднакви, възпоски или слабо гърбави.

subf. **gibba** Heer. Щитчетата от осветляваната страна на шишарката по-силно гърбави, отколкото на засенчената, поради което шишарката е обикновено изкривена на една страна.

Разпространение: Образова гори в Стара планина, Витоша, Плана планина, Рила, Пирин, Осогово, Родопите, от 1 000 до 2 200 м н.в., особено по южните изложения.

Общо разпространение: Европа - от планините на трите южни полуострова до около 700 северна ширина; Северна Азия до Охотско море.

Стопанско значение: Има най-широко и най-разнообразно използване. Дървесината дава ценен строителен материал и служи за разнообразни изработки, а също за гориво. Изходен материал за различни фабрики - дървесна вълна, смола, катран и техните производни. Камбият и най-младите негови продукти в някои страни се прибавят към хляба. Кората се използва за цафене на кожи. Младите колончета (*turionis pinii*) и иглите се употребяват в медицината. Иглите съдържат значително количество витамин С и освен това витамин В1. Маслото, съдържащо се в семената, се употребява в бояджийството и в лаковата индустрия. Излъчванията от боровите гори имат фитонцидно действие. Декоративно, парково дърво, а младите насаждения играят почвоукрепителна роля. Широко се използва за залесяване.

57 (3). **P. montana** Mill. - Клек

58 (4). **P. nigra** Arn. (*P. austriaca* Hoss.= *P. laricio* Poir.) - Черен бор

59 (5). **P. heldreichii** Crist Verh. (*P. leucodermis* Ant.) - Черна мура

Рог 27 (3)	БОР - PINUS L.
Виг 56 (2).	P. silvestris L. - Бял бор
Официални названия	Бял бор (P. silvestris L.)
Названия в други страни	Русия - Сосна лесная, сосна обыкновенная; Англия - Scots pine, Wild pine; Германия - Gemeine Kiefer; Франция - Pin commun, Pin d'ecosse, Pin sylvestre, Pin sauvage.
Известни български названия по региони	Борица, Боруна, Бор, Бяла борица, Бя(е)ла мура, Белоборка, Белок бор, Белок (Чепинско), Бял бор (Самоковско), Обикновен бор, Чам, Червен бор.
Малко известни названия	Бяла борица, Белок, Червен бор.
Разпространение и находища в страната	Образува гори в Стара планина, Витоша, Плана планина, Рила, Пирин, Осогово, Родопите от 1 000 до 2 200 м н.в., особено по южните изложения. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Европа - от планините на трите Южни полуострова до около 700 северна ширина; Северна Азия до Охотско море.
Биологичен тип	Дърво, до 40 м високо. Кората на възрастните дървета (в горната част) червено-кафява, на клонките жълтеникава. Най-младите клончета голи, зеленикави, по-късно сиво-кафеви. Иглите (листата) сиво-зелени, 4-7 смx2 мм, с назъбени ръбове, с белезникави устични линии по плоската страна. Листните влагалища първоначално до 8 мм дълги, впоследствие се скъсяват. Шишарките по 1-3, със завити надолу гръжки, сиви, матови, дъгнесто яйцевидни, 2,5-7x2-5 см. Щитчетата им почти ромбични, с напречен ръб. Пъпчето им повече или по-малко изпъкнало, лъскаво, светлокафяво. Семето дъгнесто яйцевидно, възчерно или сиво, с 3 пъти по-дълго от него крило. Цъфти през лятото, а семената узряват на следващата година. (Флора на (Н) РБ, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Пролетни пъпки (Turiones Pini), листата (Folia Pini), кората (Cortex Pini) и груги, почти цялото растение. (Нашите Л Р, Стоянов, 73 г.)

Действие и употреба Има най-широко и най-разнообразно използване.

Дървесината дава ценен строителен материал и служи за разнообразни изработки, а също за гориво. Изходен материал за различни фабрики - дървесна вълна, смола, катран и техните производни. Камбият и най-младите негови продукти в някои страни се прибавят към хляба. Кората се използва за щавене на кожи. Младите клончета (turionis pini) и иглите се употребяват в медицината. Иглите съдържат значително количество витамин С и освен това витамин В1. Маслото, съдържащо се в семената,

се употребява в бояджииството и в лаковата индустрия. Излъчванията от боровите гори имат фитонцидно действие. Декоративно парково дърво, а младите насаждения играят почвоукрепителна роля. Широко се използва за залесяване. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Отварата от младите борови клонки действа възбудително върху слезестия епител на дихателните органи, омекчава възпалението му и улеснява отделяне на храчките, заради което се употребява против настинка, ангина, кашлица, бронхит, начална туберкулоза; същата служи като пикочогонно средство и за прочистване на кръвта и се употребява против скрофули (подут лимфни жлези, б.а.), маясъл (хемороиди, б.а.), скорбут, сифилис, ревматизъм; отварата служи за бани против ревматизъм. Разтопената борова смола се употребява против рани по краката, получени в тесни обувки. Боровата смола се взема в малко количество вътрешно против маясъл (хемороиди, б.а.). (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.)

Пролетните пъпки са много популярни в народната медицина и се прилагат като омекчително средство при възпаление на лигавицата на дихателните пътища, за улесняване отделянето на храчките, като загарящо средство при простуда, ангина, кашлица и гр.

Листата (излите) се прилагат като противоскорбутно средство във вид на маджун или сироп, а също и за получаване на етерично масло, което се прилага като антисептично средство за дезинфекциране.

Боровият балсам се използва за получаване на терпентин (терпентиново масло).

Терпентиновото масло (Oleum Terebinthine rectificatum), обработено с варно мляко, се употребява главно в мази и линименти като раздразнящо средство за разтривка при ревматизъм, невралгии и гр.

Капранът (Pin liquida Pini) се употребява в медицината външно като антисептично средство, особено в мази против краста във ветеринарната практика, рани и гр.

Възленът се ползва за получаване на медицински активни възлища (Carbus astavis), които намират широко приложение във фармацията и медицината като абсорбентно средство при отваряния, хранителни инфекции, интоксикации и гр. (Нашите Л Р, Стоянов, 73 г.)

Едно от успешните терапевтични средства при заболявания от вида на ЗНО и ДНО в стомаха и корема. (Канисков)

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Берачът да се ръководи строго от описанието, дадено в "Биологичен вид".

Поддържане на популацията Семенно, чрез разсад.

Сем.

Блатнокупарисови - taxodiaceae f. w. neger.

Рог

Секвоя - sequola endl.

***S. gigantea (Lindl.) Decaisne** - Гигантска секвоя, Велингтония, Маутово дърво.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог

Секвоя - sequoia endl.

***S. gigantea (Lindl.) Decaisne - Гигантска секвоя, Велингтония, Мамутово дърво.**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог

Блатен кипарис - taxodium l. c. rich.

***T. distichum (L.) L. - Обикновен блатен кипарис**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Сем.

Метасеквиеви - metasequoiaceae hu et cheng

Рог

Метасеквоя - metasequoia hu et cheng

***M. glyptostroboides Hu et Cheng - Метасеквоя, "Китайски бор".**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Сем. XII

Кипарисови - cupressaceae f. w. neger

ЗАЩИТЕНИ видове от сем. Кипарисови (Cupressaceae): **Дървовидна хвойна** (Juniperus excelsa) и **Казашка хвойна** (Juniperus sabina).

Еднодомни и двудомни дървета или храсти с единични женски шишарки (цветове). Тичинките срещуположни или събрани в прешлени по три, с къса гръжчица и широка щитовидна люспа, с по (2) 3-6 елипсоидни, свободни прашника на долната повърхност. Поленовите зърна без въздушни мехурчета. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Рог 28 (1)

Хвойна, смирка - juniperus l.

Народни названия: Ангръчъ (тур.), Ардъч (тур.), Ахра, Боровица, Верес, Вуйна, Кацарка, Клека, Овина, Пир, Рунда, Смрека, Смирка, Сърч, Смрека, Уйна, Хвойна, Хвойна, Хуйна.

Плод: блека, брюка, брюк, бейка, дека, мазия (тур.), мъзия, шикалка, шикла, шишка, шишарка. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

Храсти или невисоки дървета, предимно ксерофити. Корените с вътрешна микориза. Цветовете разделнополови, еднодомни или двудомни. Мъжките шишарки (цветове) овални, съставени от многобройни люсповидни тичинки, всяка с по 3-7 елипсоидни прашника. Женските шишарки с по 3 и повече люспи, които при узряването стават месести и се сливат помежду си, като образуват топчесто тяло, наподобяващо плодче, наречено галбула. Семената по едно върху всеки плодолист, с вдървеняла

обвивка. Зародишът с два семедела. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

60 (1). ***J. communis* L. - Обикновена хвойна.**

Забелжка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Въпреки това намира широко приложение в народно-медицинските практики и по тази причина именно на този вид правим досие (портрет).

J. communis L. -
Обикновена хвойна

Храст и само при благоприятни условия дърво, 8-12 м високо, с неправилна, по-рядко конична форма. Летораслите червеникаво-кафяви. Кората сиво-кафява. Листата 10-15x0,7-1 мм, отгоре плитко жлебовидни, с белезникава (понякога до средата двояна) устична линия, отдолу блестящо зелени, с тъп гръбен ръб, на върха си с острие. Галбулите ("плодчетата") кълбести, почти приседнали, синкаво-черни, често с полеп, 5-9 мм в диаметър, обик-

новено с по 3 дългнест сиво-кафяви семена. Цъфти през късната пролет, а семената узряват през есента на следващата година. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: У нас разпространена в планините, от (250) 500 до 1 500-1 700 м н.в., единично или групово, понякога в съобщества.

Общо разпространение: В умерения и студения пояс на северното полкълбо.

Стопанско значение: Дървесината със силно развито сиво-кафяво ядро, има добри технически свойства и се използва за стругарски работи. Кората може да се използва за щавене на кожи. Галбулите служат за приготвяне на хвойнова ракия и се използват в народната медицина. В някои части на нашата страна листата и галбулите се употребяват като народно средство за дезинфекция на жилища. Храстът играе доста важна роля като добър почвоукрепител, а културни форми от него се използват за декоративни цели - в паркове и градини. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

61 (2). ***J. pygmaea* C. Koch (*J. depressa* Stev.) - Дребна хвойна**

62 (3). ***J. sibirica* Burgsd. (*J. nana* Willd.) - Сибирска хвойна, Арктическа хвойна.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Стопанско значение: Както на предходните. (*J. communis* L.); цени се като декоративен храст, на който белите листни черти ясно личат в зелената. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

63 (4). ***J. oxcedrus* L. (*J. rufescens* Link) - Червена хвойна.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (Включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Стопанско значение: Дървесината е тежка и трайна, с червеникав цвят и затова може да се използва за гребни предмети, а също и в мо-

ливната индустрия. Чрез суха дестилация на дървесината се получава масло, употребяващо се в медицината при кожни заболявания и като противоглистно средство. Галбулите съдържат етерично масло, действащо диуретично и възбуждащо. За сухи терени е добър декоративен храст, а може да се ползва и като почвоукрепител. (Флора на (Н) Р Б, том à, БАН - БИ, 1963 г.)

64 (5). **J. exelsa M. B. - Дървовидна хвойна**

* **J. virginiana L. - Виргинска хвойна**

65 (6). **J. sabina L. - Казашка хвойна. Лечебно**, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Стопанско значение: Дървесината има нелоши технически свойства. Цялото растение е отровно и се ползва в народната медицина. От върхните клонки, известни като дрога *Summitates sabinae*, се получава сабинол, имащ приложение в медицината - против ревматизъм, кожни заболявания, против чревни паразити и гр. Декоративен храст, подходящ за скални групи. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №14

Рог 28 (1)	ХВОЙНА, СМИРКА - JUNIPERUS L
Vug 60 (1).	J. communis L. - Обикновена хвойна
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Обикновена хвойна (J. communis L.)
Названия в други страни	Русия - Можжевельник обыкновенный; Англия - Juniper; Германия - Gemeiner Wacholder; Франция - Genevrier commun .
Известни български названия по региони	Ангръч (тур.), Агръч (тур.), Боровица, Война (Казанлък), Елховник, Кацарка, Клека, Можевилник, Обикновена смирка, Обикновена хвойна, Обикновена хвоя, Обикновен можевилник, Обикновен яловник, Овина, Ойна (Горноджумайско, Костенец), Пир, Смерика, Смерка (Софийско, Западни покрайнини), Смирка (Трънско, Горноджумайско, Софийско, Самоковско, Дупнишко), Смърчи, Смърч, Увина, Уйна, Хвойна (Западни покрайнини), Хойна, Хуйна, Фунда (Софийско), Яловник. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)
Малко известни названия	Ангръч (тур.), Война (Казанлък), Елховник, Кацарка, Можевилник, Обикновена хвойна, Обикновена хвоя, Обикновен можевилник, Обикновен яловник, Овина, Ойна (Горноджумайско, Костенец), Пир, Смърчи, Хойна, Хуйна, Фунда (Софийско), Яловник. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)
Разпространение и находища в страната	У нас разпространена в планините, от (250) 500 до 1 500-1 700 м н.в., единично или групово, понякога в съобщества.
Общо разпространение	В умерения и студения пояс на северното полукуълбо.
Биологичен тип	Храст и само при благоприятни условия дърво, 8-12 м високо, с неправилна, по-рядко конична форма.

Летораслите червеникаво-кафяви. Кората сиво-кафява. Листата 10-15x0,7-1 мм, отгоре плитко жлебовидни, с белезникава (понякога до средата двойна) устична линия, отдолу бляскаво зелени, с тъп гръбен ръб, на върха си с острие. Галбулите (плодчетата) кълбести, почти приседнали, синкаво-черни, често с полеп, 5-9 мм в диаметър, обикновено с по 3 дългнести сиво-кафеви семена. Цъфти през късната пролет, а семената узряват през есента на следващата година. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Плодчетата (<i>Fructus Juniperi</i> , <i>Vassae Juniperi</i> , <i>Galbulae Juniperi</i>), иглиците, носещите клонки.
Действие и употреба	Дървесината със силно развито сиво-кафяво ядро има добри технически свойства и се използва за стругарски работи. Кората може да се използва за щавене на кожи. Галбулите служат за приготвяне на хвойнова ракия и се използват в народната медицина. В някои части на нашата страна листата и галбулите се употребяват като народно средство за дезинфекция на жилища. Храстът играе доста важна роля като добър почвоукрепител, а културни форми от него се използват за декоративни цели - в паркове и градини. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН-БИ, 1963 г.)

Хвойната се употребява извънредно много в нашата народна медицина, и то главно нейните плодове. Чаят (инфузията) от плодовете действа възбудително върху слизестия епител на всички вътрешни органи, особено на отделителната система. Той се счита много добро пикочогонно средство и се употребява при мъчно пикане (уриниране, б.а.), против пясък и камъни в бъбреците и против воднянка; същият засилва дейността на храносмилателната система, отстранява лошия дъх в устата, помага против болки в стомаха и червата, против излишна киселина и оригвания; служи за пречистване на кръвта и затова се употребява против ревматизъм, подагра, обриви по кожата, цирей, сифилис, малария, маясъл, шарка; за регулиране на недостатъчната менструация; против ангина, кашлица. Плодовете се ядат сурови (2-8 дневно) против горепосочените болести. Отварата от младите клонки действа като слабително средство. Поради силното действие трябва да се избягва при възпаление на бъбреците, особено при кръвопикане. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

Противоревматично, обезболяващо, пречистващо, регулира уратната обмяна.

Вътрешно: Хронична кашлица, бронхит, задух, невралгии. Малария, шарка. Бъбречно-каменна болест, инфекция на пикочните пътища, болки на черния дроб и жлъчката, стомашен карцином, хроничен цистопиелит, запек, трудно уриниране. Воднянка.

Външно: За инхалации при бронхит, за бани при ревматизъм, рани и екземи. (Петрова, В. 99 г.)

При ЗНО и ДНО на хранопровода, стомаха и дванадесетопръстника. (Ка-

нисков)

Рискове при употреба Да не се предозира! Внимание: Не се приема по време на пристъп (задух, сърдечна недостатъчност). Да не се употребява при бъбречни възпаления и бременност!

Грешки при събиране Събирачът да се придържа строго към описанието, дадено в "Биологичен тип".

Погдържане на популацията Семенно, вегетативно.

Забележка: Като лечебни се ползват: 62 (3). *J. sibirica* Burgsd. (*J. nana* Willd.) - Сибирска хвойна, арктическа хвойна; 63 (4). *J. oxycedrus* L. (*J. ru-fescens* Link) - Червена хвойна. и 65 (6). *J. sabina* L. - Казашка хвойна.

Рог

Kunapuc - cypressus l.

***C. sempervirens L. - Обикновен купарис**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог

Туя - thuja l.

***T. occidentalis L. - Западна туя**

***T. orientalis L. (Biota orientalis Endl.) - Източна туя**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Разред III

Гнетову - gnetales engl.

Цветовете с 2-4 обвивни листчета. Вторичната дървесина с нормални дървесни цевы (трахеи). Храсти и лиани със срещуположни листа. Оплодителните елементи клетка (спермии). Семената с два семедела.

Сем. XIII

Ефедрову - ephedraceae wettst.

ЗАЩИТЕНИ видове от сем. Ефедрову (Ephedraceae): **Камерлива ефедра (Ephedra campulopoda) и Обикновена ефедра (Ephedra distachya).**

Храсти със слабо развита вторична дървесина и с наредени срещуположно на кръст редуцирани люсповидни листа. Мъжките цветове приседнали или с дръжжици, събрани в шишарчици. Женските събрани по 2-6 в

своеобразни шишарчици. Семената обхванати от месеста червеникава или жълтеникава външна обвивка, получаваща се от подшишаркови люспести листа.

Рог 29 (1)

Ефегра - *ephedra* L.

Бележите за семейството се отнасят изцяло за рога.

66 (1). *E. distachya* L. (*E. vulgaris* Rich.) - **Обикновена ефегра**. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

E. distachya L. (*E. vulgaris* Rich.) - Обикновена ефегра

Нисък, бледозелен, до 30 см храст, с изправени или полегнали, понякога вкореняващи се клонове. Тънките клончета изправени, фино ребрести, ребрата ситно грапави. Листните влагалища във вид на къси тръбички. Мъжките шишарчици с къси, женските с дълги гръжчици. Прашниците около 8 на брой, събрани в къса колонка. Женските шишарчици изправени, с по два цвята, обвити с 2-4 влагалища, разцепени на две. Вътрешните малко

по-къси от ядрото на семеяпката, но ясно по-дълги от външните. Тръбичката на семеяпката изправена. Семената обхванати от червена месеста обвивка, образувана от разрасналите се люспести листа, разположени под шишарчицата. Цветовете двудомни анемофилни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Среща се тук-там по скалистите и пясъчливи места на Черноморското крайбрежие, при с. (днес гр.) Девня, Варненско, над гр. Аймос, в Странджа, в полите на Родопите, до с. Долни Пасарел, Софийско, а също по варовити скали около Монтана ("Пастрината") и Белоградчик ("Венецът").

Общо разпространение: Южна и Източна Европа, Крим, Кавказ, Западен Сибир, Средна Азия.

Стопанско значение: Растението съдържа алкалоиди. Използва се в официалната и народна медицина. Може да се използва и като декоративно храстче в парковете. Сладката и ароматична червена обвивка около семената може да се яде.

67 (2). *E. campylopoda* C. A. Mey (*E. fragilis* Desf.) - **Катерлива ефегра**.

ПОРТРЕТ №15

Рог 29 (1)	ЕФЕДРА - EPHEDRA L.
Вуг 66 (1)	<i>E. distachya</i> L.- Обикновена ефегра
Синоними	(<i>E. vulgaris</i> Rich.)
Официални названия	Обикновена ефегра (<i>E. distachya</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Хвойник двуклосковой; Англия - Great shrubby horsetail; Германия - Gewöhnliches Meer

	traubchen; Франция - Reisin de mer.
Известни български названия по региони	Ефегра
Малко известни названия	Не се съобщават.
Разпространение и находища в страната	Среща се тук-там по скалистите и песъчливи места на черноморското крайбрежие, при с. (днес гр.) Девня, Варненско, над гр. Аймос, в Странджа, в полите на Родопите, до с. Долни Пасарел, Софийско, а също по Варовити скали около Монтана ("Пастрината") и Белозградчик ("Венецът"). (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Южна и Източна Европа, Крим, Кавказ, Западен Сибир, Средна Азия.
Биологичен тип	Нисък, бледозелен, до 30 см храст, с изправени или полегнали, понякога вкореняващи се клони. Тънките клончета изправени, фино ребрести, ребрата ситно грапави. Листните влагалища във вид на къси тръбички. Мъжките шишарчици с къси, женските с дълги гръжчици. Прашниците около 8 на брой, събрани в къса колонка. Женските шишарчици изправени, с по два цвята, обвити с 2-4 влагалища, разцепени на две. Вътрешните малко по-къси от ядрото на семепопката, но ясно по-дълги от външните. Тръбчката на семепопката изправена. Семената обхвани от червена месеста обвивка, образувана от разрасналите се люспести листа, разположени под шишарчицата. Цветовете двудомни анемофилни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Зачитен вид, включен в Приложение № 3 на Закона за биологичното разнообразие. Основните заплахи за вида са събирането му като билка и унищожаването на местообитанията му.
Дрога	Надземната част (Herba Ephedrae)
Действие и употреба	Антиастматично. Стимулант на сърдечно-съдовата система със симпатомиметично действие.

Възбужда центъра на дишането, повишава кръвното налягане, разхлабва бронхиалната мускулатура, разширява зениците.

Българската народна медицина използва билката при задух, копривна треска, бронхит, магарешка кашлица, хрема, ниско кръвно налягане, очни болести, ревматизъм и др. Външно билката се прилага за компреси при кожни обриви и за налагане при възпаление на носната лигавица. (Петков, В., и кол., 1982 г.)

Растението съдържа алкалоиди. Използва се в официалната и народна медицина. Може да се използва и като декоративно храстче в парковете. Сладката и ароматична червена обвивка около семената може да се яде. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Дрогата действа възбудително върху периферната и централната нер-

вна система. Възбужда центъра на дишането и разхлабва бронхиалната мускулатура при бронхиална астма. Освен това свива кръвоносните съдове, разширява зениците и повишава кръвното налягане. Ефедринът действа подобно на адреналина, но е по-малко токсичен и упражнява действието си при приемане през устата за разлика от адреналина. (Памуков, Ахтарджиев, 1989).

Рискове при употреба Отровно!

Грешки при събиране Не се съобщават, но при този вид: малко храстче със силно разклонени, изправени и прешленести стъбла, високо до 50 см. Листата са 2-4, ципести, сраснали в основата си във вид на влагалище. Цветовете са жълти, дребни, еднополови. Мъжките са на групи по много, покрити с две ципести листчета, а женските са събрани по две на върховете на клонките и са обхванати с 2 до 4 покривни листчета, които при узряването на семената стават месести и червени.

Поддържане на популацията Вегетативно

Забележка: Съдържа различни алкалоиди, от които най-важен е ефедринът. Съдържанието на активни вещества в българските растения е непостоянно. (Памуков, Ахтарджиев, 1989).

Покритосеменни растения

magnoliophyta (angiospermae)

По-разнообразни и по-съвършени растения в сравнение с голосеменните. Освен биологичните типове дървета и храсти тук са застъпени и биологичните типове полухрасти, многогодишни тревисти, двугодишни и едногодишни. Много голямо разнообразие не само в морфологичното и анатомичното устройство на надземните части - стъбла и листа, но и на подземните части. Преобладава симподиалното разклонение. Разнообразни са проводящата система и тъканите, които изграждат различ-

ните органи. В областта на вторичната дървесина проводящи елементи са трахеите (нормалните дървесни цеви). Вторично редуциране на дървесните цеви има при водните и паразитните представители. Голямо разнообразие и усложняване съществува и във фотосинтезиращия апарат - листата, което засяга формата, размерите, анатомичното устройство, жилкуването, прикрепването и др. Някои покритосеменни освен нормалните корени притежават или коренища, или луковици, или грудки.

Най-голямо обаче е разнообразието в устройството на цевта, плода и семето. Семецките са включени в празнината, която се образува от затварянето на плодolistа (или плодolistите) в плодник, което е и отразено в наименованието на отдела. Като пряк резултат от затварянето на плодolistите и получаване на плодник е образуването на близалце, върху което се задържат и след това поникват поленовите зърна. По-късно след оплождането, оформянето на зародиша и превръщането на семецките в семена, плодникът се превръща в плод, от който зрелите семена се освобождават или не по най-различен начин. Друга особеност е, че половото поколение (гаметофитът) е още по-силно съкратено. При поникването на поленовите зърна в тях не се образуват портални клетки, а оплодителните елементи, които се провеждат през поленовата тръбичка, не са сперматозоида, а оплодителни клетки (спермии). Също така в нуцела на семецката не се образува предварително хранителна тъкан (първичен ендосперм) и в нея архегони, а зародишна торбичка (ембриосак) с яйчен апарат, съставен от една яйцеклетка и две синергидни клетки. Оплождането в покритосеменните растения е двойно, защото едната от двете оплодителни клетки се слива с яйцеклетката, а другата - с вторичното (централното) ядро на зародишната торбичка, което преди това е вече диплоидно. От оплодената яйцеклетка след многократно делене се получава зародишна тъкан, а от нея по-нататък се оформя зародишът. След сливането на зародишното ядро с ядрото на вторичната оплодителна клетка се получава триплоидно ядро. То се дели усилено и по-късно се образува вторична хранителна тъкан (ендосперм), използваща се преди всичко за изхранването и оформянето до пълна зрялост на зародиша (ембриото).

В процеса на превръщането на семецката в семе интегументът или интегументите ѝ се разрастват, в някои случаи се диференцират доста сложно в платове и се превръщат в семенна обвивка (testa). Освен зародиша, който има един или два семедела, в семето най-често е включена по-голяма или по-малка по количество вторична хранителна тъкан (ендосперм), която служи за изхранването на съвсем малкото растение, израснало от поникналото семе. В семената на някои растения освен ендосперм има и перисперм - остатък от неизползваната напълно нуцеларна тъкан при образуването на зародишната торбичка. Някои семена не притежават нито ендосперм, нито перисперм. Има и такива, в които резервните хранителни вещества се натрупват в семеделите на зародиша (особено типично това е за бобовите растения). При узряването на плода плодната обвивка (pericarp), която се получава от плодolistа (плодolistие), също се диференцира по различен начин в един, два или три пласта, като придобива и различна консистенция, поради което се получават плодове с най-различно устройство. Освен типичните синкарни плодове има още сборни (сложни), лъжливи, полулъжливи, съплодни, погрешно наричани плодове и др. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Едносемегелни растения - monocotyledonae

Тревисти и гървенисти растения (у нас от гървенистите са застъпени бодливи, увивни и катерливи храсти). С малки изключения зародишът им има само един семедел. Зародишният корен при развитието на растенията изостава и закънява, а вместо него се образуват множество добавъчни корени, в резултат на което се получава брадата коренова система, съставена от множество влакнести корени. При много от едносемегелните растения подземните части се развиват силно (видоизменени стъбла като коренища, луковици, грудки).

Проводящите сночета в стъблото при повечето случаи са разположени без ред и при напречен разрез се виждат разпръснати. Те са от затворен колатерален тип, т.е. между ликовата и гървесинната им част липсва прослойка от камбий.

Листата са разположени последователно, рядко в прешлени. В повечето случаи те имат цели петури с дълговидно или успоредно жилкуване. Мрежесто жилкуване имат само някои представители, каквито са нашенските Вранско око, Скринка, Брей и др. Много рядко листа имат гръжки, а при крепване с влагалища имат представителите на някои семейства (Житни и др.).

Цветовите с малки изключения са устроени типа 3. Броят на околоцветните листчета е 3+3 в двата кръга и на плодолистите - 3. В резултат на приспособяване към определени агенти, извършващи опрашването, са възникнали и отклонения.

Стопанското значение на едносемегелните растения е твърде голямо. Между тях са главните хлебни растения като пшеницата, ръжта, ечемика, царевичата, ориза, просото и др., а също и много тревни видове, съставляващи основната фуражна маса на нашите естествени ливади и пасища. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Сем. XIV

Панурову - typhaceae j. st. hil

Характерни водни или блатни многогодишни растения, обитаващи периферните плитки части на езера и блатата и разливи на реки. Върху коренището, което е обикновено хоризонтално и задебелено, се развива надземно цилиндрично стъбло, без възли и междувъзлия. Приосновните листа разположени в две редици, а стъбловите с дълги влагалища. Листната петура предимно плоска, без средна жилка. Съцветието разположено на върха на стъблото и се състои от два цилиндрични кочана един над друг - горният съставен от мъжки цветове, а долният от женски. В младо състояние в основата на всеки женски кочан има обвинен лист, който скоро опада. Цветовите без околоцветник. Мъжкият цвят има 1 до 7, най-често 3 тичинки, а около тях най-често са разположени множество власинки. Женският цвят се състои само от разположен на дълга гръжка плодник, съставен от един плодолист с горен едностранен яйчник и разширено

близалце, в основата с много власинки. Понякога е налице и прицветник. Плод орехче, с едно семе. Анемофилни (ветроопрашващи се) растения. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Род 30 (1):

Папур, рогозина - *typha* L.

Народни названия: Дервишка пишка, Калугери, Кошюга, Папур (Кюстендилско, Карнобатско, Сливенско), Рогозина, Рогоз, Сазъ, Топуз, Топузка, Чикур, Шамак. (Ахтаров и кол., 39 г.)

Изброените белези за семейството се отнасят напълно за видовете на този род. Всички видове са ветроопрашващи се, а освен това са и протерандрични. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

68 (1). *T. latifolia* L. - Широколистен папур.

Забележки: Въпреки че видът не е регистриран като лечебен в приложената част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна, в "Материали за ББР" на Ахтаров и кол. от 39 г., 300, е указан като лечебен. Същите (абсолютно същите) лечебни свойства се преписват на вида *T. angustifolia* L. - Теснолистен папур от Икономов, П. и колектив в "Лечебни растения (пълнен справочник)" от 41 г., 584.

Според опита и практиката на автора на тези речове и двата вида 68 (1). *T. latifolia* L. - Широколистен папур и 69 (2). *T. angustifolia* L. - Теснолистен папур имат еднакви лечебни свойства и качества. Това се потвърждава и от стопанското значение, указано на *T. angustifolia* L. - Теснолистен папур в том I на "Флора на (Н) Р България", 63 г., 186. Поради причината, че официалната медицина е приела последния вид за лечебен, ние също се придържаме към тези нейни виждания и правим портрет именно на този вид.

69 (2). *T. angustifolia* L. - Теснолистен папур. Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

T. angustifolia L. -
Теснолистен папур

Многогодишно тревисто растение. Коренището пълзящо. Стъблото 1-2 (3) м високо, цилиндрично. Листата с влагалища, плоски или от външната страна леко изпъкнали, сравнително тесни - 4-10 мм широки, по-дълги от съцветието. Частта от съцветието с женски цветове, 10-35 см дълга, а частта с мъжките цветове 10-30 см, отдалечени една от друга на 3-5, рядко до 9 см. Дръжките на тичинките 1,5-2 пъти по-дълги

от прашниците; последните 1,5-3 мм дълги. Женските цветове с нишковидни, на върха лопатовидно разширени прицветници. Дръжката на плодника най-често 3-5 мм дълга. Близалцето линейно и значително по-дълго от околоплодниковите власинки и прицветника. Власинките много на брой (до 50) и значително задебелени. (Флора на (Н)РБ, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. **andustata** (Bory et Chaub.) D. Jord.; **T. angustata** Bory et Chaub. Отличава се от вида с по-високото и по-дебелото си стъбло, с по-широките си листа. Разпространен в ниските части на Струмската долина, около Свиленград и Бургаско.

var. **sonderi** Kronfeld. Между женския и мъжкия кочан няма никакво разстояние. Намерен в местността Рибарица, Тетевенско.

Разпространение: В блатата и заблатени места, по брегове на реки и на сладководни и бракични езера, даже и малки, пресъхващи водоеми до 1 000 м н.в. По-широко разпространен в България е преходният вид.

Общо разпространение: Почти в цяла Европа, Западна и Средна Азия, Сибир, Северна Америка, Канарски острови, Австралия и Полинезия.

Стопанско значение: По своите качества не отстъпва на преходния вид и затова се използва за същите цели и при същите случаи (за храна на животни и хора, битови нужди, в личното стопанство, в бчварството, за добиване на хартия, фураж, за спално бельо, за производство на филц за шапки, като декоративно растение). Някъде се използва и за покриване на малки постройки. Коренището печено или варено би могло да се използва за храна. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

70 (3). **T. laxmanni** Lepechin (**T. stenophylla** F. et M.) - Лаксманов папур

ПОРТРЕТ №16

Рог 30 (1)	ПАПУР, РОГОЗИНА - ТУРНА L.
Вид 69 (2)	<i>T. angustifolia</i> L. - Теснолистен папур
Синоними	Не се съобщават.
Официални названия	Теснолистен папур (<i>T. angustifolia</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Рогоз узколистный; Англия - Lasser reedmasse; Германия - Schmalblatteriger Rohrkolben; Франция - Massette a feuilles etroites.
Известни български названия по региони	Палица, Папур (Сливенско), Рогозина, Сазъ, Твърдъчъ, Теснолистна рогозина, Теснолистен папур, Те(я)снолистен рогозин, Шанвар.
Малко известни названия	Палица, твърдъчъ, шавар.
Разпространение и находища в страната	В блатата и заблатени места, по брегове на реки и на сладководни и бракични езера, даже и малки пресъхващи водоеми до 1 000 м н.в. По-широко разпространен в България е преходният вид. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Почти в цяла Европа, Западна и Средна Азия, Сибир, Северна Америка, Канарските острови, Австралия и Полинезия.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището пълзящо. Стъблото 1-2 (3) м високо, цилиндрично. Листата с влагалища, плоски или от външната страна леко изпъкнали, сравнително тесни - 4-10 мм широки, по-дълги от съцветието. Частта от съцветието с женски цветове 10-35 см дълга, а частта с мъжките цветове 10-30 см, отдалечени една от друга на 3-5, рядко до 9 см. Дръжките на тичинките 1,5-2 пъти по-дълги от прашниците;

последните 1,5-3 мм дълги. Женските цветове с нишковидни, на върха лопатовидно разширени прицветници. Дръжката на плодника най-често 3-5 мм дълга. Близалцето линейно и значително по-дълго от околоплодниковите власинки и прицветника. Власинките много на брой (до 50) и значително задебелени. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Съплодието (плодовете с околоплодните власинки).
Действие и употреба	Съплодието (плодовете с космите) служи за спиране на кръвта от пряснопорезни рани. Против рани от изгаряне и лишей се употребява помада, приготвена от пепелта на изгореното съплодие с прясно масло (краве масло). (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

Опитът от прилагане на препарати под формата на тинктура за вътрешен прием показва добри резултати при определен тип заболявания на кръвта, свързани с невъзможността за нейното съсирване (ниско съдържание на кръвни плочки - тромбоцити). (Канисков)

По своите качества не отстъпва на предходния вид и затова се използва за същите цели и при същите случаи (за храна на животни и хора, битови нужди, в личното стопанство, в бчварството, добиване на хартия, фураж, за спално бельо, за производство на филц за шапки, като декоративно растение). Някъде се използва и за покриване на малки постройки. Коренището печено или варено би могло да се използва за храна. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Рискове при употреба	Не се съобщават.
Грешки при събиране	Не се съобщават.
Поддържане на популацията	Семенно, вегетативно.

Сем. XV:

Ежоглавичкови - *sparganiaceae engler*

Блатни или водни многогодишни растения.

Рог 31(1):

Ежова главичка - *sparganium l.*

Народни названия: Боздуган, Ежева главичка, Ежова главичка, Ежеглавка, Ежевка, Резавец. (Ахтаров и кол., 39 г.)

71 (1). **S. ramosum Huds. (S. erectum L.) - Разклонена ежова главичка.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложената част на ботаническата наука на нашата страна. Има потвърдени данни за употреба на видовете: 71 (1). **S. ramosum Huds. (S. erectum L.) - Разклонена ежова главичка**, 72 (2). **S. simplex Huds. (S. erectum L.) - Проста (не**

разклонена) ежова главичка и 73 (3). *S. affine Schnizlein* - Сходна ежова главица в българската народна медицина. Загубени са обаче данните за начините на употреба и против какви болестни състояния се употребяват видовете. Поради липса на пълни данни не правим портрет на този растителен лечебен вид.

Многогодишно тревисто растение. Коренището пълзящо, образува столони. Стъблото винаги изправено, 30-100 см високо. Листата 1,5-2 см широки, твърди, почти кожести, тъмнозелени, изправени, отдолу с ясно изразен остър среден ръб (кил). Цветоносното стъбло (съцветието) разклонено, метлицовидно. При основата на всяка клонка са разположени присъцветници, имащи устройство на нормални листа. Съцветието съдържа множество главички, съставени отделно от мъжки и женски цветове, но повече са мъжките. Плодчетата сиво-кафяви, до сламеножълти орехчета, най-големи от всички видове на рода. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост *subsp. polyedrun (Ashers. et Graebh); S. draco F. Herm.* По-едро растение - близо 120 см високо, 2-3 главички с женски и до 17 главички с мъжки цветове на най-силната клонка на растението. Доста разпространен край р. Дунав, някои части на Северна България, Софийско, Драгоманско блато, Свиленградско, Варненско, Бургаско и др. Към този подвид трябва да се отнесе:

var. angustifolium (Warnst.) Aschers. et Graebn. С по-тесни листа (8-10 мм широки), с по една главичка на всяка клонка от съцветието, а може би и повече. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

subsp. Neglectum (Beeby) Hayek. С по-малки размери от предходния подвид. Подът обикновено удължен конусовидно, 6-10 мм дълъг и 3-4 мм широк, на цвят сламеножълт до жълто-кафяв, лъскав. Разпространен не толкова от предишния подвид, а може би и повече. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Расте по заблатени и мочурливи места, по периферията на блатата и езера, по разливи на реки. Среща се в цялата страна, като се изкачва и в предпланинските области, някъде и над 1 000 м н.в. (Бившето Баташко блато).

Общо разпространение: Почти навсякъде в умерената зона на Европа и Азия, на север до Полярния кръг, а на юг до северните части на Африка.

Стопанско значение: Рядко целите растения (не и плодовете) се използват за покриване на малки леки постройки и за постелки в оборите. Поради богатото съдържание на рафида в листата те не са пригодни за фураж. (Флора на (Н) Р Б, том II, БАН - БИ, 1963 г.)

72 (2). *S. simplex* Huds. (*S. erectum* L.) - Проста (неразклонена) ежова главичка

73 (3). *S. affine Schnizlein* - Сходна ежова главица

74 (4). *S. minimum* Fries. (*S. natans* L.) - Малка ежова главица

Сем. XVI:

Ръжгавецови - *potamogetonaceae* rchnb.

ЗАЩИТЕНИ и новоописани видове от сем. Ръжгавецови (*Potamogetonaceae*): Гъстолистна гренландия (*Groenlandia densa*), Тъполистен ръжгавец (*Potamogeton friesii*) и Влакновиден ръжгавец (*Potamogeton trichoides*).

Ръждавец, жегал - *potamogeton l.*

75 (1). *P. natans L.* - Плаващ ръждавец

Забележка: Има данни за употреба в българската народна медицина. Данните за начина на употреба и против какви болести се употребява видът са загубени. (Кансков)

76 (2). *P. polygonifolius Pourret (P. oblongus Viv.)* - Гъшеницелистен ръждавец

77 (3). *P. fluitans Roth Tent. (P. petiolatus Wulfg.)* - Помонен ръждавец

78 (4). *P. gramineus L. (P. heterophyllus Schreb. = P. palustris Teesd. = P. lanceolatus Poir.)* - Тревицелистен ръждавец

79 (5). *P. lucens L. (P. fluviatilis Roem. et Schult.)* - Блестящ ръждавец

80 (6). *P. praelongus Wulfen Roem.* - Най-дълъг ръждавец

81 (7). *P. perfoliatus L.* - Стъблообхващащ ръждавец

82 (8). *P. crispus L. (P. serratum Huds.)* - Къдрав згравец

Забележка: Има данни за употреба в българската народна медицина. Данните за начина на употреба и против какви болести се употребява видът са загубени. (Канисков)

83 (9). *P. mucronatus Schrad. in Roem. et Schult. (P. Friesii Rupr.)* - Островърх ръждавец

84 (10). *P. acutifolius Link in Roem. et Schult (P. cuspidatus Schrad.)* - Острелистен ръждавец

85 (11). *P. pusillus L. (P. grisebachii Heuffel)* - Дребен ръждавец

86 (12). *P. trichoides Cham. et Schlecht. (P. monogynus Gay in Webb et Berth. = P. Condolocarpus Tausch)* - Влакновиден ръждавец

87 (13). *P. rectinatus L.* - Гребеновиден ръждавец

88 (14). *P. densus L. (P. rauciflorus Lam. = P. maximus Roehl.)* - Гъст, пътен ръждавец

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рупия - *rupia l.*

89 (1). *R. maritime L. (R. marina Fries)* - Морска рупия

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Цаникелия - *zannichellia l.*

90 (1). *Z. palustris L. (Z. dentata Willd. = Z. repens Boenn.)* - Блатна цаникелия

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Морска трева - *zostera l.*

91 (1). *Z. marina L. (Z. angustifolia Rchb.)* - Обикновена морска трева

92 (2). *Z. nana* Roth En. (*Z. minor* Nolte ex Rchb.) - Дребна морска трева

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Сем. XVII:

Русалкови - *najadaceae* benth. et hook. fil.

Рог. 36 (1):

Русалка - *najas* L.

93 (1). *N. marina* L. (*N. major* All. = *N. monosperma* Willd.) - Морска русалка. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

94 (2). *N. minor* All. (*N. sululata* Thuill = *Caulinia fragilis* Willd.) - Малка русалка

95 (3). *N. graminea* Del (*N. Alagnensis* Pollini) - Тревовидна, граминейна русалка

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в българската народна медицина.

Сем. XVIII:

Дзуковидни или шойхцериеви - *juncaginaceae* lindl.
(*scheuchzeriaceae* agardh.)

ЗАЩИТЕН вид от сем. Дзуковидни (*Juncaginaceae*): Приморски триостренник (*Triglochin maritima*)

Рог 37 (1):

Триостренник, тригложин - *triglochin* L.

96 (1). *T. palustris* L. (*Juncago palustris* Moench) - Блатен триостренник

97 (2). *T. maritime* L. (*T. roegneri* C. Koch in Linnaea) - Приморски триостренник

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука, в българската народна медицина и в официалната медицина на нашата страна.

Сем. XIX:

Лаваница, жабникови - *alismataceae* dc.

ЗАЩИТЕН вид от сем. Лаваницови (*Alismataceae*): Парнасиева калдезия (*Caldesia parnasifolia*)

С малки изключения многогодишни тревисти растения, обитаващи заблатени и влажни места. Приосновната част на стъблото обикновено вертикална, късо задебелена, в някои има издънки с гредести задебелявания на върха си. Стъблото в повечето случаи безлистно. Според условията, при които се развиват - местообитание и среда, осветление и пр., листа-

та са твърде променливи по форма и размери, а освен това те биват (петулата им) потопени, плаващи по повърхността на водата или стърчащи над нея. Листната петура е с различна форма, но обикновено у първите листа, които са само приосновни, е лентовидна, но при всички случаи тя е целокрайна и с мрежесто жилкуване. Освен това целите растения при тежават богата мрежа от млечни канали. Цветовете хермафродитни, съвсем рядко еднородни, еднородни и събрани в различно устроени съцветия, най-често с тръбеста гръжка: гроздовидни, метлици, класовидни, сенници и др., а рядко цветовете са единични. Цветовете актиноморфни, с 3 чашелистчета и 3 венчелистчета. Тичинките обикновено 6, рядко повече или 3, свободни. Плодникът сборен, съставен от 6 или повече (рядко 3) плодосиеста, с горен яйчник, във всяко плодосиесте по 1, рядко 2 или повече семеплъпки. Ентомофилни растения, но не е изключено и самоопрашването. Сборен плод, съставен от сухи орехчета, с кожеста или гърбената обвивка, богата на въздух и затова много лека, а освен това често проникнати с излъчващи жлези, поради което не се мокрят. Семената без ендосперм. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Рог 38 (1):

Лаваница, жабник - *Alisma* L.

Многогодишни растения с приосновни листа и най-често прешленесто разклонено, метличесто съцветие. Цветовете хермафродитни. Венчелистчетата много тънки, на брой 3. Тичинките 6, прикрепени върху гръжката с коремната си страна, а се разпукват от гръбната. Плодосиестите много (най-често около 20), разположени във венец по слабо изпъкналото цветно легло, със стълбче под върха, откъм коремната страна. Във всяко плодосиесте с една семеплъпка. Плодчетата силно сплеснати от страни, плътно полезнали едно до друго, но свободни и образуват заоблен или неправилно триъгълен сборен плод. Обвивката на плодчетата тънка, пергаментоподобна. (Флора на (Н) Р Б, том II, БАН - БИ, 1963 г.)

98 (1). ***A. plantago aquatica* L. - Жиловлековидна лаваница.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

A. plantago aquatica L. -
Жиловлековидна лаваница

Многогодишно тревисто растение. Коренището дебело до 2 см. В някои растения (subsp. *graminifolium* Ehrh.) петурите на долните листа на младите растения плуващи, линейни, приседнали, останалите с дълги гръжки, яйцевидни до ланцетни, на върха заострени, а в основата слабо сърцевидни, заоблени или стеснени в гръжка. Съцветието рядко, по-дълго от листата. Прешлените на съцветието (долните) отдалечени един от

друг до 20 см. Дръжките на цветовете 1-3 см дълги. Чашелистчетата широко яйцевидни, 3 мм дълги, 2 мм яйцевидни, с нокътче в основата, зелени.

Венчелистчетата възкръгли, до широко обратно яйцевидни, с нокътче в основата, до 6 мм дълги, бели или червеникави, към нокътчето жълти. Плодчетата клиновидни, на гърба с една или две браздички. Семената въз- черни, прозират странично през тънката обвивка на плода. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост *subsp. eu-plantago* Hegi. Тук се отнасят: *var. lanceolatum* (With.) Schultz.; *A. p. var. stenophyllum* Aschers. et Graebh.; *var. latifolium* Kunth.

subsp. graminifolium Ehrh.; **A. plantago** L. **var. graminifolium** Wahlenb.; **forma submersum** Glk. **forma terrestre**. Изглежда че тази форма (*forma terrestre* - б.а.) е по-широко разпространена у нас.

Разпространение: Расте из заблатени и мочурливи места, по периферията на блатата, гаже и в пресъхващи водни басейни и локви. Разпространен из цялата страна, при това се изкачва и над 1 000 м н.в.

Общо разпространение: Почти цяла Европа, Азия, Северна Америка. У някои автори има данни също така за Северна Африка, Нова Зеландия и др.

Стопанско значение: Поради това че в различни свои части видът съдържа вещества като скорбяла, смола, етерично масло, захари, танини, не-уточнено горчило и отровни вещества, в миналото, а и сега, у нас до известна степен се е използвал и използва за лекуване на разни болести и за храна. Преди всичко в свежо състояние той е отровен, но след изсушаване отровността изчезва. Коренището действа затягащо и диуретично, то може да се използва в сухо състояние за храна, понеже съдържа скорбяла. Изсушено и стрито на прах е използвано, особено в миналото, против бяс, скорбут, диабет, хематурия, бъбречни заболявания и др. Някои считат, че той има известни медоносни качества. Използва се и като декоративно растение, при малки изкуствени заблатявания и в басейни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №17

Рог 38 (1)	ЛАВАНИЦА, ЖАБНИК - <i>ALISMA</i> L.
Виг 98 (1)	<i>A. plantago aquatica</i> L. - Жиловлековидна лаваница
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Жиловлековидна лаваница (<i>A. plantago aquatica</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Честуха подорожниковая; Англия - True lavender; Германия - Echter Lavandel, Kleiner Speis; Франция - Lavande commune, Lavande femelle.
Известни български названия по региони	Ваген ботрак, Жабина лъжичка, Жабол-жичка, Шилник (Ахтаров и кол., 39 г.); Жабина лъжичка, Жабник, Жиловлековидна лаваница, Обикновена лаваница, Попова лъжичка. (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)
Малко известни названия	Шилник, Жабник.
Разпространение и находища в страната	Расте из заблатени и мочурливи места, по периферията на блатата, гаже и в пресъхващи водни басейни и локви. Разпространен из цялата страна, при това се изкачва и над 1 000 м н.в. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Почти цяла Европа, Азия, Северна Америка. У някои автори има данни също така за Северна

Африка, Нова Зеландия и др.

Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Коренището дебело до 2 см.
----------------	--

В някои растения (subsp. *gramini folium* Ehrh.) петурите на долните листа на младите растения плуващи, линейни приседнали, останалите с дълги гръжки, яйцевидни до ланцетни, на върха заострени, а в основата слабо сърцевидни, заоблени или стеснени в гръжка. Съцветието рядко по-дълго от листата. Прешлените на съцветието (долните) отдалечени един от друг до 20 см. Дръжките на цветовете 1-3 см дълги. Чашелистчетата широко яйцевидни, 3 мм дълги, 2 мм яйцевидни, с нокътче в основата, зелени. Венчелистчетата възкръзли до широко обратнойяйцевидни, с нокътче в основата, до 6 мм дълги, бели или червеникави, към нокътчето жълто. Плодчетата клиновидни, на гърба с една или две браздички. Семената възчерни, прозират странично през тънката обвивка на плода. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
-----------------------	--

Дрога Коренищата	(<i>Rizoma Plantaginis aquaticae</i>).
------------------	--

Действие и употреба	В източните страни (Китай, Индия) грозата се употребява против диабет, нефрит, бъбречни страдания и кръвно налягане. Нашата народна медицина я прилага като пикочогонно средство. (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)
---------------------	---

Поради това че в различни свои части видът съдържа вещества като скорбяла, смола, етерично масло, захари, танини, неуточнено горчило и отровни вещества, в миналото, а и сега, у нас до известна степен се е използвал и използва за лекуване на разни болести и за храна. Преди всичко в свежо състояние той е отровен, но след изсушаване отровността изчезва. Коренището действа затягащо и диуретично, то може да се използва в сухо състояние за храна, понеже съдържа скорбяла. Изсушено и стрито на прах е използвано, особено в миналото, против бяс, скорбут, диабет, хематурия, бъбречни заболявания и др. Някои считат, че той има известни медоносни качества. Използва се и като декоративно растение, при малки изкуствени заблатявания и в басейни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Рискове при употреба	Няма данни.
----------------------	-------------

Грешки при събиране	Не се съобщава.
---------------------	-----------------

Поддържање на популацията	Вегетативно, семенно.
---------------------------	-----------------------

Рог 39 (2):

Калгезия - caldesia parl.

99 (1). *C. parnassifolia* (Bassi) Parl. (*Alisma parnassifolia* Bassi in L.) - **Парнесиеволистна калгезия**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Стрелолист, воден щип - *sagittaria l.*

100 (1). **S. sagittifolia L. - Стрелолистен стрелолист**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има потвърдени данни за употреба в българската народна медицина, но са загубени данните за начина и вида на употреба.

Сем. XX:

Водолъбови - *butomaceae s. f. gray*

Коренището почти хоризонтално, доста дебело. Стъблото безлистно. Листата многобройни, линейно-мечовидни, разположени в приосновната розетка. Съцветието сенниковидно, разположено на върха на стъблото. Цветовете хермафродитни. Плодчетата изправени, с човчица на върха, многосеменни и се разкриват нагълно от вътрешната си страна. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Рог 41 (1):

Водолъб - *butomus l.*

101 (1). **B. umbelatus L. (B. caesalpini Necker = B. floridus Gartn.) - Сенников водолъб.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

B. umbelatus L. (B. caesalpini Necker = B. floridus Gartn.) - Сенников водолъб

Многогодишно тревисто растение. Стъблото 40-150 см високо. Листата линейни, дълги до 50 и дори до 100 см, широки 6-10 мм, с късо влагалище в основата, над него тристенни, в горната част плоски, много рядко могат да бъдат плаващи. Съцветието многоцветно, сенниковидно, с триъгълно-ланцетни покривни листа в основата. Цветните гръжки до 10 см дълги, много по-дълги от цветовете и нееднакви помежду си. Околоцветните листчета яйцевидни - вътрешните по-едри, до 1,5 см дълги и толкова широки, външните по-тесни (до 8 мм), всички с къс нокът, червено-бели. Тичинките малко по-дълги от 5 мм. Плодчетата дълги почти 1 см, обратно яйцевидни. (Флора на (Н) Р Б, том II, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Расте по блатата, заблатени места и бавно течащи води. Навсякъде в страната, но само в низините.

Общо разпространение: Почти в цяла Европа и също така в умерените части на Азия. Посочва се и за Алжир.

Стопанско значение: Коренището съдържа значително количество протеин (до 14,6%) и много скорбяла и захари (до 66%), затова може да послужи за храна на свинете и други селскостопански животни. През мина

лия век, а някъде и сега, то се използва за добиване на скорбяла, която смесена с брашно дава особено приятен сладникав хляб. Свежите листа не се ядат от домашните животни, макар че съдържат немалък процент протеин и целулоза - някои автори считат дори, че те са вредни за тях. Има данни, че коренището и семената съдържат вещества, които могат да се ползват като омекчаващо средство. Увехналите листа съдържат доста голям процент витамин С. Листата биват използвани за плетене на груби рогозки, кошници и др. В изкуствени водни басейни се отглежда като декоративно растение, дори има вече създадени и градински форми. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

ПОРТРЕТ №18

Рог 41 (1)	ВОДОЛЮБ - BUTOMUS L.
Bug 101 (1)	B. umbelatus L.- Сенников водолуб
Синоними	(B. caesalpini Necker = B. floridus Gartn.)
Официални названия	Сенников водолуб (B. umbelatus L.)
Названия в други страни	Русия - Сусак зонтичный; Англия - Flowering rush; Германия - Doldige Schwanenblume; Франция - Butome en ombelle. (БР, Кутанов, 94 г.)
Известни български названия по региони	Водолубче, Балгаран (Софийско), Водна любича, Водолуба, Обикновена водна теменуга, Папур, Сасъ, Сазъ (Чирпанско), Сусазъ, Тръстелига, Червеноцветна тръстелига.
Малко известни названия	Сасъ, Сазъ, Сусазъ, Тръстелига, Червеноцветна тръстелига.
Разпространение и находища в страната	Расте по блата, заблатени места и бавно течащи води. Навсякъде в страната, но само в низините.
Общо разпространение	Почти в цяла Европа и също така в умерените части на Азия. Посочва се и за Алжир.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение. Стъблото 40-150 см високо.
Листата линейни, дълги до 50 и дори до 100 см, широки 6-10 мм, с късо влагалище в основата, над него тристенни, в горната част плоски, много рядко могат да бъдат плаващи.	
Съцветието многоцветно, сенниковидно, с триъгълно-ланцетни покривни листа в основата. Цветните гръжки до 10 см дълги, много по-дълги от цветовете и нееднакви помежду си. Околоцветните листчета яйцевидни - вътрешните по-едри, до 1,5 см дълги и толкова широки, външните потесни (до 8 мм), всички с къс нокът, червениково-бели. Тичинките малко по-дълги от 5 мм. Плодчетата дълги почти 1 см, обратно яйцевидни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)	
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Коренището
Действие и употреба	Коренището съдържа значително количество протеин (до 14,6%) и много скорбяла и захари (до 66%), затова може да послужи за храна на свинете и другите селскостопански животни.

През миналия век, а някъде и сега, то се използва за добиване на скорбяла, която, смесена с брашно, дава особено приятен сладникав хляб. Све-

жите листа не се ядат от домашните животни, макар че съдържат немалък процент протеин и целулоза - някои автори считат дори, че те са вредни за тях. Има данни, че коренището и семената съдържат вещества, които могат да се ползват като омекчаващо средство. Увехналите листа съдържат доста голям процент витамин С. Листата биват използвани за плетене на груби рогозки, кошници и други. В изкуствени водни басейни се отглежда като декоративно растение, дори има вече създадени и градински форми. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

В народната медицина	като укрепващо средство след тежко боледуване, кръвоспиращо, общоукрепващо и тонизиращо. (Канисков)
----------------------	---

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Няма данни.

Поддържа се на популацията Вегетативно, семенно.

Забележка: БАВ (биологично активните вещества) във вида са него-
статъчно проручени.

Сем. XXI:

Воднянкови, водокрасови -
hydrocharitaceae aschers.

ЗАЩИТЕН вид от сем. Воднянкови (*Hydrocharitaceae*): Алоевиген стратиомес (*Stratiotes aloides*)

Рог 42 (1):

Водна чума - *elodea (helodea) l. c. rich.*

102 (1). **E. canadensis Rich. in Michx. (Anacharis Alsinastrum Bab. = Udo-
ra Canadensis Nutt.) - Канадска водна чума**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 43 (2):

Валиснерия - *vallisneria l.*

103 (1). **V. spiralis L. - Спирална валиснерия**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 44 (3):

Стратиомес - *stratiotes l.*

104 (1). **S. aloides - Алоевиген стратиомес**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 45 (4):

Воднянка - *hydrocharis l.*

105 (1). **H. morsus ranae L. - Жабешка воднянка.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в народната медицина.

Сем. XXII

Житни растения - gramineae juss.

ЗАЩИТЕНИ видове в сем. Житни Poaceae (Gramineae): Равенски ериантус (*Erianthus ravennae*) и Влагилишна власатка (*Festuca vaginata*).

Естествено и хомогенно семейство, застъпено във всички растителни области на земното кълбо. Най-старите фосилни остатъци от него със сигурност са известни от горната креда.

Тревисти, каквито са всички наши представители, по-рядко гървенисти растения. Тревистите са едногодишни, двугодишни и многогодишни растения, образуващи гъсти туфи, понякога коренища, дълги подземни издънки или (рядко) твърди луковички. Стъблото цилиндрично, по-рядко странично сплескано, просто или много рядко разклонено, изправено или пълзящо, коленчато - с плътни изпъкнали възли и междувъзли със сърцевина (царевица, захарна метла и др.). Листата разположени последователно в два реда, рядко спирално. Състоят се от тясно или широколинейна, в някои случаи ланцетовидна петура и тръбесто отворено влагилище, обхващащо значителна част от междувъзлиято. Нерядко влагилищата сраснали (затворени) в основата или по цялата си дължина. Между влагилището и петурата, в основата на последната, се развива езиче (*ligula*) във вид на малък, затъпен, заострен или разкъсан ципест израстък или във вид на четинки. Понякога езичето липсва. При някои житни в основата на петурата се развиват странични израстъци - ушички. В много редки случаи листната петура е с къса дръжка (някои бамбукови и др.).

Цветовите групирани в класчета, събрани в сложни върхви (рядко) пазви съцветия - клас, метлица, грозд или кочан. Околоцветник няма. Тичинките обикновено 3, рядко 4, 2, 1, 6 или много, свободни, по изключение сраснали. Тичинковите дръжки тънки и нежни, при цъфтежа силно удължени. Прашниците, заловени за дръжките по средата на дължината си, се разлюляват много лесно. Плодникът се състои от 1-3 плодolistи (при всички наши представители само един). Яйчникът е горен, с 2, рядко 3 или 1 приседнали или на къси стълбчета пурпурни или жълти късо перести или нишковидни близалца. Единствената семеопка е анатропна или слабо кампилотропна. От нея се развива семе, богато на хранителна тъкан (ендосперм). Плодът е най-често сухо зърно (*согюорсис*) с обвивки, сраснали със семето, а в някои случаи и с плевниците. Зародишът на семето се развива странично срещу ендосперма. Последният обикновено е брашнест. (Флора на (Н) Р Б, том 4, БАН - БИ, 1963 г.)

Обща забележка: Почти без изключение всички видове от семейство Житни растения се ползват за фураж (храна) от животните. В това семейство се намират и представителите на видовете от родове, ползвани като основна храна за човека от древността до днешни дни. Части от растителните видове на семейството намират приложение и в бита на човека. Няма практика да се прилагат и описват в официалната медицина, но немалка част от видовете се ползват в народната медицина за лечебни цели. Към всички това можем да прибавим и употребата на видовете в народно-медицинските практики за диетично хранене при определено по вид заболяване. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Всички цветове еднополови. Класчетата с тичинковите и класчетата с плодниковите цветове събрани в отдалечени едно от друго съцветия или в отделни части на едно и също съцветие. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Народни названия: Кукуруз, Мамул, Царевица.

Едრი едногомни растения с разделенополови цветове. Мъжките класчета двуцветни, отчасти с дръжки, отчасти приседнали върху клонките на върхно съцветие - метлица. Имат тревисти плевни и ципести плевници. Женските класчета едноцветни и групирани в съцветия кочани, обвити в няколко обвивни листа. Кочаните се развиват в пазвите на стъблените листа. Всяко класче с по 3 плевни. Плодниците с дълги нишковидни близалца, при цъфтежа увиснали навън от върха на кочана. Плодчетата едри, кълбести, кълбесто сплеснати или дори пирамидални зърна. Родът е познат с множество полиморфни видове, известни само в култура. Изходните диворастящи форми на царевицата не са известни. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

***Z. mays L. - Царевица.** Лечебно, ползва се като храна и в народната медицина.

*Z. mays L. -
Царевица

Едногодишно тревисто растение. Стъблото високо до 5 м, с изпъкнали възли и плътни междувъзлия, облистено догоре. Листата широки, линейно-ланцетни, по края ципесто-ресничести. Едногомно растение с разделенополови цветове. Мъжките класчета 6-8 мм дълги, разположени по клонките на едра метлица, стояща на върха на стъблото. Женските цветове в едри пазвени кочани. Зърното лъскаво, жълто, червеникаво

или кафяво. Цъфти през м. юли, август. Зрее през м. септември, октомври. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост

subsp. **indurate** Sturt. in Korn. - Твърда царевица

subsp. **indentata** Sturt. in Korn. - Конски зъб

subsp. **amylacea** Sturt. in Korn. - Мека царевица

subsp. **evera** Sturt. in Korn. - Пуклива царевица

subsp. **saccharata** Sturt. in Korn. - Захарна царевица

Стопанско значение: Много ценно културно растение с общоизвестно използване.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Род	ЦАРЕВИЦА - ZEA L.
Bug*	Z. mays L. - Царевица
Синоними	Не са известни.
Официални названия	Царевица (Z. mays L.)
Названия в групи страни	Русия - Кукуруза, Маис; Англия - Maize, Indian corn, Great corn; Германия - Mais, Turkishen Weizen, Welschkorn; Франция - Mais, Bie de turquie. (Б Р, Китанов, 94 г.)
Известни български названия по региони	Арапка, Влашка, Гузули, Гълъби (Русенско, Ломско, Разградско, Тутраканско), Коломбок, Кукумарка (Македонско), Кукуруз, Кулени (Врачанско), Мамули (Никополско, Лозенградско), Мамул (Дупнишко), Масур, Мисирика (Западни покрайнини), Момороз, Моруга (Трънско), Моморозка (Македонско), Морузье (Драгомон), Муруз, Мумуузка (Велес), Папур, Печенка, Пченичка (Македонско), Рапка (Родопите), Цаблан (Македонско), Царевица (Македонско), Царевка, Царка (Копревщица), Царевка, Цомбур, Ченичка, Ченка (Македонско). (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г.)
Малко известни названия	Влашка, Коломбок, Кукумарка (Македонско), Масур, Моморозка (Македонско), Морузье (Драгомон), Муруз, Мумуузка (Велес), Папур, Печенка, Пченичка (Македонско), Рапка (Родопите), Цаблан (Македонско), Цомбур, Ченичка, Ченка (Македонско).
Разпространение и находища в страната	Като култура до 1 100 - 1 200 м н.в. в нашата страна.
Общо разпространение	Навсякъде, без крайните северни и южни части на Земята.
Биологичен тип	Едногодишно тревисто растение. Стъблото високо до 5 м, с изпъкнали възли и плътни междувъзлия, облистено догоре. Листата широки, линейно-ланцетни, по края ципесто-ресничести.
Едногодно растение с разделенополови цветове. Мъжките класчета 6-8 мм дълги, разположени по клонките на едра метлица, стояща на върха на стъблото. Женските цветове в едри пазвени кочани. Зърното лъскаво, жълто, червеникаво или кафяво. Цъфти през м. юли, август. Зрее през м. септември, октомври. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)	
Консервационен статус	Видът не е защитен.
Дрога	Дългите нишковидни близалца ("копринката", "косата") на женските цветове (Stygmatata maydis).
Действие и употреба	В народната медицина се употребява главно косата (близалцата) по кочаните. Отварата ѝ действа както силно пикочогонно средство и се употребява против болки и възпаление на бъбреците и пикочния мехур; против пясък и камъни в същите органи и против воднянка.

Отварата от зърната служи като укрепително средство и против тенгии.

(Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

В нашата народна медицина като пикочогонно, кръвоспиращо и диуретично средство при пясък и камъни в бъбреците и пикочния мехур, във вид на запарка. Прилага се също и като средство за увеличаване на жлъчната секреция. Отварата от царевичните зърна се употребява в нашата народна медицина като средство против тении. От направени експерименти в нашата страна се установява повишаване на кръвосъсирването. (Лечебни Л Р, Стоянов, 73 г.)

Рискове при употреба Няма

Грешки при събиране Няма

Поддържане на популацията Семенно

Забележка: Изходните гиворастящи форми на царевицата не са известни.

Изменчивост:

subsp. *indurate* Sturt. in Korn. - Твърда царевица.

subsp. *indentata* Sturt. in Korn. - Конски зъб.

subsp. *amylacea* Sturt. in Korn. - Мека царевица.

subsp. *evera* Sturt. in Korn. - Пуклива царевица.

subsp. *saccharata* Sturt. in Korn. - Захарна царевица.

Погсем.

Andropogoneae presl

Рог 46 (1):

Императа - imperata Cyr.

106 (1) *I. cylindrical* (L.) P. B. (*Lagurus cylindricus* L.) - Сребърна трева

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 47 (2):

Ериантус - eriantus michx.

107 (1). *E. ravennae* (L.) P.B. (*Andropogon Ravennae* L. Sp.) - Равенски ериантус

108 (2). *E. hostii* Grisb. (*Andropogon strictus* Host.) - Хостов ериантус

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 48 (3):

Ротболия - rottboellia L. fil.

109 (1). *R. digitata* S. S. (*R. sandorii* Friv. = *Phacelurus digitatus* (S.S.) Gris.) - Дланевидна ротболия

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 49 (4):

Белизма - *andropogon l.*

110 (1) **A. ishaetum L. - Белизма**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 50 (5):

Сагуна - *chrysopogon trin.*

111 (1) **Ch. Gryllus (L.) Trin. (Andropogon gryllus L.) - Черна сагуна**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 51 (6):

Сорго, метла - *sorghum pers.*

Растения с едро, метличесто съцветие. Класчетата разположени по двойки, по-рядко по три или единично. От двойките класчета едното бива двуполово, приседнало, другото с дръжка и тичинкови цветове или остава недоразвито, без цветове. Всички класчета странично сплеснати. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

112 (1). **S. halepense (L.) Pers. (Holcus halepensis L. = Andropogon halepensis Brot. = A. sorghum ssp. Halepensis Hack.) - Балур, халепска трева.** Лечебно, ползва се народната медицина.

Многогодишно тревисто растение. Коренището късо, дебело, месесто и пълзящо. Стъблото високо до 150 см, гладко, голо, дебело до 1 см. Листата с гладки влагалища и голи, широки (1-2 см), заострени с много успоредни жилки. Езичето дълго 1-2 мм и покрито с къси реснички. Съцветието пирамидално, силно разклонена метлица, дълга до 40 см, с увиснали клонки и много яйцевидно-ланцетни класчета, дълги до 5 мм и покрити в основата с къси четиники. Плевите заострени, покрити с прилежнали власинки и лъскави при двуполовите цветове, а при тичинките ципести и виолетови. Плевниците ципести, долната плевница носи коленчатото подвит осил, по-рядко без осил, горната плевница малка и ресничеста.

Разпространение: Расте по тревисти и пясъчливи места из лозя и окопни култури, най-често като плевел из цялата страна до около 1 000 м н.в.

Общо разпространение: Балкански полуостров, Мала Азия и другите страни от Средиземноморската област, Средна Европа, Кавказ, Крим, Армения, Иран, Средна Азия, Индохималайската област.

Стопанско значение: В млада възраст охотно се яде от едрия добитък и по-слабо от дребния. Окосен в младо състояние дава добро сено. Има случаи на отравяния поради образуването при известни условия на цианогения гликозид дурин, на базата на който се получава силно отровната синилна киселина. Коренищата се използват в народната медицина като кръвоспиращо и антиревматично средство, а семената като диуретично. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

***S. sudanense (Piper) Stapf (Andropogon sorghum sudanensis Piper in Proc. = Sorghum vulgare var. sudanensis Piper) - Суданска трева, Суданка.**

***S. vulgare Pers. (S. saccharatum ssp. vulgare Hayek. = Holcus sorghum L. = Andropogon sorghutum Brot. = A. sorghutum subsp. b. sativus Hack.) - Метла за зърно, Обикновено сорго.**

Стопанско значение: Много добро фуражно растение, равно по своите качества на царевицата. Дава зелена маса и зърно. Зърното е пригодно за храна и на хората. По количеството на зърното при известни условия може да превъзхожда царевицата.

Отварата от семената на обикновената метла се употребяват в народната медицина като средство против кашлица. (Материали за Б Б Р, Ахтаров и кол., 39 г.)

***S. saccharatum (L.) Pers. (Holcus saccharatus L. = Andropogon sorghum subsp. b. sativus saccharatus Koern. in Hack.) - Захарна метла**

***S. technicum (Koern.) Roshev. (Andropogon sorghum subsp. b. sativus i techicus Koern. in Hack.) - Обикновена метла, Техническо сорго.**

Стопанско значение: Очистените от зърното метлици са много добър материал за направа на метли и четки. Зърното се ползва за фураж, а свежите стъбла и листа за силажиране. Върхните части на тази метла се употребяват за чай.

Забележка: Видовете от рода не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. В миналото са намирали широко приложение в народно-медицинските практики и в бита на хората в нашата страна. Поради липса на достатъчно данни авторът не прави портрети на видовете от този род.

Погсем. 2:

Zoisieae miq.

Рог 52 (7):

Ягло, козлец - *tragus hall.*

113 (1). **Tr. racemosus (L.) Desf. (Cenchrus racemosus L.) - Ягло, Пълзещник.**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Погсем. 3:

Paniceae r. br.

Рог 53 (8):

Блатен тропком - *paspalum l.*

114 (1). **P. digitaria Poir. - Дланевиден блатен тропком**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог

Просо - *panicum l.*

Едногодишни растения с метличести съцветия. Класчетата единични, елипсоидни. Плевите и плевниците заострени. Плевите 3 на брой, най-

долната малка, с 5 жилки, горните големи, многожилкови. В пазвите на трета плава често се намира четвърта. Долната и горна плевици по-къси от плевите, хрущялни, лъскави и гладки. Плодът от двете стани изпъкнало свободно зърно. (Флора на (Н) Р Б, том 2, БАН - БИ, 1963 г.)

***P. miliaceum L. - Просо**

Едногодишно тревисто растение. Стъблото просто или разклонено, 50-100 см високо. Листата широколинейни и заедно с влагалищата грапави. Езичето късо, покрито с дълги власинки. Метлицата гъста, с изправени или наведени клонки. Класчетата яйцевидно-елиптични, двуцветни, с един двуполов и един тичинков цвят. Плевите яйцевидни, заострени, с изпъкнали жилки, долната с 5 жилки и с 1/3 по-къса от горната, която е с 11 жилки и толкова дълга, колкото третата, която е с 13 жилки. Плевиците по-къси от втората и третата плева и при узряване на плода жълти или оранжеви, рядко бели или възчерни.

Разпространение: Култивира се в цялата страна (преди години, б.а.).

Общо разпространение: Произхожда от Индия. Доста широко разпространено културно растение в тропическите, субтропическите и отчасти умерени области на земното кълбо.

Стопанско значение: Ценно хранително растение. Освен за храна на човека зърното е много добър фураж за птиците и другите домашни животни. Зелената маса и слама също са много добър фураж. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Забележка: Видът от род Просо се ползва за храна и в народната медицина. Видовете (*Panicum crus galli* L. = *Echinochia crus galli* Roem. et Schult. - според Ахтаров и кол., 39 г., 227) от рода не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. В миналото са намирали широко приложение в народно-медицинските практики и в бита на хората в нашата страна. Поради липса на достатъчно данни авторът не прави портрети на видовете от този род.

Род 54 (9):

Таралежник, дараджан - echinocha p.b.

115 (1). **E. crus galli (L.) Roem. et Schult.** (*Panicum crus galli* L.) - **Петльово просо, Дараджан.**

116 (2). **E. eruciforme Richb.** (*Panicum eruciforme* Sibth.) - **Гъсеницовиген таралежник (Дараджан).**

117 (3). **E. oryzicola Vasing.** (*E. phyllopogon* ssp. *stapfiana* Coss. = *Panicum oryzicola* Vasing.) - **Оризовиген таралежник (Дараджан).**

118 (4). **E. macrocarpa Vasing.** - **Егроплоген таралежник**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Род 55 (10):

Росичка - digitaria heist.

119 (1). **D. sanguinalis (L.) Scop.** (*Panicum sanguinale* L.) - **Кървава росичка**

120 (2). **D. filiformis Koel.** (*Panicum lineare* Krock.) - **Линейна росичка**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната

част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 56 (11):

Кошрява - *setaria* p. b.

Народни названия: Гьсеничка, Диво просо, Див мохар, Кошрява, Лепавец.

Едногодишни растения с изправени стъбла, грапави листа и късо езиче. Класчетата овални, събрани в гъсто, цилиндрично или удължено съцветие. Всяко класче заобиколено с назъбени четинки. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

121 (1). **S. glauca (L.) P. B. - Сивосинкава кошрява**

Едногодишно тревисто растение. Листата синкаво-зелени. Стъблото под съцветието почти гладко. Четинките на съцветието остро грапави. Долната плева с 3 жилки, два пъти по-къса от класчето. Втората малко по-дълга от половината на класчето. Третата плева с 5 жилки и дълга колкото класчето. Плевичите напречно набръчкани, при узряване на плода жълтеникави или масленокафяви, а четинките ръждиви.

Разпространение: Среща се по полетата и тревистите места из цялата страна.

Общо разпространение: Топлата и умерена зона на двете полукълба.

Стопанско значение: Рудерално растение. В млада възраст през пролетта и в началото на лятото се пасе от селскостопанските животни. Зърната се използват за храна на птици. Могат да служат и за храна на човека и за производството на спирт. Намират употреба и в народната медицина. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Употреба в народната медицина: Отварата служи (за употреба - б.а.) против обилна менструация. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)

122 (2). **S. verticillata (L.) P. B. (Panicum verticillata L.) - Прешленеста кошрява**

123 (3). **S. viridis (L.) P.B. (Panicum viridis L.) - Зелена кошрява**

124 (4) **S. italica (L.) P.B. (Panicum italicum L.) - Италианско просо**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложената част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Някои от видовете се използват за храна от човека и в народната медицина. Поради недостатъчни данни авторът не прави портрети на видовете от рога.

Погсем. 4:

Oryzae kunth

Растения с метличести съцветия. Класчетата странично сплескани, едноцветни, с четири плеви. Двете долни или всичките плеви недоразвити или липсват. Цветовете двуполови или еднуполови, с 6, рядко 3 тичинки. Скорбелните зърна сложни. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

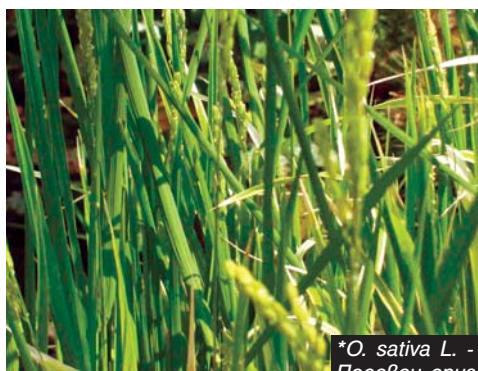
Рог

Oryza - oryza l.

Съцветието във вид на широка, разперена метлица. Класчетата едноцветни, странично сплескани, с по 4 плеви, от които само горните две развити добре, ланцетни, а долните две едва развити. Долната плевича

странично сплескана, лодковидна, с 5 жилки и често с осил, горната плевица с 2 жилки. Тичинките 6. Близалцето пересто. Зърното продълговато, странично сплескано, плътно обвито от плевиците. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

***O. sativa L. - Посевен ориз**

*O. sativa L. - Посевен ориз

Едногодишно тревисто посевно растение. Стъблото право, от основата туфесто разклонено, високо до 150 см. Листата с линейни, плоски, 10-15 мм широки петури и голи, къси влагалища. Езичето 2-3 см дълго и обикновено с ушички отстрани. Метлицата до 30 см дълга, с изправени или по-често увиснали граяви клонки. Класчетата дълги до 9 мм, с тясно ланцетни заострени плеви. Плевиците покрити с брадавички, разположени в

кръстосващи се редици и редки, твърди власинки, долната плевица често с осил. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Култивира се под вода или на сухо при обилно поливане в Дунавската равнина и Тракийската низина (в миналото - б.а.).

Общо разпространение: Всички тропически и субтропически области, Южна Европа, Средна Азия, Кавказ.

Стопанско значение: Една от най-ценните зърнени култури. Дава високи добиви. Има отлични хранителни качества. Освен за храна се използва за получаване на скорбяла, оризова пудра, оризова вино и спиртни напитки. Оризовата слама се ползва за храна на добитъка, за плетене на шапки и други изделия и като отлична суровина за хартия. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Видът Посевен ориз от род Ориз се ползва за храна и в народната медицина.

ПОРТРЕТ №20

Род	ОРИЗ - ORYZA L.
Вид*	O. sativa L. - Посевен ориз
Синоними	Не се съобщават.
Официални названия	Посевен ориз (O. sativa L.)
Названия в други страни	Русия - Рис; Англия - Rise; Германия - Reis; Франция - Riz.
Известни български названия по региони	Ориз, орис.
Малко известни названия	Орис
Разпространение и находища в страната	Култивира се под вода или на сухо, при обилно поливане, в Дунавската равнина и Тракийската низина (в миналото, б.а.)
Общо разпространение	Всички тропически и субтропически области, Южна Европа, Средна Азия, Кавказ.

Биологичен тип	Едногодишно тревисто посевно растение. Стъблото право, от основата туфесто-разклонено, високо до 150 см. Листата с линейни, плоски, 10-15 мм широки петури и голи, къси влагалища. Езичето 2-3 см дълго и обикновено с ушички от страни. Метлицата до 30 см дълга, с изправени или по-често увиснали грапави клонки. Кластчетата дълги до 9 мм, с тясно-ланцетни заострени плеви. Плевиците покрити с брадавички, разположени в кръстосващи се редици и редки, твърди власинки, долната плевица често с осил. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен.
Дрога	Зърната
Действие и употреба	Отварата от ориза действа омекчително при възпаление на стомаха и червата, против диария и особено се препоръчва за малки деца. Във вид на лапи се употребява против отоци и циреи. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)
Една от най-ценните зърнени култури. Дава високи добиви. Има отлични хранителни качества. Освен за храна се използва за получаване на скорбяла, оризова пудра, оризова вино и спиртни напитки. Оризовата слама се ползва за храна на добитъка, за плетене на шапки и други изделия и като отлична суровина за хартия. (Флора на (Н) Р Б, том II, БАН - БИ, 1963 г.)	
Рискове при употреба	Не се съобщават.
Грешки при събиране	Не се съобщават.
Поддържане на популацията	Семенно, разсад.

Рог 57 (12):

Оризниче, оризов трясък - *leersia sw.*

125 (1). **L. oryzoides (L.) Sw.** (*Phalaris oryzoides* L. = *Oryza clandestine* A. Br.) - **Оризът трясък**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рогсем. 5:

Phalarideae link.

Рог 58 (13):

Тръстичина - *phalaris l.*

126 (1). **Ph. bulbosa L.** - **Гругеста тръстичина**

* **Ph. canariensis L.** - **Канарчево просо**

Стопанско значение: Семената се ползват за храна на канарчетата, поради което се култивира.

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната

част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има непотвърдени данни, че семената, заедно с пчелен мед, се ползват против нощно напикаване при деца.

Рог 59 (14):

Диграфус - *digraphis trin.*

127 (1). **D. arundinacea (L.) Trin** (*Phalarus arundinacea L. = Typhoides arundinacea Moench*) - **Тръстиковиден диграфус**

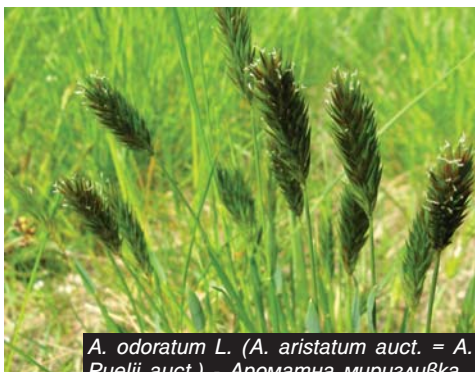
Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 60 (15):

Миризливка - *anthoxanthum l.*

Съцветието гъста, класовидна метлица, често в основата си прекъсната. Цветовете 2 - един безплоден, образуван само от долната плевица, другият нормално развит, но зърното е обвито в горната плевица на стерилния и горната плевица на нормалния цвят, поради което плевиците изглеждат 4. Логикулите липсват. Тичинките 2. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

128 (1). **A. odoratum L.** (*A. aristatum auct. = A. Puellii auct.*) - **Ароматна миризливка**

A. odoratum L. (A. aristatum auct. = A. Puellii auct.) - Ароматна миризливка

Многогодишно, двугодишно, понякога едногодишно, тревисто растение. Рехавотуфесто. Стъблата голи, гладки, прави или възходящи, 30-40 см високи, рядко в долната част коленчатата погвити. Листата заедно с влагалищата голи, грапави, най-често на ръба си ресничесто космати, 3-5 (6) см широки и 2-5 см дълги. Двете долни полевици гъсто космати, на върха си ципести и гвузъби, в зряло състояние тъмнокафяви. Двете горни полевици

ципести, прозрачни, наполовина обвиват зърното и опадват заедно с него. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост *var. odoratum*; **A. odoratum L. var vulgatum Aschers. et Graebn.**

var. sivaticum Aschers. et Graebn.

var. montanum Aschers. et Graebn.

var. ramosum Haussk.

var. villosum Loisel.

Разпространение: Из ливадите, пасищата, горите, храсталаците и сечищата в цяла България, до 2 300 м н.в.

Общо разпространение: Европа, Кавказ, Мала Азия, Сибир, Средна Азия, западната част на Северна Африка. В Северна Америка, Австралия и остров Тасмания вероятно въведено.

Стопанско значение: Фуражно растение с добра хранителна стойност.

Според някои автори в големи количество е неприятно за животните поради съдържащия се в него кумарин. Използва се в българската народна медицина.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в официалната медицина на нашата страна.

ПОРТРЕТ №21

Род 60 (15)	МИРИЗЛИВКА - ANTHOXANTHUM L.
Вид 128 (1)	A. odoratum L.- Ароматна миризливка
Синоними	(A. aristatum auct. = A. Puelii auct.)
Официални названия	Ароматна миризливка (A. odoratum L.)

Названия в други страни	Русия - Душистый колосок; Англия - Sweet vernal-grass; Германия - Ruchgras; Франция - Fleuve odorante. (БР, Китанов, 94 г.)
-------------------------	---

Известни български названия по региони Ароматна миризливка (прев.), Миризливка, Златно коляно, Меризливка (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)

Малко известни названия	Меризливка
-------------------------	------------

Разпространение и находища в страната Из ливадите, пасищата, горите, храсталациите и сечищата в цяла България до 2 300 м н.в. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Общо разпространение	Европа, Кавказ, Мала Азия, Сибир, Средна Азия, западната част на Северна Африка. В Северна Америка, Австралия и остров Тасмания вероятно въведено.
----------------------	--

Биологичен тип Многогодишно, двугодишно, по-рядко едногодишно тревисто растение. Рехаготуфесто.

Стъблата голи, гладки, прави или възходящи, 30-40 см високи, рядко в долната част коленчата подвити. Листата заедно с влагалищата голи, грапави, най-често на ръба си ресничесто-космати, 3-5 (6) см широки и 2-5 см дълги. Двете долни полевици гъсто космати, на върха си ципести и двузъбни, в зряло състояние тъмнокафеви. Двете горни полевици ципести, прозрачни, наполовина обвиват зърното и опадват заедно с него. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
-----------------------	--

Дрога Надземната част (Herba Anthoxanthi)

Действие и употреба	Фуражно растение с добра хранителна стойност. Според някои автори в големи количества е неприятно за животните поради съдържащия се в него кумарин. Използва се в българската народна медицина. (Флора на (Н)РБ, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
---------------------	--

В нашата народна медицина (се употребява, б.а.) при задух и гръдни болести. (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)

Нервно напрежение и психични състояния.	При ЗНО и ДНО на централната и вегетативната част на нервната система. (Канисков)
---	---

Рискове при употреба Да не се прегозира!

Грешки при събиране	Събирачът да се придържа строго към описанието, дадено в "Биологичен вид".
---------------------	--

Поддържане на популацията Семенно, вегетативно.

Рог 61 (16):

Хиерохлое - hierochloe r. br.

129 (1). **H. odorata (L.) Wahlenb.** (Holicus odoratum L.) - **Ароматно хиерохлое**

130 (2). **H. australis (Schrad.) Roem. et Schult.** (Holcus australis Schrad.) - **Южно хиерохлое**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Погсем. 6:

Stipeae nees.

Рог 62 (17):

Коило - stipa l.

Народни названия: Кавило, Ковил, Кавило, Ковил, Ковиляк, Коило, Кофило. (Ахтаров и кол, 39 г., 288)

131 (1). **S. aristella L.** (Aristella bromoides Bertol.) - **Късоосилесто коило**

132 (2). **S. capillata L.** - **Влакновидно коило**

133 (3). **S. joannis Cel.** (S. pennata var. Joannis Richt. = S. pennata ssp. eupennata Aschers. et Graebn.) - **Йоаново коило**

134 (4). **S. pontica P. Smirn.** (S. tirsia Stev. = S. pennata var. tirsia Stev. = S. pennata var. pontica Hayek.) - **Понтийско коило, Пересто коило.**

Народни названия: Бузальк (Кюстендилско), Ковел, Ковил, Ковиляк, Коило, Коило (Драгоман), Коил, Коилец, Кувил, Кувиляк (Хасковско), Кукувича трева, Кукувича прежда. (Ахтаров и кол, 39 г., 288)

Употреба в народната медицина: Отварата от коилото се употребява против пясък и камъни в пикочния мехур и бъбреците. (Ахтаров и кол, 39 г., 288)

135 (5). **S. pulcherrima C. Koch** (S. grafiana Stev. = S. pennata ssp. mediterranea Aschers. et Graebn. = S. pennata var. Grafiana Stev.) - **Красиво коило**

136 (6). **S. lessingiana Jrin. et Rupr.- Лесингово коило**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Ползват се в народната медицина. Поради недостатъчно данни авторът не прави портрет на видовете.

Рог 63 (18):

Лазуагросмус - lasiagrostis link

137 (1). **L. calamagrostis (L.) Link** (Stipa Calamagrostis Wahlenb. = Agrostis calamagrostis L.) - **Вейников лазуагросмус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 64 (19):

Оризовка - oryzopsis michx.

138 (1). **O. virescens (Trin.) Beck.** (Urachne virescens Trin. = Piptatherum virescens Boiss. = Piptatherum paradoxum Koch) - **Зеленовата оризовка**

139 (2). **O. holciformis (M. B.) Hack.** (*Agrostis holiformis* M.B. = *Piptatherum holciforme* Roem. et Schult.) - **Меговична оризовка**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 65 (20):

Горско просо - *millium l.*

140 (1). **M. effusum L.** (*M. confertum* Guss. = *M. effusum* var. *confertum* Mill.) - **Клонесто горско просо**

141 (2). **M. vernale M.B.** - **Пролетно горско просо**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Погсем. 7:

Agrostideae kunth

Рог 66 (21):

Скритокласица - *crypsis ait.*

142 (1). **C. alopecuroides (Pill. et Mitt.) Schrad.** (*Phleum alopecuroides* Pill. et Mitt. = *Heleochloa alopecuroides* Host) - **Класицовидна скритокласица**

143 (2). **C. schoenoides (L.) Lam.** (*Phleum schoenoides* L. = *Heleochloa schoenoides* Host.) - **Камъшовидна скритокласица**

144 (3). **C. acuteata (L.) Ait.** (*Schoenus aculeatus* L.) - **Боглива скритокласица**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 67 (22):

Тимотеѝка - *phleum l.*

Народни названия: Бойнек, Миша опашка, Тимотеѝка.

145 (1). **Ph. pratense L.** - **Ливадна тимотеѝка**

Народни названия: Класатка, Кощрява, Ливадно прасенце, Марица, Миша опашка, Попино прасе, Тимотеѝка (рус.).

146 (2). **Ph. alpinum L.** - **Алпийска тимотеѝка**

147 (3). **Ph. michelli All.** - **Мичелиева тимотеѝка**

148 (4). **Ph. phleoides (L.) Simk.** - **Степна тимотеѝка**

149 (5). **Ph. montanum C. Koch.** (*Ph. serrulatum* B. et H. = *Ph. Boehmeri* var. *ciliatum* Griseb. in Ledeb.) - **Планинска тимотеѝка**

150 (6). **Ph. paniculatum Huds.** (*Ph. asperum* Vill.) - **Метличеста тимотеѝка**

151 (7). **Ph. graecum Boiss. et Heldr.** - **Гръцка тимотеѝка**

152 (8). **Ph. tenue Schrad.** (*Phalaris subulata* Savi = *Phleum sululata* Aschers. et Graebn.) - **Тънка тимотеѝка**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 67 (22):

Класица - *alopecurus l.*

Народни названия: Кайчан, Класица, Кущрява, Къндра, Конец (Софийско), Лесича опашка (превод от лат. име).

153 (1). **A. gerardi Vill.** (Colobachne Gerardii Link) - **Жераргова класица**

154 (2). **A. ventricosus Pers.** (A. arundinaceus Poir.) - **Погута класица**

155 (3). **A. pratensis L.** - **Ливадна класица**

156 (4). **A. himalaicus Hook.** - **Хималайска класица**

157 (5). **A. myosuroides Huds.** - **Полска класица**

158 (6). **A. aequalis Sobol.** (A. fulvus Sm. in Smith. = A. geniculatus auct.) -

Равна класица

159 (7). **A. utriculatus Pers.** - **Мехуреста класица**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 69 (24):

Спороболус - *sporobolus r. br.*

160 (1). **S. indicus (L.) R. br.** (Agrostis indica L. = Sporobolus tenacissimus P.B.) - **Индийски спороболус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 70 (25):

Полипогон - *polypogon desf.*

161 (1). **P. monspeliensis (L.) Desf.** (Alopecurus monspeliensis L.) - **Монпелински полипогон**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 71 (26):

Гастридуум - *gasstridium p. b.*

162 (1). **G. lendigerum (L.) Gaud.** - (Miliun lendigerum L. = Gastridium ventricosum (Gou.) Schinz. et Thellg. = G. australe P.B. = Agrostis ventricosus Gou.) - **Гнидоносен гастридуум**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 72 (27):

Полевица - *agrostis l.*

Народни названия: Полевица (руски произход на названието)

163 (1). **A. alba L.** (A. stolonifera L.) - **Бяла полевица**

164 (2). **A. verticillata Vill.** - **Прешленеста полевица**

165 (3). **A. capillaris L.** (A. vulgaris With. = A. stolonifera L.) - **Обикновена полевица**

166 (4). **A. bysanthina Boiss.** (A. castellana Boiss. et Reut. var. bysanthina Nask.) - **Византийска полевица**

167 (5). **A. canina L.** - **Кучешка полевица, Росница**

168 (6). **A. rupestris All.** - **Скална полевица**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 73 (28):

Вейник - *calamagrostis adans.*

169 (1). **C. arundinacea (L.) Roth** (Agrostis arundinaceae L.) - **Горски вейник**

170 (2). **C. epigeios (L.) Roth** (Arundo epigeios L.) - **Приземен вейник**

Народни названия: Вейник, Вейник, Кънгра. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г., 120)

171 (3). **C. villosa (Chaix) Mutel** (C. Halleriana P.B. = Agrostis villosa Chaix in Vill.) - **Мъхнат вейник**

172 (4). **C. pseudophragmites (Hall. fil) Koeler** (C. littorea P.B. = Arundo pseudophragmites Hall.) - **Тръстикоподобен вейник**

173 (5). **C. lanceolata Roth** - **Ланцентнолистен вейник**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина на вида **C. epigeios (L.) Roth** (Arundo epigeios L.) - **Приземен вейник**.

Рог 74 (29):

Песъчар - *ammophila host*

174 (1). **A. arenaria (L.) Link** (Arundo arenaria L. = Psamma arenaria Roem. et Schult.) - **Песъчар, Пясъчна тръстика, Псама**.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 75 (30):

Вертушка - *apera adans.*

175 (1). **A. spica-venti (L.) P.B.** (Agrostis spica venti L.) - **Обикновена вертушка**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 76 (31):

Лагурус - *lagurus l.*

176 (1). **L. ovatus L.** - **Овален лагурус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Погсем. 8:

Aveneae nees.

Рог 77 (32):

Меговина - *holcus l.*

(Меговица - правилното название според автора)

Народни названия: Косматка, Меговица, Меговница.

177 (1). *H. mollis* L. - **Мека меговина**

178 (2). *H. lanatus* L. - **Вълнеста меговина**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 78 (33):

Брол - *aira l.*

Народни названия: Брол, Бусика (Трънско), Метла, Дива трева. (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г., 92)

179 (1). *A. capilaris* Host - **Влакновиден брол**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 79 (34):

Молинерия - *molineria parl.*

180 (1). *M. minuta* (L.) Parl. - **Дребна молинерия**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 80 (35):

Коринефорус - *corynephorus p. b.*

181 (1). *C. articulatus* (Desf.) P.B. (*Airia articulate* Desf. = *Weingaertneria articulate* Aschers. et Graebn.) - **Съчленен коринефорус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 81 (36):

Пластница - *deschampsia p.b.*

182 (1). *D. flexusa* (L.) Trin. (*Airia flexuosa* L.) - **Къдрава пластница**

183 (2). *D. caespitosa* (L.) P.B. (*Aira caespitosa* L.) - **Туфеста пластница**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

184 (1). *V. dubia* (Leers) Schultz. (*Arenaria dubia* Leers. = *V. avenacea* Koel.)

- **Съмнителна Венмената**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Народни названия: Овес, Овсига, Овъсь (Ахтаров, 39 г., 113)

Съцветието повече или по-малко разперена метлица. Класчетата едри, 2-4-цветни, сплескани отстрани. Плевите едри, закръглени на гърба, без горен ръб, със 7-11 жилки, по края ципести. Долната плевица на върха дгузъба или дгуосилеста, с дебел осил, прикрепен върху гърба, по-рядко без осил. Тичинките 3. Плодът в горната си част влакнест. Едногодишни растения. Листата при появата си свити. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

185 (1). *A. clauda* Dur. in Duch. - **Клаугов овес**

186 (2). *A. fatua* L. - **Дув овес**

187 (3). *A. ludoviciana* Dur. in Soc. (*A. sterilis* ssp. *ludoviciana* Husenot) - **Алоговиков овес**

188 (4). *A. barbata* Brot. (*Avena strigosa* ssp. *barbata* Thellg.) - **Брагам овес**

A. sativa* L. - **Посевен овес

A. sativa L. -
Посевен овес

Едногодишно тревисто растение. Стъблата изправени, до 1 м високи. Листата плоски, голи или ресничести. Метлицата разперена. Класчетата съставени от по 2-3 цвята. Плевите зелени, еднакво дълги, със 7-11 жилки, 18-25 мм дълги. Оста на класчето гола, само по долния цвят пухеста. Долните плевици тъпо дгузъби, непродължени в остриета. Осилът липсва във всички цветове или понякога е развит само в долния цвят и при основата си усукан. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Култивира се из целия свят.

Общо разпространение: Културно растение от Стария и Новия свят.

Стопанско значение: Важно фуражно растение, зърното на което е един от най-ценните концентрирани фуражи за работния добитък, особено за конете. Има значение и като зелен фураж, а също и като сочна силажирана храна за добитъка. Овесените ядки се ползват като ценна диетична и детска храна.

Забележка: Видовете (особено Посевен овес) от род Овес се ползват като фураж, за храна на животни и в народната медицина.

Рог 83 (38)	ОВЕС - AVENA L.
Вид*	A. sativa L. - Посевен овес
Синоними	Не се съобщават.
Официални названия	Посевен овес (A. sativa L.)
Названия в други страни	Русия - Овес посевной; Англия - Common oat; Германия - Hafer, Saathafer; Франция - Avoine cultivatee.
Известни български названия по региони	Овес, Обикновен овес, Овъсъ (Трънско, Брезнишко, Царибродско, Македонско), Юлаф (тур.)
Малко известни названия	Овъсъ, Юлаф.
Разпространение и находища в страната	Култивира се из целия свят.
Общо разпространение	Културно растение от Стария и Новия свят.
Биологичен тип	Едногодишно тревисто растение. Стъблата изправени, до 1 м високи. Листата плоски, голи или ресничести. Метлицата разперена. Класчетата съставени от по 2-3 цвята. Плевите зелени, еднакво дълги, със 7-11 жилки, 18-25 мм дълги. Оста на класчето гола, само под долния цвят пухеста. Долните плевизи тъпо двузъбни, непродължени в остриета. Осилът липсва във всички цветове или понякога е развит само в долния цвят и при основата си усукан. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен, културно растение.
Дрога	Зърната (Fructus Avenae) и овесената слама (Stramentum Avenae)
Действие и употреба	Отварата от семената се употребява в народната медицина като диетично средство, богато на соли, което се препоръчва особено за малки деца. Овесеното брашно действа и като леко слабително средство. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)
Овесът се използва у нас главно като храна за конете. Използва се все повече и като ценна диетична и детска храна във вид на овесени ядки след освобождаването на зърното от обвивката. Овесените ядки оказват емолиентно действие при стомашно-чревни възпаления, диарии и др. Овесената слама се препоръчва като външно успокоително средство при ревматизъм, ишиас, кожни заболявания и др. Течността след сваряване на овеса, подсладена с мед, се употребява в народната медицина против кашлица. (Нашите ЛР, Стоянов, 72 г.)	
Рискове при употреба	Не се съобщават.
Грешки при събиране	Не се съобщават.
Поддържане на популацията	Семенно.

Рог 84 (39):

Заешку овес - *trisetum pers.*

Народни названия: Гол овес, Заешки овес.

189 (1). **T. flavescens** (L.) P. B. (*Avena flavescens* L.) - **Жълтеникав заешки овес**

Забележка: Видът не е регистрирани като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 85 (40):

Овесец, либаен овес - *avenastrum jess.*

190 (1). **A. planiculmis** Jess. (*Avena planiculmis* Schrad.) - **Плоскостъблен овесец**

191 (2). **A. pubescens** Jess. (*Avena pubescens* Huds.) - **Мъхнат овесец**

192 (3). **A. australis** Hil. (*A. sibthorpii* Nym. = *A. caryophyllea* S.S.) - **Южен овесец**

193 (4). **A. versicolor** Fritsch. (*Avena scheuchzeri* All.) - **Пъстроцветен овесец**

194 (5). **A. compactum** Hal. (*Avena compacta* Boiss. et Heldr.) - **Сбит овесец**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 86 (41):

Ра̀йграс - *arrhenatherum p.b.*

195 (1). **A. elatius** (L.) Mert. et Koch. (*Avena elatior* L. = *Arrhenatherum avenaceum* P.B.) - **Французки ра̀йграс**

196 (2). **A. palaestinum** Boiss. (*A. elatius* L. *palaestinum* Boiss. = *A. rumelicum* Vel.) - **Палестински ра̀йграс**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 87 (42):

Гаудиния - *gaudinia p.b.*

197 (1). **G. fragilis** (L.) P.B. (*Avena fragilis* L.) - **Чуплива гаудиния**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 88 (43):

Дантония - *danthonia dc.*

198 (1). **D. calicina** (Vill.) Rchb. (*D. provincialis* Lam. et DC. = *Avena calycina* Vill.) - **Двужъба дантония**

Забележка: Видът не е регистрирани като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Житни растения, съцветията на които се състоят от класовидни клонки, разположени в снопче на върха на стъблото или едностранно и последователно. Класчетата едно-, дву-, до многоцветни, разположени в два сближени реда, и то само по едната страна на триръбестата ос на класовете. Всяко класче с две плевни. Плодът странично сплескан. Скорбелните зърна дребни, скупчени, понякога прости. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Съцветието гланевидно, съставено от няколко, върхно разположени клонки. Класчетата дребни, с 1-2 цвята, двуполови, приседнали в два сближени реда върху клонките. Превите тясно ланцетни, ципести, с гръбен ръб, по-къси от плевниците. Близалцата червено обагрени. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

199 (1). **C. dactylon** (L.) Pers. (Panicum dactylon L.) - **Обикновен трощком**

C. dactylon (L.) Pers. (*Panicum dactylon* L.) - Обикновен трощком

Многогодишно тревисто растение, с дълги пълзящи коренища и подземни издънки. Стъблата 10 до 50 см, приповдигащи се и от основата си разклонени. Листата 2-3 мм широки, линейни, твърди, по краищата си остро грапави, синкави, голи или окосмени. Езикето късо, ресничесто. Метлицата с 3-7 класовидни клонки, дълги 2,5-5 см и широки до 2 мм. Класчетата 3-7 на брой, странично сплескани. Плевните 2-2,5 мм, равни помежду

си, синкави или бледожълти, на върха си дълго осилесто заострени. Плевниците по края и по горния си ръб космати. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Широко разпространено растение из пасищата, по пясъкливи места, край пътищата и стоборите, из цяла България, до 800 м н.в.

Общо разпространение: Почти космополит.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Използва се в българската народна медицина. (Съвременна фитотерапия, под ред. на проф. В. Петков, 82 г., стр. 269)

Рог 89 (44).	ТРОЩКОТ - CYNODON RICH.
Вуг 199 (1)	C. dactylon (L.) Pers.- Обикновен трощком
Синоними	(Panicum dactylon L.)

Официални названия	Обикновен троском (<i>C. dactylon</i> (L.) Pers.)
Названия в други страни	Русия - Свинорой пальчатый; Англия - Bermuda-grass; Германия - Finger Hunds Zahn; Франция - Chiendent, Pied de poule.
Известни български названия по региони	Азрия (Македонско), Айрък, Бий-бий кръвчица, Бий-бий копър, Белязнак, Пача трева, Пирей, Пировина, Пир, Пус-пус кръвчица, Тросковец (Македонско), Троском (Трън), Тросък (Омурташко), Чин-чин кръвчица (Ловешко) (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г.)
Малко известни названия	Азрия (Македонско), Айрък, Бий-бий кръвчица, Бий-бий копър, Белязнак, Пировина, Пир, Пус-пус кръвчица, Тросковец (Македонско), Тросък (Омурташко), Чин-чин кръвчица (Ловешко).
Разпространение и находища в страната	Широко разпространено растение из пасищата, по пясъчливи места, край пътищата и стоборите, из цяла България, до 800 м н. в. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Почти космополит.
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение, с дълги пълзящи коренила и подземни издънки. Стъблата 10 до 50 см, приповдигащи се и от основата си разклонени. Листата 2-3 мм широки, линейни, твърди, по краищата си остро грапави, синкави, голи или окосмени. Езичето късо, ресничесто.
Метлицата с 3-7 класовидни клонки, дълги 2,5-5 см и широки до 2 мм. Класчетата 3-7 на брой, странично сплескани. Плевите 2-2,5 мм, равни помежду си, синкави ли бледожълти, на върха си дълго осилесто-заострени. Плевиците по края и по горния си ръб космати. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)	
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Събраните през ранна пролет или през втората половина на лятото до есента подземни части (<i>Rhizoma Graminis italici</i>).
Действие и употреба	Диуретично, слабително. В народната медицина растението се използва като диуретично и слабително средство.
Диуретичният ефект се дължи най-вероятно на вазодилатативното действие на растението върху съдовете на бъбреците. Слабителният ефект може да е свързан с високото съдържание на слюзести вещества и сапонини в растението. (Съвременна фитотерапия, под ред. на проф. В. Петков, 82 г. стр. 269)	
Рискове при употреба	Да не се предозира!
Грешки при събиране	Събирачът да се придържа строго към белезите, гадени в "Биологичен вид".
Поддържане на популацията	Семенно, вегетативно.
Забележка	Недобре проучен химичен състав и съдържание на БАВ (биологично активни вещества).

Рог 90 (45):

Биволско просо - *beckmannia host*

200 (1). **B. eruciformis** (L.) Host (*Phalaris eruciformis* L.) -

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 91 (46):

Елеузине - *eleusine gaertn.*

201(1). **E. indica** (L.) Gaertn. (*Cynosurus indicus* L.) - **Индийско елеузине**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Погсем. 10:

Festuceae nees.

Рог 92 (47):

Бодливка - *echinaria desf.*

202 (1). **E. capitata** (L.) Desf. (*Cenchrus capitata* L.) - **Главеста бодливка**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 93 (48):

Тръстика, камъш - *phragmites trin.*

203 (1). **Ph. communis** Trin. - **Обикновена тръстика, Камъш.**

Народни названия: Балур, Камиш, Камъшъ, Обикновена тръстика, Обикновена тръст (Бургаско, Сливенско), Стрелига, Тръслинка (Драгоман, Софийско), Тръстелица, Тръска (Софийско, Македонско), Тръстига, Тръстика, Тръс, Тръст (Никополско), Треслика (Плевенско), Треска (Радомирско), Трешлига (Софийско), Търска (Западни покрайнини), Търскъи, Шавар.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог

Италианска тръстика - *arundo l.*

***A. donax** L. (*Donax arundinaceus* P.B.) - **Италианска тръстика**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническа наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Употреба в бита: Употребява се за направа на бастуни и други мебели. (Ахтаров и кол., 39 г., 108)

Рог 94 (49):

Гъжава - *sesleria scop.*

204 (1). **S. phleoides Stev. var. comosa** (Vel.) Stoj. et Stef. (*S. comosa* Vel. = *S. phleoides* Stev. var. *orbelica* Vel.) - **Високопланинска гъжава**

205 (2). **S. coerulans** Friv. (*S. marginata* Grisb. = *S. klasterskyi* Deyl.) - **Гълъбовосиня гъжава**

206 (3). **S. latifolia** (Adam.) Deg. (*S. coerulea* Stoj. et Stef. = *S. Heufleriana* Adam.) - **Широколистна гъжава**

207 (4). **S. coerulea** (L.) Ard. am Wettst. (sub. *S. coerulea* (L.) Scop. = *Cynosurus coeruleus* L.) - **Гълъбова гъжава**

208 (5). **S. rigida** Heuff. ap Rchb. (*S. achtarovii* Deyl.) - **Твърда гъжава**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има непотвърдени данни за употреба в народната медицина.

Рог 95 (50):

Сиглингия - *sieglingia bernh.*

209 (1). **S. decumbens** (L.) Berh. (*Festuca decumbens* L. = *Triodia decumbens* P.B.) - **Лежаща сиглингия**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 96 (51):

Диплахне - *diplachne p. b.*

210 (1). **D. serotina** (L.) Link. (*Festuca serotina* L.) - **Племеничесто диплахне**

211 (2). **D. bulgarica** Bornm. (*D. serotina* subsp. *Bulgarica* Bornm. = *D. serotina* (L.) Link var. *chinensis*) - **Българско диплахне**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 97 (52):

Молиния - *mlinia schrank*

212 (1). **M. coerulea** (L.) Moench (*Aira coerulea* L.) - **Синкава молиния**

213 (2). **M. litoralis** Host (*M. altissima* Lk.) - **Крайбрежна молиния**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Рог 98 (53):

Власица - *eragrostis host*

214 (1). **E. pilosa** (L.) P.B. - **Космата власица**

215 (2). **E. minor** Host (*Poa eragrostis* L. = *E. poaeides* P.B.) - **Дребна власица**

216 (3). **E. megastachya** (Koel.) Link (E. major Host = Poa megastachya Koel.) - **Егрокласа власатица**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 99 (55):

Тънкокрак - koeleria pers.

217 (1). **K. degenii Domin in Mag.** (K. splendens Presl var. Degenii (Domin) Stoj. et Stef.) - **Дегенов тънкокрак**

218 (2). **K. splendens Presl.** (K. grandiflora Bertol. in R.S. = K. cristata Pers. var. grandiflora Boiss) - **Блестящ тънкокрак**

219 (3). **K. glaucovirens Domin** (K. rigidula Vel. = K. cristata Pers. = K. montana D.T. = K. rigidula Simk.) - **Синкавозелен тънкокрак**

220 (4). **K. nitidula Vel** (K. gracilis Pers. var. bulgarica = K. cristata Pers. ssp. orientalis) - **Лъскав тънкокрак**

221 (5). **K. pyramidata** (Lam.) Domin (Poa pyramidata Lam. = K. ciliata A. Kern in Baen = K. cristata Pers. var. major Koch.) - **Пирамиден тънкокрак**

222 (6). **K. gracilis Pers.** (K. flexilis Janka) - **Нежен тънкокрак**

223 (7). **K. eriostachya** Panc (K. grandiflora Panc.) - **Пухестоклас тънкокрак**

224 (8). **K. pheloides** (Vill.) Pers. (Festuca cristata L. = F. pheloides Vill. = K. dactyloides Spr. = Lophochloa pheloides Rchb.) - **Тимотейковиден тънкокрак**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 100 (55):

Ручейница - catabrosa p. b.

225 (1). (C. aquatica L.) P. B. (Aira aquatica L.) - **Водна ручейница**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 101 (56):

Бисерка - melica l.

Народни названия: Бисерник, Бисерка

226 (1). **M. ciliata L.** - **Ресничеста бисерка**

227 (2). **M. altissima L.** - **Висока бисерка**

228 (3). **M. uniflora Retz.** - **Едноцветна бисерка**

229 (4). **M. nutans L.** - **Увиснала бисерка**

230 (5). **M. picta C. Koch** - **Пъстра бисерка**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 102 (57):

Сълзица - *briza* l.

231 (1). **B. maxima L. - Едра сълзица**

232 (2). **B. spicata S.S. - Класовидна сълзица**

233 (3). **B. media L. - Средна сълзица.** Лечебно, ползва се в народната медицина. Медицинско растение (включено в списъка на лечебните растения (ЛР), съгласно Закона за ЛР, чл.1 ал.2).

Народни названия: Арабско просо, Бабини сълзи (Босилеградско), Къс-инка, Любовниче, Момини сълзи (Банско), Моминска сълза, Седефена трева, Сълзица, Треперушка, Треперушки.

Забележка: Видът не е регистрирани като лечебен в приложната част на ботаническата наука на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 103 (58):

Елурупус - *aeluropus* trin.

234 (1). **Ae. Litoralis Parl. - Пясъчен елурупус**

Забележка: Видът не е регистрирани като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 104 (59):

Главица - *dactylis* l.

235 (1). **D. glomerata L. - Сборна главница**

Народни названия: Агринка, Агринка, Главница, Ежа, Ежа главница, Троска трева, Тросковец, Троскот.

Забележка: Видът не е регистрирани като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 105 (60):

Сеноклас - *cynosurus* l.

236 (1). **C. cristatus L. - Обикновен сеноклас**

Народни названия: Гребенарка (превод), Гребенец, Гребенчаста трева, Сенокласница, Сеноклас, Сеноклащ.

237 (2). **C. echinatus L. - Четинест сеноклас**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 106 (61):

Склерохлоа - *sclerachloa* p. b.

(Бяла трева - правилно наименование)

238 (1). **S. dura (L.) P.B. (Cynosurus durus L.) - Жилава твърдокласица**

Народни названия: Бяла трева, Метлица, Юдина стъпка.

Употреба в народната медицина: Отварата служи срещу силна

настинка. (Ахтаров и кол. 39 г., 276)

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

Видът не бива да остава с нищонезначещото наименование транскрипция от латински.

Рог 107 (62):

Ливагина - *roa l.*

Народни названия: Ливагина, Метлица, Метлик. (Ахтаров и кол., 39 г. 242)

239 (1). *P. chaixii* Vill. - Шеова ливагина

240 (2). *P. palustris* L. - Мочурна ливагина

241 (3). *P. pratensis* L. - Ливадна ливагина

242 (4). *P. silvicola* Gruss. - Броенична ливагина

243 (5). *P. trivialis* L. - Обикновена ливагина

244 (6). *P. nemoralis* L. - Горска ливагина

245 (7). *P. compressa* L. - Сплескана ливагина

246 (8). *P. alpina* L. - Алпийска ливагина

247 (9). *P. ursine* Vel. - Меча ливагина

248 (10). *P. pirinica* Stoj. et Acht. - Пиринска ливагина

249 (11). *P. bulbosa* L. - Луковична ливагина

250 (12). *P. laxa* Hke. - Рехава ливагина

251 (13). *P. cenisa* All. - Цениска ливагина

252 (14). *P. annua* L. - Едногодишна ливагина

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 108 (63):

Росица - *glyceria r. br.*

Народни названия: Балгаран, Росица, Огемка.

253 (1). *G. aquatica* Wahib. - Водна росица, Бял шавар (народно название от Софийско), Балгаран.

254 (2). *G. plicata* Fries. - Огемка, Сгуплена росица.

255 (3). *G. fluitans* R. Br. - Речна росица, Мана, Пача трева, Росица.

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 109 (64):

Изворник - *atropis rupr.*

256 (1). *A. distans* (L.) Griseb. - Разширен изворник

257 (2). *A. convoluta* (Parl.) Griseb. in Ldb. - Свит изворник

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 110 (65):

Власатка - festuca l.

Народни названия: Бузальк, Власатка, Конец, Типчак, Картул, Къртал.
(Ахтаров и кол., 39 г. 165)

- 258 (1). *F. supina* Schur - **Разпростряна власатака**
- 259 (2). *F. duriuscula* L. - **Твърда власатака**
- 260 (3). *F. vaginata* W. K. - **Влагалищна власатка**
- 261 (4). *F. callieri* (Hack.) Mgi. - **Калиерова власатка**
- 262 (5). *F. dalmatica* (Hack.) Richf. - **Далматиска власатка**
- 263 (6). *F. pseudovina* Hack. - **Лъжевласатка**
- 264 (7). *F. sulcata* Hack. - **Набраздена власатка**
- 265 (8). *F. alpine* Sut. - **Алпийска власатка**
- 266 (9). *F. halleri* All. - **Халерова власатка**
- 267 (10). *F. amethystine* L. - **Аметистова власатка**
- 268 (11). *F. violetacea* Gaud. in Schleich. - **Виолетова власатка**
- 269 (12). *F. fallax* Thuill. - **Лъжлива власатка**
- 270 (13). *F. rubra* L. - **Червена власатка**
- 271 (14). *F. heterophylla* Lam. - **Разнолистна власатка**
- 272 (15). *F. pirinensis* Acht. - **Пиринска власатка**
- 273 (16). *F. pungens* Kit. in Schult. - **Бодлива власатка**
- 274 (17). *F. valida* (Uechtr.) - **Мощна власатка**
- 275 (18). *F. cyllenica* Boiss. et Heldr. - **Циленска власатка**
- 276 (19). *F. xanthina* Roem. et Schult. - **Златиста власатка**
- 277 (20). *F. proaeformis* Host. - **Ливадиновидна власатка**
- 278 (21). *F. spadicea* L. - **Кафява власатка**
- 279 (22). *F. montana* M. B. - **Планинска власатка**
- 280 (23). *F. arundinacea* Schreb. - **Тръстиковидна власатка**
- 281 (24). *F. elatior* L. - **Ливадна власатка**
- 282 (25). *F. gigantea* (L.) Vill. - **Гигантска власатка**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 111 (66):

Вулния - vulpia gmel.

- 283 (1). *V. myurus* (L.) Gmel. - **Мишеопашата вулния**
- 284 (2). *V. ciliate* (Danth.) - **Ресничеста вулния**
- 285 (3). *V. dertonensis* (All.) Volkart ex Schinz et Keller - **Детронска вулния**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 112 (67):

Наргурус- nardurus rchb.
(Къртал - подходящо българско название)

Народни названия: Козя брада, Биволско чело (Берковско), Къртъл (Централна Стара планина), Къртал.

- 286 (1). *N. lachenalli* (Spenn.) Godr. - **Лакеналиев наргурус**

287 (2). **N. tenuiflorus** (Schrad.) Boiss. - **Тънкоцветен нардурус**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народната медицина.

Рог 113 (68):

Склеропоа - *scleropoа grsb.*

288 (1). **S. rigida** (L.) Grsb. - **Твърда склеропоа**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 114 (69):

Овсига - *bromus l.*

Народни названия: Власовина, Класица, Кошрява, Овсига, Плевел, Усига, Циганско жито.

289 (1). **B. ramosus** Huds. - **Клонеста овсига**

290 (2). **B. erectus** Huds. - **Изправена овсига**

291 (3). **B. inermis** Leyss. - **Безосилеста овсига**

292 (4). **B. tectorum** L. - **Наведена, покривна овсига**

293 (5). **B. sterilis** L. - **Дългоосилеста (стерилна) овсига**

294 (6). **B. madritensis** L. - **Магридска овсига**

295 (7). **B. secalinus** L. - **Ръжовидна овсига, Овесица**

296 (8). **B. arvensis** L. - **Полска овсига**

297 (9). **B. racemosus** L. - **Гроздовидна овсига**

298 (10). **B. scoparius** L. - **Сбита овсига**

299 (11). **B. mollis** L. - **Мекa овсига**

300 (12). **B. comutatus** Schrad. - **Обикновена, променлива овсига**

301 (13). **B. patulus** M.K. - **Наведенoкласa овсига**

302 (14). **B. squarrosus** L. - **Разперена овсига**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Има данни за употреба в народно-медицинските практики.

Рог 115 (70):

Късокрак - *brachypodium p. b.*

303 (1). **B. pinnatus** (L.) P. B. - **Перест късокрак**

304 (2). **B. silvaticum** (Huds.) P. B. - **Горски късокрак**

305 (3). **B. distachyon** (L.) P. B. - **Двуреген късокрак**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна. Няма данни за употреба в народната медицина.

Рог 116 (71):

Глушица - *lolium l.*

Народни названия: Глушина, Глушица, Пиявица, Райграс. (Ахтаров и кол. 39 г., 200)

306 (1). **L. temulentum** L. - **Отровна глушица, Пиявец**

L. temulentum L. - Отровна
глушица, Пиявец

Едногодишно тревисто растение. Стъблата единични или по няколко, до 90 см високи, под класовете голи или слабо грана-ви. Листата плоски, до 8 (9) мм широки, отгоре по жилките с къси, редки четинки, грана-ви, от-долу гладки. Влагалищата голи или слабо грана-ви. Оста грана-ва. Членчетата на оста по края на вдлъбнатините с много къси четинки. Класчетата продълго-ват елиптични, към основата клиновидно стеснени, до 2 см

дълги (без осилите), до 0,5 см широки, с 5-9 цвята. Плевата продългова-та, линейна, към върха постепенно стеснена, тъпо заострена, по-дълга от класчето или равна на него със 7-9 жилки. Долната плевница елиптична, до 8 см дълга, тъпа или на върха, понякога с две зъбчета, с осил 0,5 до 1,5 (1,8) см, излизаш грубо под върха. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: В посевите и като рудерално растение в цялата страна до 1 500 м н.в.

Общо разпространение: Европа, Западен Сибир, Западна и Източна Азия, Северна Африка. Пренесено в Северна и Южна Америка, в Южна Аф-рика и Австралия.

Стопанско значение: Плевел в посевите. Тези от семената, които съ-държат гъбни хифи *Stromatinia temulenta* L., са отровни. Отровността се дължи на образування от гъбите алкалоид темулин. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

307 (2). *L. remotum* Schrank. - Рядколистна глушица

308 (3). *L. rigidum* Gaud. - Цилиндрична глушица

309 (4). *L. loliaceum* (Bory et Chaub.) Hand.-Mazz. - Цилиндрична глуши-ца

310 (5). *L. multiflorum* Lam. - Многоцветна глушица, Италиански рай-грас, Многооткосен райграс.

311 (6). *L. preenne* L. - Пасищен райграс, Английски райграс.

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата стра-на.

ПОРТРЕТ №24

Рог 116 (71)	ГЛУШИЦА - <i>LOLIUM</i> L.
Вид 306 (1)	<i>L. temulentum</i> L. - Отровна глушица, пиявец
Синоними	Не се съобщават.
Официални названия	Отровна глушица, пиявец (<i>L. temulentum</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Плевел опьяняющий; Англия - Darnel; Германия - Taumel-Loch; Франция - Ivraie enivrante. (Нашите ЛР, Стоянов, 73 г.)
Известни български названия по региони	Блувайца, Блуявица, Блъвавица, Блъвица, Блювавица, Больвайца, Булавица (Македонско), Бълвайца, Бълвавица, Бълвайца (Русенско, Западни

покрайнини), Врата, Врат (Трънско, Софийско, Самоковско), Делуджан, Делудже, Отровен райграс, Отровно жито, Пача трева, Пиевица, Пиеница, Пиквиче (Ботевградско), Пиявица, Пиявец (Софийско, Самоковско), Плевел, Упоителна глушина, Упоителна глушица, Упоително жито. (Материали за ББР, Ахтаров и кол. 39 г., 201)

Малко известни названия	Блувайца, Блуявица, Блъвавица, Блъвица, Блювавица, Болъвайца, Булавица (Македонско), Бълвайца, Бълвайца (Русенско, Западни покрайнини), Врата, Врат (Трънско, Софийско, Самоковско), Делуджан, Делудже, Пача трева, Пиевица, Пиеница, Пиквиче (Ботевградско).
Разпространение и находища в страната	В посевите и като рудерално растение в цялата страна до 1 500 м н.в. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Европа, Западен Сибир, Западна и Източна Азия, Северна Африка. Пренесено в Северна и Южна Америка, в Южна Африка и Австралия.
Биологичен тип	Едногодишно тревисто растение. Стъблата единични или по няколко, до 90 см високи, под класовете голи или слабо грапави. Листата плоски, до 8 (9) мм широки, отгоре по жилките с къси редки четинки, грапави, отдолу гладки. Влагалищата голи или слабо грапави. Оста грапава. Членчетата на оста по края на вдлъбнатините с много къси четинки. Класчетата продълговато-елиптични, към основата клиновидно стеснени, до 2 см дълги (без осилите), до 0,5 см широки, с 5-9 цвята. Плевата продълговата, линейна, към върха постепенно стеснена, тъпо заострена, по-дълга от класчето или равна на него със 7-9 жилки. Долната плевца елиптична, до 8 см дълга, тъпа или на върха понякога с две зъбчета, с осил 0,5 до 1,5 (1,8) см, излизащ грубо под върха. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Консервационен статус	Видът не е защитен от Закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Зърната (<i>Fructus Lolii temulentii</i>)
Действие и употреба	Плевел в посевите. Тези от семената, които съдържат гъбни хифи <i>Stromatinia temulenta</i> L., са отровни. Отровността се дължи на образувания от гъбите алкалоид темулин. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Семената стават отровни, когато между обвивката и алевроновия слой на зърното паразитира гъбата *Stromatinia temulenta* (L.) Prill. et Del., която живее в симбиоза с това растение. Под влияние на тази гъба в семената се образува алкалоидът темулин. Темулинът има наркотично действие, но не засяга окончанията на двигателния и блуждаещия нерв, нито секретцията на жлезите. При употреба той предизвиква състояние на опиянение, помрачава съзнанието, смущава дишането и понижава телесната температура. Установено е, че дрогата няма почти никакво действие върху сърцето, а смъртта при токсични дози настъпва от спиране на дишането. В хомеопатична доза има благоприятно действие

при нервна раздразнителност, при виене на свят, при кръвен наплив в главата и гърдите, невралгии, ревматични и подагренни състояния, сърбежи и др. (Нашите ЛР, Стоянов, 73 г.)

Рискове при употреба Отровно!

Грешки при събиране Събирачът да се придържа строго към описанието, дадено в "Биологичен вуг".

Поддържане на популацията Семенно

Забележка: Въпреки че дрогата е употребявана още от Хипократ, Парацелиус и др., се смята, че тя не е още достатъчно изучена като лекарствено средство. (Нашите ЛР, Стоянов, 73 г.)

Рог 117 (72):

Псилурус - *psilurus trin.*

312 (1). **P. aristatus** (L.) Duv. - Joune - **Осилист псилурус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма потвърдени данни за употреба в народната медицина.

Погсем. 11:

Nardeae *rchb.*

Рог 118 (73):

Картъл - *nardus l.*

313 (1). **N. stricta** L. - **Обикновен картъл**

Народни названия: Козя брада, Биволско чело (Берковско), Амджижкъле (Централна Стара планина), Къртъл, Картал.

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Има потвърдени данни за употреба в народната медицина.

Посем. 12:

Leptureae *holmb.*

Рог 119 (74):

Фолиурус - *pholiurus trin.*

314 (1). **Ph. pannonicus** (Host.) Trin. - **Унгарски фолиурус**

315 (2). **Ph. incurvus** (L.) Schinz et Thell. - **Извит фолиурус**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма потвърдени данни за употреба в народната медицина.

Рог 120 (75):

Лептурус - *lepturus r. br.*

316 (1). **L. cylindricus** (Willd.) Trin. - **Цилиндричен лептурус**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна. Няма потвърдени данни за употреба в народната медицина.

Едногодишни и многогодишни житни треви със съцветие сложен клас или съцветието класовидно. Класчетата с по две плевви, рядко плевите липсват. Цветовете с по две тичинки. Скорбелните зърна прости. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Многогодишни растения. Класчетата странично сплескани, разположени по едно във вдлъбнатините на цветната ос и образуват съцветие сложен клас. Класчетата с 3 и много цветове и обикновено безплодни върхви цветове. Плевите две, ланцетни до линейни, по-тесни от плевниците, тъпи, заострени или с къс осил. Долната плевница кожеста, на гърба закръслена, към върха с изпъкнал горен ръб, заострена, на върха с шипче или с осил. Горната плевница по-къса от долната. Тичинките 3. Зърното продълговато-линейно, отстрани сплескано, с широко улейче и към върха махнато. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

317 (1). **A. sanctum** (Jka.) Hack. - **Македонски пирей**

318 (2). **A. caninum** (L.) P. B. - **Кучешки пирей**

319 (3). **A. repens** (L.) P. B. (*Triticum repens* L.) - **Пълзящ пирей**

A. repens (L.) P. B. (*Triticum repens* L.) - Пълзящ пирей

Многогодишно тревисто растение с дълги пълзящи издънки. Стъблата 50-150 см високи, изправени или в основата си приповдигащи се, гладки, понякога влакнести. Листата плоски, 4-8 мм широки, голи или отгоре влакнести и грапави, обикновено зелени. Влагалищата голи или влакнести, гладки, с винаги голи свободни ръбове. Езичето късо, до 1 мм, под формата на якичка, ресничесто на горния си край. Класът изправен, 10-15 см дълъг,

с гола или ресничеста нечуплива ос. Класчетата многобройни, раздалечени или слабо припокриващи се, овално-ланцетни, 8-16 мм дълги, с 4-7 цвята. Плевите почти еднакви, постепенно заострени, често с осилче, ланцетни 7-12 мм дълги, с 5-7 жилки, голи. Долната плевница ланцетна, 9-11 мм дълга, с 5 жилки, гола, заострена или преминаваща в къс, до 6 мм дълъг осил. Горната плевница ципеста, малко по-къса от горната, по ръба си ресничеста. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост var. *repens*; *A. repens* L. var. *arvense* Rchb.; *A. repens* L. var. *typicum* Beck.; *A. repens* L. f. *arvense* Hayek; *Triticum arvense* Schreb. *T. repens* L. var. *vulgare* Neill.

forma aristatum (Neill.) *Triticum repens* L. *aristatum* Neill.; *T. repens* L. *aristatum* Doll.

forma vaillantianum (Wulf. et Schreb.); *A. repens* L. f. *aristatum* Hayek subf.

Vaillantianum Hayek; Triticum vaillantianum Wulf. et Schreb.

var. pubescens (Doll) Hegi; A. repens L. subf. pubescens (Doll) Hayek; Triticum repens L. pubescens Doll.

var. caesium (Presl) Kitan.; Triticum caesium Presl; T. repens L. var. caesium Beck.; T. repens L. var. caesium C. Bolle.

Разпространение: По тревисти места, пасища, ливади и из храсталаците из цялата страна, докъм 1 600 м н.в.

Общо разпространение: Европа, Азия, Северна Африка, Северна Америка (пренесено).

Стопанско значение: Добро фуражно растение. Употребява се в народната и официалната медицина.

320 (4). **A. litorale** (Host) Dum. - **Крайморски пирей**

321 (5). **A. intermedium** (Host) P. B. - **Среден пирей**

322 (6). **A. junceum** (L.) P. B. - **Дзуков пирей**

323 (7). **A. elongatum** (Host) P. B. - **Длъгнест пирей**

324 (8). **A. pectiniforme** Roem. et Schult. - **Гребенест житняк**

325 (9). **A. brandzae** Pantu et Solacolu - **Брандзов житняк**

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в официалната медицина в нашата страна.

ПОРТРЕТ №25

Рог 121 (76)	ПИРЕЙ, ЖИТНЯК - AGROPYRUM GAERTN.
Вуг 319 (3)	A. repens (L.) P. B. - Пълзящ пирей
Синоними	(Triticum repens L.)
Официални названия	Пълзящ пирей (A. repens (L.) P. B.)
Названия в други страни	Русия - Пирей палзуччий; Англия - Twitch-grass; Германия - Gemeine Quescke, Zwescke; Франция - Chiendent rampant.
Известни български названия по региони	Айрък, Белузнак, Жито, Каплагжа, Пиревина, Пирей, Пирен (Софийско), Пиръе (Кюстендилско), Пировина, Пир, Троскот, Тросък, Црн пирел (Софийско), Айрък-кьоко (тур.) (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г. 298)
Малко известни названия	Айрък, Белузнак, Пиръе (Кюстендилско), Пировина, Тросък, Црн пирел (Софийско), Айрък-кьоко (тур.) (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г. 298)
Разпространение и находища в страната	По тревисти места, пасища, ливади и из храсталаците из цялата страна, докъм 1 600 м н.в.
Общо разпространение	Европа, Азия, Северна Африка, Северна Америка (пренесено).
Биологичен тип	Многогодишно тревисто растение с дълги пълзящи издънки. Стъблата 50-150 см високи, изправени или в основата си приповдигащи се, гладки, понякога влакнести. Листата плоски, 4-8 мм широки, голи или отгоре влакнести и грапави, обикновено зелени.

Влагалищата голи или влакнести, гладки, с винаги голи свободни ръбове. Езичето късо, до 1 мм, под форма на якичка, ресничесто на горния си край. Класът изправен, 10-15 см дълъг, с гола или ресничеста нечуплива ос. Класчетата многобройни, раздалечени или слабо припокриващи се, овално-

ланцетни, 8-16 мм дълги, с 4-7 цвята. Плевите почти еднакви, постепенно заострени, често с осилче, ланцетни, 7-12 мм дълги, с 5-7 жилки, голи. Долната плевица ланцетна, 9-11 мм дълга, с 5 жилки, гола, заострена или преминаваща в къс, до 6 мм дълъг осил. Горната плевица ципеста, малко по-къса от горната, по ръба си ресничеста. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус	Видът не защитен от закона за биологичното разнообразие.
Дрога	Коренището (Rhizoma Graminis)
Действие и употреба	Добро фуражно растение. Употребява се в народната и официална медицина. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Отварата от коренището на пирея действа като силно пикочогонно средство, служи за пречистване на кръвта и се употребява против подагра, ревматизъм, пясък и камъни в пикочния мехур, бъбреците и черния гроб; служи също като омекчително средство при възпаление на стомаха, червата, пикочния мехур и дихателните тръби и се употребява против кашлица. (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39 г. 298)	
Рискове при употреба	Да не се прегозира!
Грешки при събиране	Събирачът да се придържа строго към описанието, дадено в "Биологичен вид".
Поддържане на популацията	Семенно, вегетативно.

Рог 122 (77):

Хаїналгия - *naynaldia schur*

326 (1). **H. villosa** (L.) Schur - **Космата хаїналгия**

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Рог 123 (78):

Ръж - *secale l.*

Едногодишни и многогодишни растения. Съцветието много гъст сложен клас, с влакнеста ос. Класчетата единични, разположени в два реда, двуцветни, понякога със закрънял трети цвят. Плевите линейно-шиловидни, с гръбен ръб, с една жилка, обикновено по-къси от плевиците. Долната плевица ланцетна, с твърди реснички по горния ръб, нераностранна, преминаваща в дълъг грапа в осил. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

327 (1). **S. silvestre** Host - **Дива ръж**

* **S. cereale** L. - **Посевна ръж**

Едногодишно растение. Стъблото право, голо или под класа пухесто, 60-200 см високо. Листата широколинейни, плоски, голи, отгоре грапави. Влагищата голи, езичето късо. Класчетата двуцветни. Плевите 10-12 мм дълги. Долната плевица до 15 мм дълга, по кила със сърповидно извити четинки, с грапа в осил, 2-5 мм дълъг. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Разпространение: Културно растение. Сее се главно в планинските места.

A. repens (L.) P. B. (*Triticum repens* L.) - Пълзящ пирей

Общо разпространение: Отглежда се в цялото северно полукълбо. Вероятно произхожда от Иран.

328 (2). **S. montanum** Guss. var. *balsanum* Gan. in addenda - **Балканска ръж**

329 (3). **S. anotolicum** Boiss. var. *rhodopaeum* (Delip.) Gan. - **Родопска ръж**

Забележки: Видовете (особено Посевна ръж) от род Ръж се ползват за храна и в народната медицина.

Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина на нашата страна.

ПОРТРЕТ №26

Род 123 (78) Виг*	РЪЖ - SECALE L. S. cereale L. - Посевна ръж (за културното растение) S. cornutum L. - Морово розче (форма на гъбата Claviceps purpurea)
Синоними	Не се съобщават.
Официални названия	Посевна ръж (S. cereale L.) Морово розче (S. cornutum L.)
Названия в други страни	Русия - Рожь; Англия - Rue; Германия - Roggen; Франция - Seigle (за културното растение ръж). Русия - Маточния рожки; Англия - Ergot of rue; Германия - Mutterkorn; Франция - Ergon de seigle (за S. cornutum L. - Морово розче).
Известни български названия по региони	Орж, Ръж (Западни покрайнини), Ръш, Ърж (Македонско). (Ахтаров и кол., 39 г., 277), за културното растение Ръж. Роговица, Морово розче (за S. cornutum L. - Морово розче).
Малко известни названия	Орж, Ърж (за културното растение Ръж).
Разпространение и находища в страната	Културно растение. Сее се главно в планинските места. Най-вече по планинските места, където се сее ръж и където не се прилагат модерните методи за обеззаразяване и почистване на семето. В България най-много в родопската област. (Л Р, Икономов и кол., 41 г., 481), за S. cornutum L. - Морово розче.
Общо разпространение	Отглежда се в цялото северно полукълбо. Вероятно произхожда от Иран.
Биологичен тип	Едногодишно растение. Стъблото право, голо или под класа пухесто, 60-200 см високо. Листата широколинейни, плоски, голи, отгоре грапави. Влагищата голи, езичето късо. Класчетата

гвувцветни. Плевите 10-12 мм дълги. Долната плевница до 15 мм дълга, по кила със сърповидно извити четинки, с грапав осил, 2-5 мм дълъг. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.), за културното растение Ръж.

Моровото рогче (*S. cornutum* L.) е трайна форма на гъбата *Claviceps purpurea*. Тя е паразит по житните растения, най-вече по ръжта, и се явява предимно в дъждовните години. По външност е черно-виолетово, малко криво рогче, 2-3 пъти по-дълго и значително по-дебело от ръженото зърно, с изтънен край. (Л Р, Икономов и кол., 41 г., 481), за *S. cornutum* L. - Морово рогче.

Консервационен статус	Културно растение.
Дрога	Семената и/или паразита по семената (Морово рогче).
Действие и употреба	Семената на ръжта за храна и като диетична храна при различни форми на болестни състояния (за културното растение Ръж). Засилва контракциите на маточната мускулатура, а същевременно свища кръвоносните съдове.

Срещу маточни кръвоизливи преди и след раждане. При кръвоизливи, не от родилен произход (фиброми, карциноми, полипи). Тонизира гладката мускулатура при незадържане на урина, при лапус на ректума, при сперматорея и изпотпяване при туберкулозни. Моравото рогче се употребява при парализа в краката, вследствие слабост на гръбначния мозък, мигрена, невралгии, главоболие, хистерия и психози. Може да се ползва с успех при смущения в кръвообращението, благоприятно повлиява клетъчната некроза, атеросклероза, хипертония. Има ганни за благоприятно въздействие и при катаракта на очите, както и при леки форми на диабет. (Л Р, Икономов и кол., 41 г., 482), за *S. cornutum* L. - Морово рогче.

Влиза в състава на българския оригинален препарат "Белергамин" (Кансков).

Рискове при употреба	Семената - безвредни. <i>S. cornutum</i> L. - Морово рогче: Силно отровно!
Грешки при събиране	Не се съобщават.
Поддържане на популацията	Семенно (за културното растение Ръж), спори (за <i>S. cornutum</i> L. - Морово рогче).

Рог 124 (79):

Xumo - triticum I.

Едногодишни, главно културни растения. Стъблото гладко, високо до 1,60 м, рядко 2 м, отвътре кухо, само при някои сортове отчасти запълнено със сърцевина в най-горното междувъзлие под класа. Листата широки и грапави, покрити с дребни четинести власинки. Класът се състои от едно просто коленчато вретено, от двете страни на което се разполагат класчетата. Най-горното класче добре развито. Класчетата единични, приседнали с 2-5 цвята, от които плодни най-долните 2-3, другите остават безплодни. Плевите изгуги, кожести, рядко ципести, с много жил-

ки и рязък, често гребеновиден гръбен ръб (кил), гладки и голи или влакнести, елиптични или продълговати, неравностранны, на върха с едно или две зъбчета, които понякога са продължени в дълъг осил. Долната плевица издута, почти равностранны, с низходящи жилки, към върха с остър кил. Прицветните люспици (lodriculae) ресничести. Зърното овално или продълговато, на върха леко влакнесто, от вътрешната страна с дълбок жлеб. Презимуващи и пролетни растения. (Флора на (Н) Р Б, том а, БАН - БИ, 1963 г.)

330 (1). *T. boeoticum* Boiss. - **Двуосилеста егрозърненка**

* *T. monosocum* L. - **Егнозърнест лемец**

* *T. dicocum* Schrank Bayer. - **Двузърнест лемец, Капладжа, Полуполба**

* *T. compactum* Host - **Сбита, ежовигна пшеница**

* *T. durum* Desf. - **Твърда пшеница**

* *T. aestivum* L. - **Мека пшеница**

T. aestivum L. -
Мека пшеница

Едногодишно растение. Стъблото високо до 120 см, обикновено кухо по цялата си дължина. Листата плоски, рядко окосмени. Класовете дълги, линейни, реха-ви, обикновено стеснени, нетрошливи, в напречно сечение квадратни или сплеснати. Класчетата 4-5-цветни (върхните безплодни). Плевите яйцевидни, с ясноизразен кил само в горната половина и завършващ на върха с тъпо или заострено зъбче или осилче. В основата плевите

имат напречна вдлъбнатина. Долната плевица без осил или с дълъг осил. Зърното сравнително късо, едъва сплескано, на върха с четчица от космици, в напречно сечение закръглено, с брашнест или стъкловиден лом. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост

var. *albidum* Alef.

var. *lutescens* Alef.

var. *alborubrum* Koern.

var. *milturum* Alef.

var. *leucospermum* Korn.

var. *graecum* Koern.

var. *erythrospermum* Koern.

var. *nigroaristatum* Flaksb.

var. *erythroeucon* Koern.

var. *ferrugineum* Alef.

var. *sardoum* Koern.

var. *caesium* Alef.

Разпространение: У нас меката пшеница има най-широко разпространение. Приспособена към различни условия. Позната е с голямо разнообразие на зимни и по-малко на летни форми.

Общо разпространение: Счита се за най-широко разпространения вид

пшеница на земното кълбо. Отглежда се до Полярния кръг на север и на юг.

Стопанско значение: Стопанските качества на тази пшеница са отлични. (Флора на (Н) Р Б, том à, БАН - БИ, 1963 г.)

* *T. turgidum* L. - **Тучна или английска пшеница, Рапсал, Руско жито.**

Забележка: Виговете (особено Егнозърнест и Двужърнест лимец) от рог Жито се ползват за диетична храна и в народната медицина.

Виговете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

ПОРТРЕТ №27

Рог 124 (79).	ЖИТО - TRITICUM L.
Виг*	<i>T. aestivum</i> L. - Мека пшеница
Синоними	(<i>T. vulgare</i> Vill.)
Официални названия	Мека пшеница (<i>T. aestivum</i> L.)
Названия в други страни	Русия - Пшеница летная, Пшеница обыкновенная; Англия - Soft wheat, Bread wheat; Германия - Saat Weizen; Франция - Ble, Ble roulard. (Б Р, Китанов, 94 г.)
Известни български названия по региони	Жито, Зимница, Колуз, Летница, Мека пшеница, Обикновена пшеница, Обикновено жито, Пчейница (Македонско), Пченица (Македонско, Трънско), Пшеница (Западни покрайнини), Чиница, Чейна, Червенка (Старозагорско). (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39)
Малко известни названия	Зимница, Колуз, Летница, Пчейница (Македонско), Пченица (Македонско, Трънско), Чиница, Чейна, Червенка (Старозагорско). (Материали за ББР, Ахтаров и кол., 39)
Разпространение и находища в страната	У нас меката пшеница има най-широко разпространение. Приспособена към различни условия. Позната е с голямо разнообразие на зимни и по-малко летни форми. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)
Общо разпространение	Счита се за най-широко разпространения виг пшеница на земното кълбо. Отглежда се до Полярния кръг на север и на юг.
Биологичен тип	Едногодишно растение. Стъблото високо до 120 см, обикновено кухо по цялата си дължина. Листата плоски, рядко окосмени. Класовете, дълги, линейни, рехави, обикновено стеснени, нетрошливи, в напречно сечение квадратни или сплеснати. Класчетата 4-5-цветни (върхните безплодни). Плевите яйцевидни, с ясно изразен кил само в горната половина и завършващ на върха с тъпо или заострено зъбче или осилче. В основата плевниците имат напречна вдлъбнатина. Долната плевница без осил или с дълъг осил. Зърното сравнително късо, едва сплескано, на върха с четчица от космици, в напречно сечение закръглено, с брашнест или стъкловиден лом.

(Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Консервационен статус

Културно растение.

Дрога Зърното, сламата (сухото стъбло).

Действие и употреба Стопанските качества на тази пшеница са отлични. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Тя се отразява здравословно при състояния на деминерализация, анемия, рахит, туберкулоза. Препоръчва се за консумация при бременност и кърмене. Помага при стерилитет. Определени видове пшеница се използват успешно в борбата със стомашно-чревните и сърдечно-съдовите болести, както и при редица кожни, чернодробни и дихателни заболявания. Приемът на пшеница намалява нивата на "лошия" холестерол в кръвта. Освен това тя се приема за алтернативен метод за борба с рака. За диетична храна се счита цялото зърно на пшеницата. За прочистване при запек, напълняване, повишен холестерол и натравяния се препоръчват пшеничните трици. Пшеничният зародиш пък помага при борбата с преумората и стреса. В народната медицина отварата от пшеница се използва и като имуностимулатор, ускорява възстановяването на тъканите след наранявания и възвръща силите на организма след тежки боледувания. Когато покълналото жито се комбинира с пресни зеленчуци, това се отразява много добре на обмена на веществата. Пшеницата е богата на растителни хормони и помага на здравето на кожата. Прилагана външно, пшеницата има свойството да възстановява водния баланс на кожата и я овлажнява пълноценно. Бета-глюкагона в нея засилва обменните процеси в кожната тъкан и стимулира растежа на косата.

Рискове при употреба Не се съобщават.

Грешки при събиране Не се съобщават.

Поддържане на популацията Семенно.

Забележка Вниманието заслужава както за стопански, така и за лечебни нужди видовете: **T. dicoccum* Schrank Bayer. (*T. vulgare dicoccum* Alef.) - Двужърнест лемец, Каплагжа, Полуполба и **T. monoccum* L. - Едножърнест лемец, (Канисков).

Рог 125 (80):

Егилонс - *aegilops* L.

331 (1). *Ae. cylindrica* Host - Цилиндричен егилонс

332 (2). *Ae. speltoides* Tausch - Спелтовиден егилонс

333 (3). *Ae. triuncialis* L. - Триунциев егилонс

334 (4). *Ae. triaristata* Willd. - Триосилест егилонс

335 (5). *Ae. caudata* L. - Опашат егилонс

336 (6). *Ae. pontica* (Deg.) Waleff - Понтийски егилонс

337 (7). *Ae. ovata* L. - Яйцевиден, овален егилонс

Забележка: Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

Съцветието цилиндрично или със сплескан клас. Класчетата прикрепени на оста на класа по 2 или 3, в последен случай страничните класчета едноцветни, тичинкови и обикновено с къси гръжки. Плевите тесни, шиловидно-четинести или при основата си леко разширени. Долната плевца без кил или със закръглен гръб и 3-5 жилки, с осил или без осил. Яйчникът на върха влакнест. Зърното продълговато, с жлеб на коремната страна, обикновено сраснало с горната плевца. Едногодишни и многогодишни треви.

Многогодишните диворастящи видове имат средна до добра фуражна стойност, едногодишните обикновено са плевели. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

- 338 (1). *H. silvaticum* Huds. - Горски ечемик
- 339 (2). *H. crinitum* (Schreb.) Desf. - Дългоосилест ечемик
- 340 (3). *H. asperum* (Smk.) Deg. in Aschers. - Грапав ечемик
- 341 (4). *H. bulbosum* L. - Луковичен ечемик
- 342 (5). *H. secalinum* Schreb. - Ръжевижен ечемик
- 343 (6). *H. murinum* L. - Миши ечемик
- 344 (7). *H. leporinum* Link - Заешки ечемик
- 345 (8). *H. hystrix* Roth - Четинест ечемик
- H. vulgare* L. - Обикновен ечемик

H. vulgare L. -
Обикновен ечемик

Едногодишно тревисто растение. Стъблото право, голо и гладко, 100 см високо. Влагалищата на листата голи, гладки. Езичето късо, отстрани с ушички. Листата плоски, до 14 мм широки, голи, грапави. Класът линеен, до 14 см дълъг, 1,4 см широк. Оста му нетрошлива, по ребрата късо пухеста. Класчетата по 3 на стъпало, всички свободни. Плевите в основата си линейно-ланцетни, късо пухести, с къси осили. Долната пле-

вица широко елиптична, гола и с дълъг до 12 см осил. (Флора на (Н) Р Б, том I, БАН - БИ, 1963 г.)

Изменчивост **ssp. polystichon** (Hall) Sch.

ssp. hexastichon (L.) Sch. et Kell.

Разпространение: Отглежда се в цяла България.

Общо разпространение: В диво състояние неизвестно. Отглежда се на много места в различните континенти, дори при големи надморски височини.

* ***H. distichon* L. - Двурежен ечемик**

Забележка: Видовете (особено Обикновен ечемик) от рог Ечемик се ползват за храна и в народната медицина.

Видовете не са регистрирани като лечебни в приложната част на ботаническата наука и в официалната медицина в нашата страна.

346 (1). **E. sabulosus** M. B. - Пясъчен класник

Забележка: Видът не е регистриран като лечебен в приложената част на ботаническа наука и в официалната медицина в нашата страна.

Ахтаров, Б., Давидов, Б., Явашев, А., Шосев, М. и Балабанова, П.
„Материали за Български ботанически речник“ - София 1939 г. Приговор-
на печатница, Българска академия на науките

Георгиев К.

„Отглеждане и събиране на медицински и етерични растения у нас“,
Издателство на Министерство на земеделието и тържавните имоти, Дър-
жавна опитно поле - Казанлък, 1940.

Димков, Петър

„Очна диагноза - практическо ръководство“ Издателство Начев "Астра-
ла Печат "Абагар" ООД - Велико Търново

Димков, Петър

**„Българска Народна Медицина. Природолечение и природосъобразен
живот“** - том 1. Издание на БАН. С.1991 г.

Димков Петър

**„Българска Народна Медицина. Природолечение и природосъобразен
живот“** - том 2. Издание на БАН. С.1978 г.

Димков, Петър

**„Българска Народна Медицина. Природолечение и природосъобразен
живот“** - том 3. Издание на БАН. С.1979 г.

„Енциклопедия Българска Народна Медицина“, под редакцията на Минчо
Георгиев, Издателска къща "Петър Берон". София 1999 г.

Иванов, Иван, Ланджев, Илия, Нешев

„Гео Билките в България и използването им“. Второ издание, ДИ "Земиз-
гат", София 1973 г.

Йорданов Д.

„Флора на Народна Република България“ том I до том X. Издателство
БАН, София от 1963 до 1995 г.

Николов, П., Бойчинов, А. и Икономов, П.

„Лечебни растения“ (пълнен справочник) София 1941 г. Печатница Гр. Ив.
Гавазов

Стоянов, Н., Стефанов, Б.

„Флората на България“, Архив на министерството на земеделието и тър-
жавните имоти, том III, год. 1922 "Държавна печатница" София 1922 г.

Стоянов, Н., Стефанов, Б.

„Флората на България“, Архив на министерството на земеделието и тър-
жавните имоти, том IV, част I; год. 1923 г. "Държавна печатница" София
1923 г.

Стоянов, Н., Стефанов, Б.

„Флората на България“, Архив на министерството на земеделието и тържавните имоти; том V, год. 1924 г. "Държавна печатница" София 1924 г.

Калчев, йеромонах Неофит

„Народен домашен лекар. Общодостъпна книга за човешките болести и тяхното лекуване“; трето издание; год.неизв.

Канисков, Васил

„Билките в България Европа и по света“, том I - София 2005 г.

Канисков, Васил

„Билките в България Европа и по света“ том II - София 2007 г.

Канисков, Васил

„Лечебните растения на България“ - Енциклопедичен справочник, Издателство "Изток-Запад", С.2011 г.

Канисков, Васил

„Българска народна медицина, съвременна медицина, лечителско изкуство - Заболявания на дихателните органи и тяхното лечение“, том I; София 2004 г

Канисков, Васил

„Българска народна медицина, съвременна медицина, лечителско изкуство - Болести на храносмилателната система и нейното лечение“, том II, част I; София 2006 г.

Канисков, Васил

„Българска народна медицина, съвременна медицина, лечителско изкуство - Болести на храносмилателната система и нейното лечение (коремна област)“ том II, част II; София 2006 г.

Канисков, Васил

„Българска народна медицина, съвременна медицина, лечителско изкуство - Болести на черния гроб и тяхното лечение“, том III, книга I; София 2009 г.

Канисков, Васил

„Българска народна медицина, съвременна медицина, лечителско изкуство - Болести на жлъчни пътища, злъчен мехур, далак, панкреас и тяхното лечение“, том III, книга II; София 2009 г.

Канисков, Васил

„Когато имунната система заболее“, издателство "Хелиопол" София 2007 г.

Канисков, Васил

„Съкровищница на Българската народна медицина“ - том 1 - „Опитът на Българската народна медицина и лечителско изкуство при диагностика и лечение на ракови заболявания - злокачествени новообразувания по МКБ-10“ Издателство "Изток-Запад", С.2012 г.

Керемедчиева Ф. и Няголов, С.

„Сборник. Природосъобразни рецепти за домашна помощ - наръчник за всеки дом“. Печатница "АСИ Принт ООД".

Начев, Чудомир проф.д-р, под редакцията и колектив

„Актуална терапия за общопрактикуващия лекар“, том I, том II и том III. Издателство "Знание - Еоог" Българска национална академия по медицина

Петков, В, под редакцията и колектив

„Съвременна фитотерапия“. Издателство "Медицина и физкултура". София 1982 г.

Петрова, Ана; Анчев, Милчо; Паламарев, Емануил

„Как да разпознаваме растенията в нашата природа?“, издателство "Просвета", С. 1999 г.

Петрова, Величка

„Джобен билков наръчник за всеки дом“ - 1 част. Печат: "Прим трейд" ЕООД

Петрова, Величка

„Джобен билков наръчник за всеки дом“ - 2 част. Печат: "Прим трейд" ЕООД

„Alpenblumen - Erkennen & bestimmen“ von Xaver Finkenzeller, Munchen 2002.

„Blumen einfach und sicher bestimmen“ von „Graf und Unzer vergal GmbH“, Munchen, 2005.

„Blumen am Vegesrand“ von Aichele Schwegler. "Kosmos", Stuttgart, 1985,2002.

Avila, R. Juan - Pharm.D. and Fetrov, W. Charles - Pharm.D

„The Complete Guide to Herbal Medicines“ POCKET BOOKS New York, London, Toronto, Sydney; in 2000.

Michael Murray, N.D., and Joseph Pizzorno, N.D.

„Encyclopedia of Natural Medicine“ Originally published by Prima Publishing, California, in 1997.

„Der Kosmos Heilpflanzen-fuhrer“ von Siegfried Fiscer, Marcus Schartein; Franckt-Kosmos Verlags-GmbH & KG, Stuttgart, 2010

„Heilpflanzen praxis heute“ von Siegfried Baumler; „Urban & Fischer“ Munchen 2007

